

دادگاه در سایه / دادگاه در تبعید!

و جدان منفصل مسئول

سنده پیشنهادی برای تأسیس نظام شبه قضایی
اپوزیسیون دموکراتیک ایران

مهدی سالم؛ ریچموند هیل

پیش‌نویس نسخه‌ی ۹۰ — برای بحث نخبگانی

۱۴۰۴ اسفند ۳

این سنده محرمانه نیست. بازتولید با ذکر منبع آزاد است.

Creative Commons BY-SA 4.0

خلاصه‌ی اجرایی

گزاره‌ی محوری

جنیش گذارخواهی ایران در مقطع کنونی با خلاً مشروعیت‌بخشی حقوقی مواجه است: تصمیم‌هایی با ابعاد قضایی — از حمایت از تحریم‌ها تا مستندسازی جرایم حکومتی — بدون هیچ فرایند دادرسی ساختارمند اتخاذ می‌شوند. نبود چنین فرایندی هم اپوزیسیون را در برابر جنگ روانی جمهوری اسلامی آسیب‌پذیر می‌کند و هم ظرفیت گفت‌وگوی سازنده‌ی درون‌جنیشی را تضعیف می‌نماید.

پیشنهاد: تأسیس یک نهاد شبیه‌قضایی سایه (*Shadow Quasi-Judicial Body*) با عنوان «دادگاه در سایه — وجودان منفصل مسئول» که وظایف زیر را بر عهده گیرد:

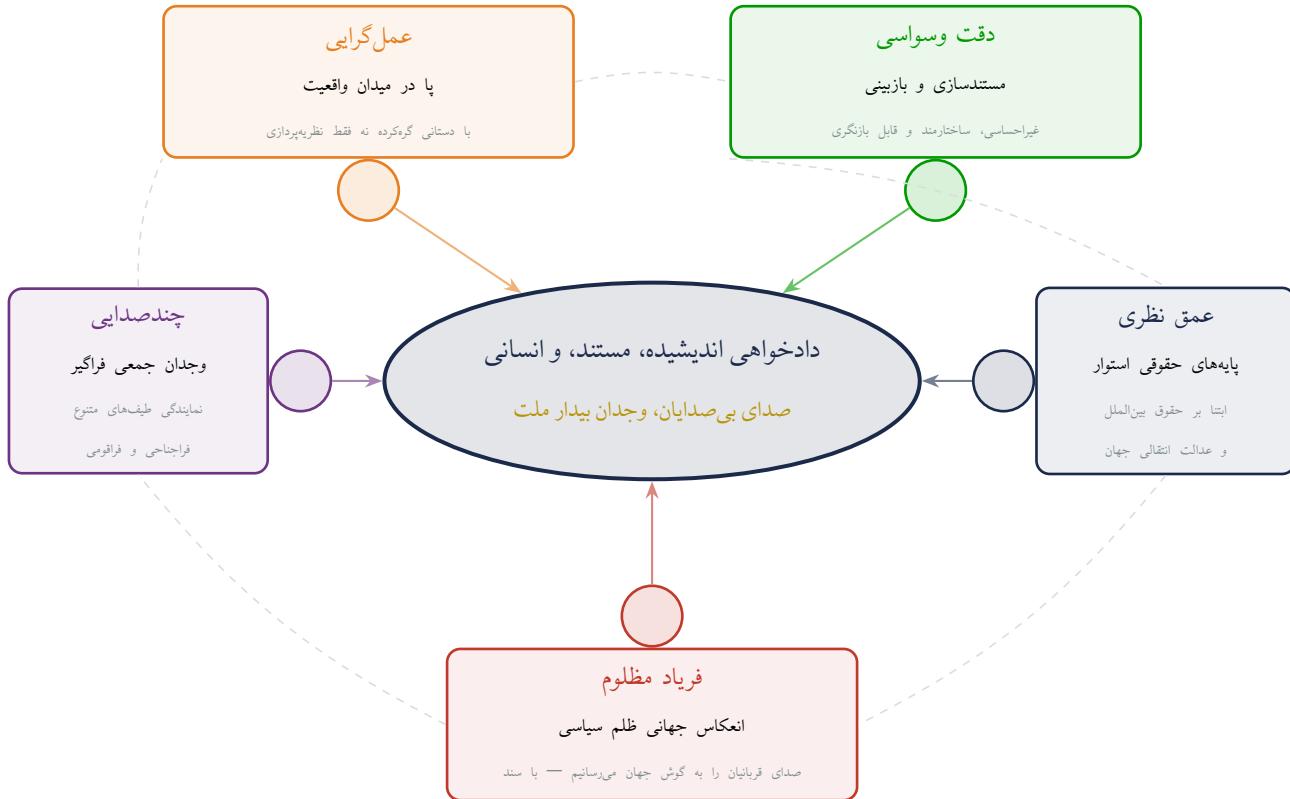
۱. مستندسازی نظام‌مند جرایم رژیم بر پایه‌ی معیارهای حقوق بین‌الملل؛
۲. داوری و تنظیم‌بخشی تصمیم‌های حساس جنیش بر اساس «پاسخ مشروع و مناسب»؛
۳. فراهم‌سازی بستر گفت‌وگوی نخبگانی برای مسائل پرمناقشه (تحریم، مداخله‌ی بشردوستانه، اخراج یا تعقیب وابستگان حکومتی و ...);
۴. ثبت و بایگانی آراء و دلایل برای بازنگری پس از گذار.

چرا «دادگاه در سایه»؟

جنیش‌های گذارخواه در سراسر تاریخ معاصر — از ANC آفریقای جنوبی — با ضرورت اتخاذ تصمیم‌هایی مواجه بوده‌اند که ماهیت قضایی دارند اما پیش از دست‌یابی به قدرت سیاسی صورت می‌گیرند. وقتی یک جنیش از تحریم فلان نهاد ورزشی حمایت می‌کند، عملاً حکمی صادر کرده که بر زندگی حرفا‌ی هزاران ورزشکار اثر می‌گذارد. وقتی خواستار اخراج فرزندان مقام‌های حکومتی از کشور ثالث می‌شود، مجازاتی اعمال کرده که بدون دادرسی است.

نبود دادرسی به معنای نبود هر سه عنصر زیر است:

- مبنای حقوقی: چرا این اقدام مجاز است؟
- تناسب: آیا هزینه‌ی وارد بر بی‌گناهان از فایده‌ی مورد انتظار کمتر است؟
- مستندسازی: آیا استدلال‌ها و مخالفتها ثبت شده‌اند تا در آینده قابل بازنگری باشند! مبنای برای احراق حقوق احتمالاً ذایل شده، یادگیری و اصلاح، انباشت دانش و تجربه‌ی بشر خردمند باشد؟

«ما نه از سر خشم، که از سر خرد دادخواهی می‌کنیم.
نه برای انتقام، که برای ثبت حقیقت و تحقق عدالت دادخواهی می‌کنیم.
نه به نمایندگی یک جناح، که به وکالت از وجودان ملت دادخواهی می‌کنیم.»

شکل ۱: پنج ستون راهنمای عمل دادگاه در سایه

خلاصه موجود و بهره‌برداری جمهوری اسلامی

جمهوری اسلامی به صورت سازمان یافته از نبودِ فرایند و با روایت‌سازی جعلی و نمایش جهت‌دار رویدادها بهره‌برداری تبلیغاتی می‌کند:

- «اپوزیسیون بدون هیچ محاکمه‌ای، مردم را تحریم می‌کند.»
- «گذارخواهان از جنگ و مداخله‌ی خارجی استقبال می‌کنند.»
- «آن‌ها حتی به ورزشکاران و هنرمندان رحم نمی‌کنند.»

وجود یک نهاد معتبر شبه‌قضایی با آراء مستدل و مستند و ثبت نظرات موافق و مخالف، به شکلی که نتوان به سادگی اعتبار افراد، رویه و سابقه‌ی آن‌ها را خدشه دار کرد قوی‌ترین دفاعیه در برابر این روایت‌سازی یک طرفه و جنگ رسانه‌ای است.

مخاطبان اصلی سنند

آ. فعالان سیاسی گذارخواه و براندازانه‌ی ایرانی — برای درک ضرورت ساختار مندسازی؛

- ب. حقوق دانان و پژوهشگران ایرانی و بین‌المللی — برای مشارکت در طراحی؛
 ج. نهادهای بین‌المللی حقوق بشر — برای همکاری فنی و اعتباربخشی؛
 د. افکار عمومی ایرانی — برای اطمینان از وجود نظارت اخلاقی بر تصمیم‌های سخت.

ساختار سندها

این سند شامل ۱۱ فصل اصلی و ۱۱ پیوست است:

بخش	موضوع
خلاصه اجرایی	همین بخش
فصل ۱	تشريع مستله و جدیت نیاز
فصل ۲	انتظارات مثبت و شرایط کمک‌کننده
فصل ۳	آسیب‌شناسی و اختیاط‌های لازم
فصل ۴	دغدغه‌های سازماندهی و تکثیر دیدگاهی
فصل ۵	رویه‌های اجرایی و قضایی معتبر
فصل ۶	مباحث مالی و هزینه‌ای
فصل ۷	ارتباط با مراجع بین‌المللی
فصل ۸	نمونه‌های مشابه و مطالعه‌ی موردنی
فصل ۹	هضم و ادغام در نظام قضایی پس از گذار
فصل ۱۰	افراد پیشنهادی
فصل ۱۱	جمع‌بندی نهایی و نتیجه‌گیری
پیوست الف	واژه‌نامه‌ی تخصصی
پیوست ب	فهرست اسناد بین‌المللی مرجع
پیوست ج	نمونه‌ی فرم ارجاع پرونده
پیوست د	نمونه‌ی کیفرخواست سایه
پیوست ه	نمونه‌ی رأی مشورتی
پیوست و	استراتژی ارتباطی و رسانه‌ای
پیوست ز	زیرساخت فنی و امنیت دیجیتال
پیوست ح	کتاب‌نامه و منابع
پیوست ط	پرسش‌های متدالول
پیوست ی	نقشه‌ی راه اجرایی مفصل
پیوست ک	فهرست جامع موضوعات قابل طرح، بررسی و داوری

فصل ۱

تشريع مسئله و جدیت نیاز

۱.۱ خلأ نهادی در جنبش گذارخواهی ایران

از جنبش سبز ۱۳۸۸ تا خیزش ژینا ۱۴۰۱ و ادامه‌ی آن، به خصوص جنبش دی ماه ۱۴۰۴ که با سرکوب شدید و وحشیانیه‌ی حاکمیت، فراتر از حد قابل تصور آن در جامعه صورت گرفت. جنبش مردمی ایران مستمرا با رشد کمی و کیفی چشمگیر و بسامد بالاتری از جنبش‌های اعتراضی همراه بوده، اما یک عنصر ساختاری همچنان در آن غایب است: سازوکار تصمیم‌گیری حقوقی-اخلاقی به شکلی خردمندانه، انسان‌دوستانه و عمل‌گرایانه؛ برای مسائلی که مرتبط با حقوق و انتخاب‌های افراد متنوعی هستند، محتملاً ماهیت قضایی دارند ولی گرفتار هیجان انقلابی و ضرورت‌های تصمیم‌های سیاسی می‌شوند. این مسائل را می‌توان در سه دسته‌ی کلی طبقه‌بندی کرد:

۱.۱.۱ دسته‌ی اول: تصمیم‌های با آثار کیفری-حقوقی

- مستندسازی جرایم جنگی و جرایم علیه بشریت (کشتار آبان ۹۸، سرکوب ژینا ۱۴۰۱، قتل عام ۱۴۰۴، سرکوب و شکنجه‌ی زندانیان سیاسی)؛
- اعلام جرم علیه اشخاص حقیقی (فرماندهان سپاه، قضات، بازجویان)؛
- اعلام جرم علیه اشخاص حقوقی (نهادهای حکومتی، شرکت‌های وابسته به سپاه)؛
- درخواست صدور حکم دستگیری بین‌المللی از طریق *Universal Jurisdiction* در کشورهای ثالث.

نمونه‌ی واقعی

پرونده‌ی حمید نوری در سوئد نشان داد که تعقیب قضایی مقام‌های جمهوری اسلامی در خارج از کشور عملی است، اما فقدان یک نهاد هماهنگ‌کننده سبب شد تا رسیدن به این نقطه بیش از سه دهه طول بکشد. دادگاه در سایه می‌تواند این فرایند را نظاممند و تسریع کند.

۲.۱.۱ دسته‌ی دوم: تصمیم‌های با آثار سیاسی-اجتماعی

این‌ها تصمیم‌هایی هستند که مستقیماً کیفری نیستند اما بر زندگی میلیون‌ها نظر اثر می‌گذارند و نیازمند توجیه حقوقی-اخلاقی هستند، حتی شاید نیازمند پشتونه‌هایی از جنس پیمایش دیدگاه‌های اجتماعی (نظرسنجی و رأی‌گیری و نظایر آن) باشند:

نوع تصمیم	گروه متأثر
۱ حمایت از تحریم‌های اقتصادی	مردم عادی، زندگی معمولی، طبقه‌ی متوسط، بیماران نیازمند دارو
۲ حمایت از تحریم‌های ورزشی، علمی و فرهنگی	ورزشکاران، هنرمندان، دانشگاهیان بدون دغدغه‌ی سیاسی
۳ درخواست اخراج واستگان مقام‌ها	خانواده‌ها شامل افراد بی‌تقصیر احتمالی
۴ حمایت از مداخله‌ی بشردوستانه	کل جمعیت ایران، امنیت منطقه‌ای
۵ فراخوان اعتضاب عمومی	کارگران، کارمندان، کسبه‌ی خرد، معلمان
۶ فراخوان نافرمانی مدنی خاص	شهروندانی که ریسک بازداشت را متحمل می‌شوند

مسئله‌ی کلیدی

هر یک از این تصمیم‌ها بدون فرایند دادرسی، یا سنجش گری چندجانبه‌نگر و خردمندانه صرفاً یک اعلام موضع سیاسی است. با فرایند بررسی و دادرسی، و به پشتونه‌ی وجود تعاریف و طبقه‌بندی‌ها و نظام نظری دقیقی برای آن‌ها، به یک توصیه‌ی مستدل حقوقی-اخلاقی تبدیل می‌شود که هم اعتبار بیشتری دارد و هم در برابر بهره‌برداری تبلیغاتی و وارونه‌نمایی‌های متعاقب مقاوم‌تر است.

۳.۱.۱ دسته‌ی سوم: تصمیم‌های گفتمانی و مرزگذاری

این دسته شامل مباحثی است که اگرچه مستقیماً «تصمیم» به معنای رایج نیستند، اما مرزهای گفتمانی جنبش را تعیین می‌کنند و بدون داوری ساختارمند، مستعد آن هستند که به شکافهای فلنج کننده تبدیل شوند. این‌ها بیشتر موضوعات بحث برانگیزی هستند که انتظار می‌رود نظرات و نگرش‌ها به آن‌ها در شرایط عادی و شرایط اضطراری تقاضت داشته باشد. چون حساس و مشروعیت بخش هستند، باید با حساسیت، استدلال و پشتونه‌های قابل نقدي طرح و برای زمینه و موضوع مشخصی انشا شوند.

- آیا همکاری با دولت‌های خارجی خاص (ایالات متحده، اسرائیل، عربستان) مجاز، مطلوب، یا ممنوع است؟
- مرز «خاکستری‌ها» کجاست؟ کسانی که نه کاملاً حکومتی‌اند و نه کاملاً اپوزیسیون — ورزشکارانی که پرچم جمهوری اسلامی را حمل می‌کنند اما شعار سیاسی نمی‌دهند.
- آیا عدالت انتقالی باید شامل عفو مشروط هم باشد؟ اگر آری، با چه سازوکاری؟
- دفاع مشروع (legitimate defense) تا کجا می‌تواند شامل خشونت قهقهی شود؟
- آیا حمایت، ترویج و تشویق دول خارجی به جنگ و مداخله‌ی نظامی به هزینه‌ی ساکنان ایران از سوی دیاسپورا مشروع و اخلاقی است؟

۲.۱ چرا وضعیت «اضطراری» است؟

شش فاکتور فوریت

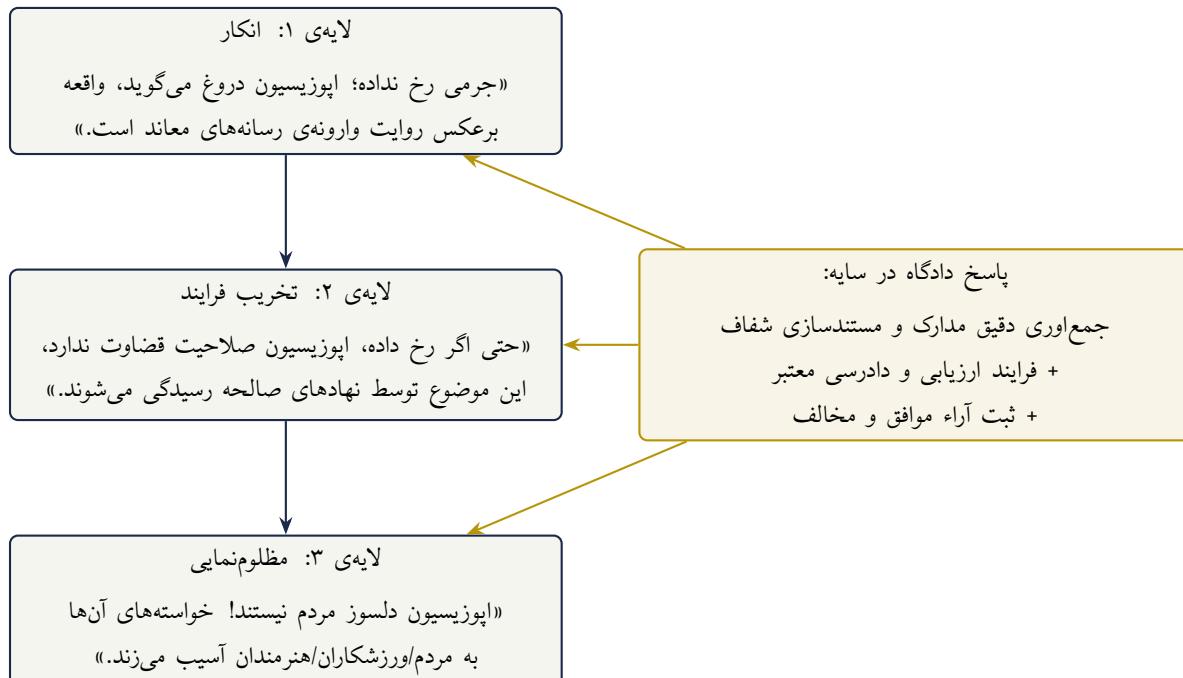
۱. شتاب رویدادها و کاهش پنجه فرست: فاصله زمانی بین خیزش‌های مردمی در حال کاهش است (۱۳۸۸ → ۱۳۹۶ → ۱۴۰۱ → ۱۴۰۴ → ۱۳۹۸). این روند نشان می‌دهد که پنجه فرست برای ساختارسازی نهادی و اقدام مؤثر ممکن است بسیار کوتاه باشد. نهاد سازی و محتواسازی‌هایی که ماهیت ویژه و حساس دارند!
۲. بهره‌برداری حکومت از خلاً سازمان یافتنگی: جمهوری اسلامی از طریق دستگاه عظیم رسانه‌ای و سایری خود، اپوزیسیون را «فاقد مشروعیت و ساختار» نشان می‌دهد. هر روز تأخیر در ایجاد یک چارچوب منسجم، فرست بیشتری برای این بهره‌برداری فراهم می‌کند.
۳. فرسودگی شواهد و مستندسازی: با گذشت زمان، شاهدان وقایع پیرتر می‌شوند، مدارک و اسناد حیاتی از بین می‌روند و خاطره‌ها کم‌رنگ می‌گردند. بنابراین، مستندسازی ساختارمند و دقیق جرایم، یک مسئله‌ی زمان حساس و فوری است.
۴. لزوم خردورزی در برابر تصمیم‌های برگشت‌ناپذیر: برخی تصمیم‌های استراتژیک — نظیر حمایت از یک مداخله نظامی — در صورت اتخاذ اشتباه، می‌توانند غیرقابل جبران باشند. فرایند خردورزی، دادرسی و مشورت، سدّی حفاظتی در برابر شتاب‌زدگی و پیامدهای ناگوار آن است.
۵. کسب اعتبار و تعامل بین‌المللی: دولتها و نهادهای بین‌المللی تمایل بیشتری به تعامل و همکاری با اپوزیسیونی دارند که دارای ساختار نهادی شفاف، منسجم و قابل اعتماد باشد. ایجاد چنین ساختاری برای جلب حمایت جهانی ضروری است.
۶. مدیریت هیجانات و تصمیم عقلانیت: آمادگی، تدبیر و داشتن ایده‌های پخته و چکش خورده، در زمان‌های حساس و بحرانی که احتمال رفتارهای هیجانی و تصمیم‌گیری‌های جوزده افزایش می‌باید، تعداد و شدت اقدامات و تصمیم‌های نستجده را به شکل قابل ملاحظه‌ای کاهش می‌دهد. این امر به پایداری و اثربخشی حرکت کمک می‌کند.

۳.۱ جمهوری اسلامی و جنگ روانی ساختارمند

برای درک ضرورت این نهاد، باید مدل جنگ رسانه‌ای جمهوری اسلامی را شناخت. حکومت در مواجهه با هر اقدام اپوزیسیون حداقل از یک ماتریس واکنش سه‌لایه‌ای استفاده می‌کند:

۱.۳.۱ تحلیل هر لایه و پاسخ نهادی

لایه‌ی انکار: جمهوری اسلامی به صورت نظاممند وقوع جرایم خود را انکار می‌کند — از تیراندازی مستقیم به معترضان آبان ۹۸ گرفته تا مسمومیت دانش‌آموزان. دادگاه در سایه با ایجاد بانک شواهد ساختارمند شامل شهادت‌نامه‌های تأییدشده، مستندات تصویری ویدئویی راست‌ازمایی شده، تصاویر ماهواره‌ای، گزارش‌های پژوهشی قانونی، و در صورت امکان تشکیل هیات‌های حقیقت یاب مستقل و تحلیل منابع باز (OSINT)، لایه‌ی انکار را نه از طریق شعار بلکه از طریق فرایند حقوقی استاندارد خنثی می‌کند.

شکل ۱.۱: ماتریس و اکشن سه لایه‌ای جمهوری اسلامی و پاسخ نهاد پیشنهادی

لایه‌ی تحریب فرایند: مؤثرترین ابزار جمهوری اسلامی، زیر سؤال بردن صلاحیت اپوزیسیون برای هرگونه قضاؤت و داوری معتبر است. این لایه فقط با ساختار نهادی معتبر قابل پاسخ‌گویی است: با وجود هیئت‌داوران مستقل، آیین دادرسی شفاف، حق دفاع (حتی برای متهمان غایب)، و انتشار آراء با نظرات اقلیت.

لایه‌ی مظلوم‌نمایی: وقتی جنبش بدون فرایند و پشتونهای استدلالی و بررسی‌های چند لایه و ملاحظه کارانه از تحریم ورزشی حمایت می‌کند، حکومت ورزشکاران آسیب‌دیده، هنرمندان بی‌کار شده، اقشار آسیب‌دیده را ابزار تبلیغاتی می‌کند. اگر همین تصمیم از مسیر بررسی و دادرسی عبور کند — با بررسی هزینه‌های فایده، ثبت نظرات مخالف، و ارائه راهکارهای جایگزین و احتمالاً وجود مسیرهای جبرانی — بهره‌برداری تبلیغاتی بهشدت دشوارتر می‌شود.

۴.۱ ابعاد حقوق بشری و مبانی حقوقی

۱.۴.۱ اسناد بین‌المللی پشتیبان

نهاد پیشنهادی بر مبنای اسناد حقوقی بین‌المللی زیر طراحی شده و مشروعیت خود را از آن‌ها وام می‌گیرد:

سنند	ارتباط با نهاد پیشنهادی
۱ اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸)	مواد ۸، ۱۰ و ۱۱: حق دادرسی عادلانه — حتی نهاد سایه باید این حق را محترم بشمارد.
۲ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (ICPR)	مواد ۱۴ و ۱۹: دادرسی منصفانه و آزادی بیان — مبنای آیین دادرسی نهاد.

سندها	ارتباط با نهاد پیشنهادی
۳	اساستنامه‌ی رم (۱۹۹۸)
۴	اصول بنیادین نورنبرگ (۱۹۵۰)
۵	قطعنامه‌های شورای حقوق بشر سازمان ملل درباره‌ی ایران
۶	اصول مستولیت حمایت (R2P, ۲۰۰۵)
۷	اصول ژوئن/اورتالیش (عدالت انتقالی)

تعريف

وجودان منفصل مسئول (*Responsible Detached Conscience*) به نهادی اطلاق می‌شود که:

- منفصل است: مستقل از فشار سیاسی جناح‌ها و احساسات عمومی تصمیم می‌گیرد — مانند قاضی مستقل در یک نظام قضایی سالم؛
- وجودان است: نقش داوری اخلاقی دارد، نه صرفاً حقوقی تکنیکال — دغدغه‌ی کرامت انسانی و عدالت را مرکز کار قرار می‌دهد؛
- مسئول است: آراء و توصیه‌هایش ثابت، منتشر و قابل بازنگری‌اند — در برابر تاریخ و مردم پاسخ‌گوست.

این مفهوم از سنت فلسفی هانا آرنت (درباره‌ی قضاؤت و مسئولیت در شرایط بحران) و سنت حقوقی دوست دادگاه (*-amicus curiae*) الهام گرفته و با شرایط خاص جنبش ایران تطبیق داده شده است.

۵.۱ جمع‌بندی فصل اول

خلاصه‌ی استدلال فصل ۱

۱. جنبش گذارخواهی ایران تصمیم‌هایی با ماهیت قضایی اتخاذ می‌کند بدون داشتن سازوکار قضایی.
۲. این خلاً هم به اعتبار جنبش آسیب می‌زند و هم ابزار تبلیغاتی به جمهوری اسلامی می‌دهد.
۳. مستندسازی جرایم بدون ساختار نهادی، ناقص و فرسایشی خواهد بود.
۴. فوریت مسئله ناشی از شتاب رویدادها، فرسودگی شواهد، و ضرورت کسب اعتبار بین‌المللی است.
۵. مبانی حقوقی بین‌المللی کافی برای تأسیس چنین نهادی وجود دارد.

فصل ۲

انتظارات مثبت و شرایط کمک‌کننده

۱.۲ دستاوردهای قابل انتظار

تأسیس دادگاه در سایه، در صورت اجرای صحیح، می‌تواند دستاوردهای زیر را به ارمغان بیاورد:

۱.۱.۲ دستاوردهای کوتاه‌مدت (۰ تا ۱۲ ماه)

- آ. مرجع واحد مستندسازی: ایجاد یک بانک اطلاعاتی یکپارچه از جرایم حکومتی با استانداردهای حقوق بین‌الملل، قابل ارائه به دادگاه‌های ملی و بین‌المللی.
- ب. اعتبار رسانه‌ای: وقتی یک نهاد ساختارمند با اعضای شناخته‌شده‌ی آکادمیک «رأی» صادر می‌کند، بازتاب رسانه‌ای آن چندین برابر یک بیانیه‌ی سیاسی معمول است.
- ج. کاهش فرسایش درون‌جنگی: بسیاری از مناقشات داخلی اپوزیسیون (مثلًاً درباره‌ی تحریم‌ها) ناشی از نبود یک مرجع داوری معتبر است. داشتن یک نهاد مشورتی مستقل می‌تواند سطح تنش را کاهش دهد.
- د. سپر دفاعی در برابر جنگ روانی: هر توصیه‌ی نهاد، با مستندات و آراء مخالف منتشر می‌شود. این شفافیت، اصلی‌ترین سلاح در برابر تبلیغات حکومتی است.

۲.۱.۲ دستاوردهای میان‌مدت (۱ تا ۳ سال)

- آ. انباست حقوقی: مجموعه‌ای از «آراء مشورتی» شکل می‌گیرد که رویه‌ی قضایی سایه (*Shadow Case Law*) را بنیان می‌گذارد — قابل استفاده در دوره‌ی گذار.
- ب. تقویت پرونده‌های بین‌المللی: مستندات نهاد می‌تواند به عنوان *amicus curiae* یا مدرک تکمیلی در پرونده‌های صلاحیت جهانی مورد استفاده قرار گیرد.
- ج. جذب اعتماد بین‌المللی: دولتها و نهادهای بین‌المللی تمایل بیشتری به تعامل با اپوزیسیونی ساختارمند دارند. وجود یک نهاد شبیه‌قضایی معتبر، سرمایه‌ی اعتماد (*trust capital*) تولید می‌کند.
- د. تربیت نسل جدید حقوقی: مشارکت حقوق دانان جوان ایرانی در فرایندهای نهاد، بستر آموزشی ارزشمندی برای دوره‌ی پس از گذار فراهم می‌کند.

۵. مدیریت منطقه‌ی خاکستری: ایجاد چارچوبی برای برخورد با افراد و نهادهای «خاکستری» — کسانی که نه کاملاً حکومتی اند و نه کاملاً اپوزیسیون — از طریق معیارهای شفاف و قابل دفاع.

۳.۱.۲ دستاوردهای بلندمدت (پس از گذار)

- آ. تسهیل عدالت انتقالی: مستندات و آراء نهاد، پایه‌ی ارزشمندی برای کمیسیون حقیقت‌یاب و دادگاه‌های انتقالی خواهد بود.
- ب. الگوی نهادسازی: تجربه‌ی این نهاد می‌تواند الگویی برای ساختن نظام قضایی مستقل در ایران آینده باشد.
- ج. حافظه‌ی تاریخی: آرشیو کامل آراء، مباحثات، و شواهد، یک حافظه‌ی نهادی (*institutional memory*) بی‌بدیل برای نسل‌های آینده خواهد بود.
- د. پیشگیری از عدالت انتقامی: یکی از بزرگ‌ترین خطرات پس از سقوط هر نظام استبدادی، «عدالت خیابانی» و انتقام‌جویی بدون فرایند است. وجود سوابق دادرسی مستند، احتمال این خطر را کاهش می‌دهد.

۲.۲ شرایط کمک‌کننده برای موفقیت

پیش‌شرط‌های ضروری

- I. استقلال واقعی: نهاد نباید وابسته به هیچ حزب، جناح سیاسی، یا دولت خارجی باشد. بودجه باید از منابع متعدد و شفاف تأمین شود.
- II. تخصص بالا: اعضای هیئت‌داوران باید دارای سوابق آکادمیک و حرفه‌ای قابل تأیید در حوزه‌ی حقوق بین‌الملل، حقوق بشر، یا حقوق کیفری باشند.
- III. شفافیت بی‌قید و شرط: تمام آراء، مذاکرات، منابع مالی، و تعارض منافع باید به صورت عمومی قابل دسترسی باشند.
- IV. تکثیرگرایی: ترکیب نهاد باید بازتاب‌دهنده‌ی تنوع قومی، جنسیتی، نسلی، و فکری ایران باشد.
- V. فروتنی نهادی: نهاد باید همواره تأکید کند که مرجع مشورتی است و جایگزین نظام قضایی رسمی آینده نیست.
- VI. همکاری بین‌المللی: ارتباط فعال با نهادهای بین‌المللی حقوقی و حقوق بشری.

۳.۲ سناریوهای مثبت

برای ملموس‌تر کردن دستاوردها، سه سناریوی فرضی ارائه می‌شود:

سناریوی ۱: تحریم ورزشی

- فرض کنید جریانی در اپوزیسیون خواستار تعلیق عضویت جمهوری اسلامی در فیفا شود.
- بدون دادگاه در سایه: بیانیه‌ای سیاسی منتشر می‌شود. حکومت فوراً ورزشکاران آسیب‌دیده را جلوی دوربین می‌آورد. افکار عمومی دوپاره می‌شود. برخی از چهره‌های اپوزیسیون مجبور به عقب‌نشینی می‌شوند.
- با دادگاه در سایه: درخواست به نهاد ارجاع می‌شود. هیئت داوران بررسی می‌کند:
- آیا تعلیق ورزشی بر اساس سابقه‌ی فیفا (تعليق آفریقای جنوبی، روسیه) توجیه‌پذیر است؟
 - هزینه‌ی ورزشکاران بی‌تقصیر چقدر است؟

- آیا جایگزین‌های کم‌هزینه‌تر (مثلاً تحریم مقام‌های ورزشی حکومتی بدون تعلیق کامل) بررسی شده‌اند؟
- نظرات موافق و مخالف اعضا چیست؟

نتیجه: رأی مستدل صادر می‌شود — مثلاً «تعليق کامل در حال حاضر نامتناسب است، اما تحریم هدفمند مقام‌های ورزشی توصیه می‌شود.» این رأی هم قابل دفاع است و هم فضای مانور تبلیغاتی حکومت را به حداقل می‌رساند.

سناریوی ۲: اخراج وابستگان مقام‌ها از کشور ثالث

فرض کنید کمپینی خواستار اخراج فرزندان یک مقام ارشد سپاه از کانادا شود.

بدون دادگاه در سایه: کمپین رسانه‌ای پُرسروصدا اما بدون مبنای حقوقی روش. حکومت فوراً روایت «ظلم به خانواده‌های بی‌گناه» را تولید می‌کند. دولت کانادا از نبود فرایند حقوقی شاکی می‌شود.

با دادگاه در سایه:

- هیئت داوران ابتدا نقش فردی هر شخص را بررسی می‌کند: آیا خود فرزندان در فعالیت‌های حکومتی نقش دارند؟ آیا از ثروت‌های حاصل از فساد بهره‌مند شده‌اند؟
- بر اساس اصل مسئولیت فردی تفکیک می‌کند بین کسانی که ذی‌نفع فعال هستند و کسانی که صرفاً رابطه‌ی خویشاوندی دارند.
- رأی صادره ممکن است شامل توصیه‌های متفاوت برای اعضای مختلف یک خانواده باشد.
- مبنای حقوقی روش (مثلاً قانون مگنیتسکی) در رأی ذکر می‌شود.

نتیجه: دولت کانادا یک سند حقوقی معتبر دریافت می‌کند، نه صرفاً یک درخواست سیاسی.

سناریوی ۳: مداخله‌ی بشرط‌ستانه

فرض کنید در پی یک سرکوب خونین گسترده، بخشی از اپوزیسیون خواستار مداخله نظامی بین‌المللی شود.

بدون دادگاه در سایه: بحث شدید درون جنبشی. اتهام «وطن‌فروشی» از یک سو و اتهام «همدستی با حکومت» از سوی دیگر. جمهوری اسلامی حداکثر بهره‌برداری تبلیغاتی را می‌کند.

با دادگاه در سایه:

- هیئت ویژه‌ای بر اساس چارچوب R2P (سند ۲۰۰۵ اجلاس جهانی سازمان ملل) بررسی می‌کند:
 - آیا چهار شرط مداخله محقق شده‌اند؟
 - نسل‌کشی یا پاکسازی قومی در حال وقوع یا قریب الوقوع است؟
 - آیا دولت از محافظت از شهروندان ناتوان یا ناخواسته است؟
 - آیا تمام ابزارهای مسالمت‌آمیز امتحان شده‌اند؟
 - آیا مداخله‌ی نظامی بدتر از وضع موجود نخواهد بود؟
- رأی مستدل با ذکر دقیق شواهد و تحلیل هر شرط صادر می‌شود.
- نظرات اقلیت بهصورت کامل ثبت و منتشر می‌شوند.
- حتی اگر رأی مثبت باشد، قیود و شرط (نوع مداخله، محدوده، مدت، تضمین‌های پس از مداخله) مشخص می‌شوند.

نتیجه: جنبش بهجای یک موضع‌گیری احساسی، یک سند تحلیلی چندلایه‌ای دارد که هم برای نخبگان ایرانی و هم برای

مخاطبان بین‌المللی قابل فهم و دفاع است.

۴.۲ جمع‌بندی فصل دوم

خلاصه‌ی فصل ۲

دادگاه در سایه صرفاً یک نهاد حقوقی نیست؛ یک زیرساخت استراتژیک برای جنبش گذارخواهی است که:

- اعتبار تولید می‌کند؛
 - تنش درونی را مدیریت می‌کند؛
 - سپر دفاعی در برابر جنگ رسانه‌ای فراهم می‌کند؛
 - حافظه‌ی نهادی برای عدالت انتقالی آینده می‌سازد.
- موقعيت آن مشروط به استقلال، تخصص، شفافیت، و فروتنی نهادی است.

فصل ۳

آسیب‌شناسی و احتیاط‌های لازم

تذکر مقدماتی

هیچ نهادی از خطر مصون نیست. صداقت اقتضا می‌کند که پیش از ترویج ایده، بدترین سناریوها را نیز بررسی کنیم. تنها با شناخت دقیق آسیب‌ها می‌توان سازوکارهای پیش‌گیری طراحی کرد.

۱.۳ آسیب‌شناسی ساختاری

۱.۱.۳ خطر ۱: مصادره‌ی سیاسی

توصیف: یک جناح سیاسی تلاش کند نهاد را ابزار مشروعیت‌بخشی به مواضع خود کند — مثلاً جناح سلطنت‌طلب یا جناح جمهوری‌خواه اکثریت هیئت داوران را به خود اختصاص دهد.

سازوکار پیش‌گیری

- سیستم نامزدی و تأیید دو مرحله‌ای: نامزدها توسط کمیته‌ی گزینش مستقل پیشنهاد و توسط شورای ناظران بیرونی (شامل حقوق‌دانان بین‌المللی غیرایرانی) تأیید شوند.
- ممنوعیت عضویت همزمان در هر حزب یا سازمان سیاسی.
- دوره‌ی خدمت محدود (مثلاً ۳ سال بدون تمدید فوری).
- افشای کامل تعارض منافع قبل از هر پرونده.

۲.۱.۳ خطر ۲: بی‌اعتباری ناشی از فقدان ضمانت اجرا

توصیف: چون نهاد «سایه» است و قدرت اجرایی ندارد، ممکن است به سرعت به نهادی کاغذی تبدیل شود که کسی به آراء آن وقوعی نمی‌گذارد.

سازوکار پیشگیری

- از ابتدا صادقانه اعلام شود که نهاد مشورتی است. ارزش آن نه در ضمانت اجرا بلکه در اعتبار اخلاقی و فنی آراء آن است.
- تمرکز بر کیفیت آراء: هر رأی باید آنقدر مستدل و مستند باشد که رسانه‌ها، نهادهای بین‌المللی، و فعالان مدنی خودبه‌خود به آن ارجاع دهند.
- ایجاد مکانیزم «پذیرش داوطلبانه» (*voluntary compliance*): جریان‌های سیاسی از پیش متعهد شوند که آراء نهاد را به عنوان مرجع مشورتی پذیرند.
- همکاری با رسانه‌های معترض برای پوشش گسترده‌ی آراء.

۳.۱.۳ خطر ۳: نفوذ جمهوری اسلامی

توصیف: حکومت تلاش خواهد کرد عوامل خود را در ساختار نهاد نفوذ دهد — چه به صورت مستقیم و چه از طریق افراد واسط.

سازوکار پیشگیری

- بررسی امنیتی چندلایه (*multi-layer vetting*) برای تمام اعضا و کارکنان.
- استفاده از امنیت عملیاتی (*OPSEC*) در ارتباطات.
- ممنوعیت سفر به ایران یا تماس با نهادهای حکومتی برای اعضای فعال (مگر با مجوز ویژه).
- سیستم افشاگری محافظت‌شده (*protected whistleblowing*) برای گزارش موارد مشکوک.
- بررسی دوره‌ای مستقل توسط ناظران بیرونی.

۴.۱.۳ خطر ۴: تبدیل شدن به ابزار فشار بر بی‌گناهان

توصیف: ممکن است نهاد به جای هدف قرار دادن ناقضان واقعی حقوق بشر، ناخواسته به ابزاری برای تسویه حساب‌های شخصی یا فشار بر افراد بی‌تقصیر تبدیل شود.

سازوکار پیشگیری

- آزمون تناسب اجباری (*mandatory proportionality test*) در هر پرونده: آیا هزینه‌ی وارد بر افراد ثالث بی‌تقصیر از فایده‌ی عمومی کمتر است؟
- حق دفاع برای هر شخص نامُبرده — حتی غیابی: وکیل تسخیری (*amicus curiae*) موظف است بهترین استدلال ممکن را به نفع طرف مقابل ارائه دهد.
- مرحله‌ی تجدیدنظر اجباری برای تمام آرائی که مستقیماً بر شخص حقیقی اثر می‌گذارند.
- حق اعتراض عمومی: هر شهروند بتواند نسبت به رأی صادره اعتراض مستند ارائه دهد.

۵.۱.۳ خطر ۵: انتظارات نامعقول

توصیف: افکار عمومی ممکن است از نهاد انتظار عملکردی مانند یک دادگاه واقعی داشته باشد و وقتی آراء اجرا نمی‌شوند سرخورده شود.

سازوکار پیش‌گیری

- کمپین ارتباطی شفاف از ابتدا: توضیح دقیق ماهیت مشورتی نهاد و تفاوت آن با دادگاه‌های رسمی.
- استفاده از عنوان‌هایی مانند «رأی مشورتی» و «توصیه‌نامه» به جای «حکم» و «رأی قطعی».
- گزارش‌دهی دوره‌ای درباره‌ی تأثیرات واقعی آراء صادره — چه مثبت و چه محدود.

۲.۳

آسیب‌شناسی اخلاقی

۱.۲.۳

خطر ۶: ادعای مشروعیتی که وجود ندارد

توصیف: نهاد ممکن است به مرور ادعای مشروعیتی فراتر از ظرفیت خود داشته باشد — مثلاً ادعای «نمایندگی مردم ایران».

قاعده‌ی سخت

نهاد هرگز نباید ادعای نمایندگی مردم ایران کند. مشروعیت آن صرفاً ناشی از:

- تخصص اعضاء؛
 - شفافیت فرایند؛
 - کیفیت استدلال؛
 - و پذیرش داوطلبانه طرف‌ها
- است. نمایندگی مردم تنها از طریق انتخابات آزاد محقق می‌شود.

۲.۲.۳

خطر ۷: خطای قضاؤت

توصیف: حتی بهترین قضات اشتباه می‌کنند. در شرایط انقلابی و فقدان اطلاعات کامل، احتمال خطای بیشتر نیز هست.

سازوکار پیش‌گیری

- اصل فروتنی معرفتی (*epistemic humility*): هر رأی باید به صراحت محدودیت‌های اطلاعاتی خود را ذکر کند.
- بازنگری دوره‌ای: آراء صادره هر ۱۲ ماه یکبار بازبینی شوند. اگر اطلاعات جدیدی در دست باشد، رأی اصلاح شود.
- ثبت نظرات اقليت: نظر مخالف اعضای اقلیت به صورت کامل ثبت شود تا اگر در آینده درست از آب درآمد، قابل بازیابی باشد.
- عذرخواهی نهادی: اگر خطای اثبات شد، نهاد رسماً عذرخواهی و اصلاح کند.

۳.۳

ماتریس ریسک — خلاصه

ردیف	خطر	احتمال	شدت	اولویت پیش‌گیری
۱	مصادره‌ی سیاسی	بالا	بالا	بحرانی

ردیف	خطر	احتمال	شدت	اولویت پیش‌گیری
۲	بی اعتبری	متوسط	بالا	بحرانی
۳	نفوذ حکومت	متوسط	بالا	بحرانی
۴	فشار بر بی‌گناهان	متوسط	بالا	بحرانی
۵	انتظارات نامعقول	بالا	متوسط	مهم
۶	ادعای مشروعيت کاذب	پایین	بالا	مهم
۷	خطای قضاوت	بالا	متوسط	مهم

۴.۳ جمع‌بندی فصل سوم

پیام اصلی

دادگاه در سایه یک ابزار قدرتمند است و مانند هر ابزار قدرتمند، می‌تواند هم سازنده و هم مخرب باشد. تفاوت را طراحی نهادی دقیق و فرهنگ فروتنی رقم می‌زند. این فصل نه برای منصرف‌کردن از ایده، بلکه برای تضمین طراحی مسئولانه نوشته شده است.

گزاره‌ی محوری

جنبیش گذارخواهی ایران در مقطع کنونی با خلاً مشروعیت‌بخشی حقوقی مواجه است: تصمیم‌هایی با ابعاد قضایی — از حمایت از تحریم‌ها تا مستندسازی جرایم حکومتی — بدون هیچ فرایند دادرسی ساختارمند اتخاذ می‌شوند. نبود چنین فرایندی هم اپوزیسیون را در برابر جنگ روانی جمهوری اسلامی آسیب‌پذیر می‌کند و هم ظرفیت گفت‌وگوی سازنده‌ی درون‌جنبیش را تضعیف می‌نماید.

پیشنهاد: تأسیس یک نهاد شبیه‌قضایی سایه (*Shadow Quasi-Judicial Body*) با عنوان «دادگاه در سایه — وجودان منفصل مسئول» که وظایف زیر را بر عهده گیرد:

۱. مستندسازی نظام‌مند جرایم رژیم بر پایه‌ی معیارهای حقوق بین‌الملل؛
۲. داوری و تنظیم‌بخشی تصمیم‌های حساس جنبیش بر اساس «پاسخ مشروع و متناسب»؛
۳. فراهم‌سازی بستر گفت‌وگوی نخبگانی برای مسائل پرمناقشه (تحریم، مداخله‌ی بشردوستانه، اخراج یا تعقیب وابستگان حکومتی و ...);
۴. ثبت و بایگانی آراء و دلایل برای بازنگری پس از گذار.

چرا «دادگاه در سایه»؟

جنبیش‌های گذارخواه در سراسر تاریخ معاصر — از ANC آفریقای جنوبی — با ضرورت اتخاذ تصمیم‌هایی مواجه بوده‌اند که ماهیت قضایی دارند اما پیش از دست‌یابی به قدرت سیاسی صورت می‌گیرند. وقتی یک جنبیش از تحریم فلان نهاد ورزشی حمایت می‌کند، عملاً حکمی صادر کرده که بر زندگی حرفا‌ی هزاران ورزشکار اثر می‌گذارد. وقتی خواستار اخراج فرزندان مقام‌های حکومتی از کشور ثالث می‌شود، مجازاتی اعمال کرده که بدون دادرسی است.

نبود دادرسی به معنای نبود هر سه عنصر زیر است:

- مبنای حقوقی: چرا این اقدام مجاز است؟
- تناسب: آیا هزینه‌ی وارد بر بی‌گناهان، از فایده‌ی مورد انتظار کمتر است؟
- مستندسازی: آیا استدلال‌ها و مخالفت‌ها ثبت شده‌اند تا در آینده قابل بازنگری باشند؟

خلاً موجود و بهره‌برداری جمهوری اسلامی

جمهوری اسلامی به صورت سازمان‌یافته از نبود فرایند بهره‌برداری تبلیغاتی می‌کند:

- «اپوزیسیون بدون هیچ محاکمه‌ای، مردم را تحریم می‌کند.»
- «گذارخواهان از جنگ و مداخله‌ی خارجی استقبال می‌کنند.»
- «آن‌ها حتی به ورزشکاران و هنرمندان رحم نمی‌کنند.»

وجود یک نهاد معتبر شبیه‌قضایی با آراء مستدل و مستند و ثبت نظرات موافق و مخالف، قوی‌ترین دفاعیه در برابر این جنگ رسانه‌ای است.

مخاطبان اصلی سنند

- آ. فعالان سیاسی گذارخواه و براندازانه‌ی ایرانی — برای درک ضرورت ساختارمندسازی؛
- ب. حقوق‌دانان و پژوهشگران ایرانی و بین‌المللی — برای مشارکت در طراحی؛
- ج. نهادهای بین‌المللی حقوق بشر — برای همکاری فنی و اعتباربخشی؛
- د. افکار عمومی ایرانی — برای اطمینان از وجود نظارت اخلاقی بر تصمیم‌های سخت.

ساختار سنند

فصل	موضوع	شماره	خلاصه‌ی اجرایی
فصل ۱	تشریح مسئله و جدیت نیاز	۱	همین بخش
فصل ۲	انتظارات مثبت و شرایط کمک‌کننده	۲	
فصل ۳	آمیزشناسی و احتیاط‌های لازم	۳	
فصل ۴	دغدغه‌های سازماندهی و تکثیر دیدگاهی	۴	
فصل ۵	رویه‌های اجرایی و قضایی معابر	۵	
فصل ۶	مباحث مالی و هزینه‌ای	۶	
فصل ۷	ارتباط با مراجع بین‌المللی	۷	
فصل ۸	نمونه‌های مشابه و مطالعه‌ی موردی	۸	
فصل ۹	هضم و ادغام در نظام قضایی پس از گذار	۹	
فصل ۱۰	افراد پیشنهادی	۱۰	
فصل ۱۱	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۱۱	

اصول حاکم بر کل سنند

هفت اصل بنیادین

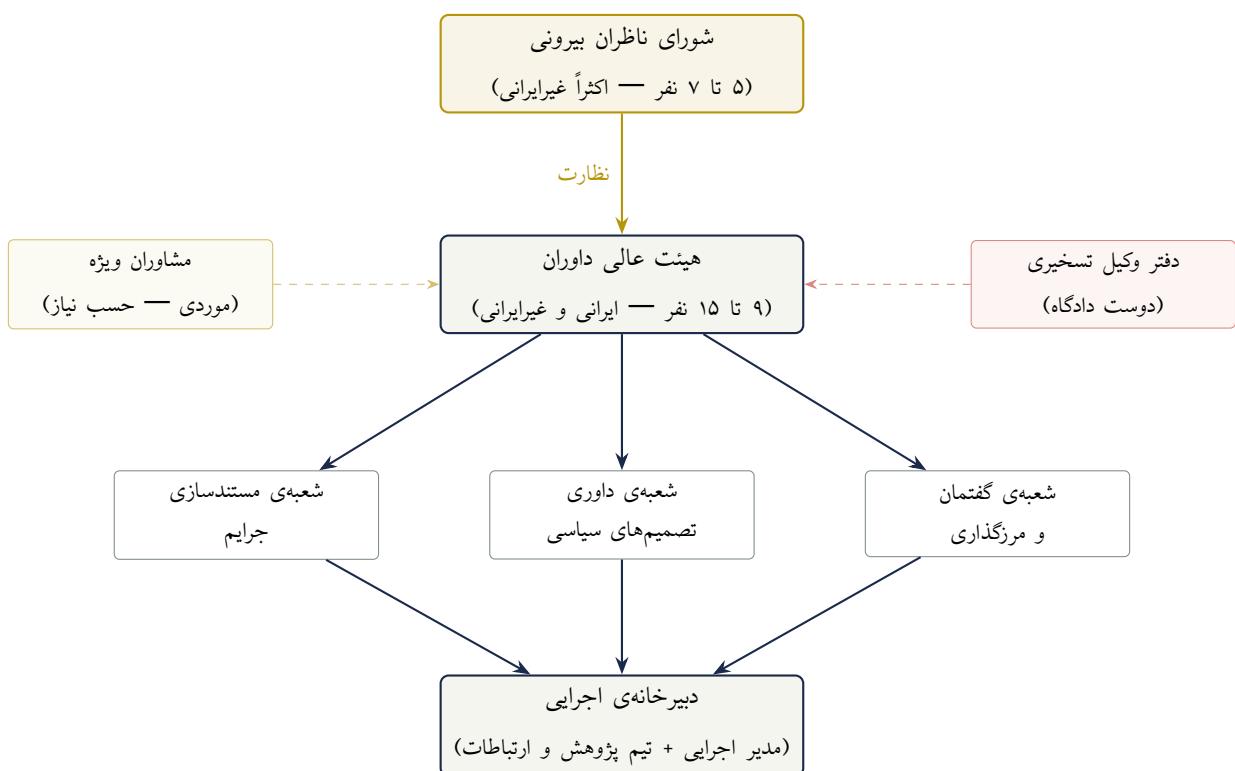
- I. دعوت به اندیشیدن، نه تحمیل حکم؛ این دادگاه مرجع مشورتی و وجودانی است، نه مقام حاکمیتی.
- II. مجوزدهی دیرانه و بالحتیاط؛ هرگونه توصیه‌ی قهرآمیز تنها پس از بررسی همه‌جانبه صادر می‌شود.
- III. شفافیت مستند؛ آراء، نظرات اقلیت، و دلایل مخالف به صورت کامل ثبت و منتشر می‌شوند.
- IV. تناسب و ضرورت؛ هر اقدام توصیه‌شده باید هر دو آزمون تناسب (*proportionality*) و ضرورت (*necessity*) را بگذراند.
- V. احترام به کرامت انسانی؛ حتی وابستگان حکومت از حقوق بنیادین برخوردارند؛ هیچ توصیه‌ای نباید ناقض اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر باشد.
- VI. استقلال از جناح‌بندی‌های سیاسی؛ اعضا به صورت فردی و بر پایه‌ی تخصص خدمت می‌کنند.
- VII. موقتی بودن؛ این نهاد با تأسیس نظام قضایی رسمی پس از گذار منحل یا ادغام می‌شود.

فصل ۴

دغدغه‌های سازماندهی و تکثر دیدگاهی

۱.۴ ساختار پیشنهادی نهاد

ساختار نهاد باید همزمان چاپک و موجه باشد. پیشنهاد زیر مبتنی بر مطالعه‌ی تطبیقی نهادهای مشابه (فصل ۸) طراحی شده است.

شکل ۱.۴: نمودار ساختار سازمانی پیشنهادی دادگاه در سایه

۱۰.۴ شورای ناظران بیرونی

مشخصات

- ترکیب: ۵ تا ۷ نفر، اکثرًا حقوق دانان و قضات بازنشسته‌ی بین‌المللی (ترجیحاً غیرایرانی برای تضمین استقلال).
- وظایف:
 - نظارت بر فرایند انتخاب اعضای هیئت عالی؛
 - بررسی سالانه عملکرد نهاد؛
 - رسیدگی به شکایات مربوط به تعارض منافع یا سوءرفتار؛
 - تأیید نهایی اصلاحات آئین‌نامه‌ای.
- دوره‌ی خدمت: ۴ سال، حداقل یک بار تمدید.
- حق‌الزحمه: نمادین (برای تأکید بر استقلال).

۲۰.۴ هیئت عالی داوران

مشخصات

- ترکیب: ۹ تا ۱۵ نفر شامل:
 - حداقل ۳ متخصص حقوق بین‌الملل کیفری؛
 - حداقل ۲ متخصص حقوق بشر؛
 - حداقل ۱ متخصص علوم سیاسی / روابط بین‌الملل؛
 - حداقل ۱ جامعه‌شناس یا روان‌شناس اجتماعی؛
 - حداقل ۱ نماینده‌ی جامعه‌ی مدنی داخل ایران (با رعایت امنیت)؛
 - حداقل ۲ عضو غیرایرانی.
- شرایط عضویت:
 - مدرک دکتری یا معادل حرفه‌ای در حوزه‌ی مرتبط؛
 - حداقل ۱۰ سال سابقه‌ی حرفه‌ای یا آکادمیک؛
 - عدم عضویت در هیچ حزب سیاسی فعال؛
 - تأیید شورای ناظران بیرونی.
- دوره‌ی خدمت: ۳ سال، بدون تمدید فوری (امکان بازگشت پس از ۲ سال وقفه).

۳.۱.۴

شعبات سه‌گانه‌ی تخصصی

شعبه	حوزه‌ی صلاحیت	نمونه موضوعات
مستندسازی جرایم	اعلام جرم، جمع‌آوری شواهد، کشتار آبان ۹۸، شکنجه‌ی زندانیان سیاسی، اعدام‌های مواد مخدر، سرکوب طبقه‌بندی بر اساس اساسنامه‌ی رم	
داوری تصمیم‌های سیاسی	بررسی تناسب و مشروعیت اقدامات اعتراض پیشنهادی جنیس	تحریم‌های اقتصادی، ورزشی، فرهنگی؛ اخراج وابستگان؛ فراخوان
گفتمان و مرزگذاری	تحلیل مسائل اختلاف‌آفرین و ارائه عفو مشروط	مداخله‌ی بشردوستانه، رابطه با دولت‌های خارجی، جایگاه «حاکستری‌ها»، چارچوب گفتمانی

۴.۱.۴ دفتر وکیل تسخیری (دوست دادگاه)

یکی از مهم‌ترین نوآوری‌های طرح

در هر پرونده‌ای که نام شخص حقیقی یا حقوقی مطرح شود، دفتر وکیل تسخیری موظف است:

۱. بهترین استدلال ممکن را به نفع طرف مقابل ارائه دهد؛
۲. حقوق بنیادین طرف مقابل را یادآوری کند؛
۳. هرگونه ضعف در شواهد دادستان را برجسته کند.

وجود این دفتر مهم‌ترین تضمین عدالت فرایندی و مؤثرترین سپر در برابر اتهام «دادگاه نمایشی» است.

۲.۴ مدیریت تکثر دیدگاهی

اپوزیسیون ایران طیف بسیار گسترده‌ای را شامل می‌شود: سلطنت طلبان، جمهوری خواهان، فدرالیست‌ها، چپ‌ها، لیبرال‌ها، ملی-مذهبی‌ها، و گروه‌های قومی-زبانی متنوع. مدیریت این تکثر یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های نهاد است.

۱.۲.۴ اصل بنیادین: تکثر در ورودی، وحدت در فرایند

توضیح اصل

- تکثر در ورودی: هر جریان فکری حق دارد نماینده‌ای در فرایند ارائه‌ی دیدگاه داشته باشد. جلسات استماع باید باز و فراگیر باشند.
- وحدت در فرایند: اما فرایند دادرسی یکسان، معیارهای حقوقی یکسان، و استانداردهای شواهد یکسان بر همه اعمال می‌شود.
- تکثر در خروجی: آراء اکثریت و اقلیت هر دو ثبت و منتشر می‌شوند.

۲۰.۴ سازوکارهای عملی مدیریت تکثر

۱. جلسات استماع عمومی (*Public Hearings*): قبل از صدور هر رأی مهم، جلسه‌ی استماع برگزار شود که نمایندگان دیدگاه‌های مختلف بتوانند شفاهًا و کتاباً نظر دهنند.
۲. لایحه‌ی دوست دادگاه (*Amicus Brief*): هر شخص حقیقی یا حقوقی بتواند لایحه‌ی مکتوب به نهاد تقديم کند.
۳. کمیته‌های مشورتی قومی‌زبانی: کمیته‌هایی از نمایندگان گرد، بلوج، ترک آذری، عرب، ترکمن، لر و سایر اقوام تشکیل شود تا در موضوعات مربوط به حقوق اقلیت‌ها مشاوره دهنند.
۴. نشست‌های مشورتی نسلی: ترکیب هیئت باید شامل نمایندگان نسل‌های مختلف باشد — بهویژه نسل «ژینا» که بار اصلی جنبش را بر دوش دارد.
۵. مکانیزم اعتراض ساختارمند: هر رأی صادره تا ۳۰ روز پس از انتشار قابل اعتراض مستند باشد. هیئت موظف است اعتراضات مستدل را بررسی و در صورت لزوم رأی را اصلاح کند.

۳۰.۴ مسئله‌ی زبان

سیاست زبانی پیشنهادی

- زبان رسمی فرایند: فارسی و انگلیسی.
- حق ارائه لایحه به زبان مادری: هر شخص بتواند لایحه‌ی خود را به هر زبانی (گردی، ترکی، عربی، بلوجی و ...) ارائه دهد؛ ترجمه‌ی رسمی بر عهده‌ی دبیرخانه خواهد بود.
- آراء نهایی: به فارسی و انگلیسی منتشر و در صورت ارتباط با اقلیتی خاص، به زبان آن اقلیت نیز ترجمه شوند.

۳۰.۴ جمع‌بندی فصل چهارم

خلاصه‌ی فصل ۴

سازماندهی نهاد باید بر سه اصل استوار باشد:

۱. لایه‌بندی: جداسازی نظارت (شورای ناظران)، داوری (هیئت عالی)، واجرا (دبیرخانه) برای جلوگیری از تمرکز قدرت.
۲. تکثیرگاری ساختاری: تنوع تخصصی، قومی، جنسیتی، نسلی و ملیتی در تمام سطوح.
۳. شفافیت بی‌قید و شرط: تمام فرایندها، منابع مالی، و آراء به صورت عمومی در دسترس باشند. وکیل تسخیری (دوست دادگاه) مهم‌ترین نوآوری ساختاری طرح است و تضمین‌کننده‌ی عدالت فرایندی.

فصل ۵

رویه‌های اجرایی و قضایی معتبر

اصل راهنما

رویه‌های این نهاد باید هم‌زمان دو شرط متعارض‌نما را برآورده کنند:

- استحکام حقوقی: به اندازه‌ای دقیق باشند که در نگاه حقوق‌دانان بین‌المللی معتبر شمرده شوند؛
 - انعطاف عملیاتی: به اندازه‌ای سبک باشند که یک نهاد سایه‌ی بدون بودجه‌ی دولتی بتواند آن‌ها را اجرا کند.
- الگوی اصلی: ترکیبی از آین دادرسی دیوان کیفری بین‌المللی (برای استحکام) و رویه‌ی دادگاه‌های مردمی (*People's Tri-bunals*) (برای انعطاف).

۱.۵ طبقه‌بندی پرونده‌ها

پرونده‌های قابل رسیدگی در نهاد به چهار دسته تقسیم می‌شوند که هر کدام رویه‌ی متفاوتی دارند:

نوع	موضوع	سطح رسمیت	مدت بررسی	خروچی
نوع الف	مستندسازی حکومتی	بالا (استاندارد بین‌المللی)	۳ تا ۱۲ ماه	کیفرخواست سایه
نوع ب	متوسط	سياسی	۱ تا ۳ ماه	داوری تصمیم رأی مشورتی (تحريم، اخراج و...)
نوع ج	متوجه	— تحلیلی	۲ تا ۶ ماه	تحلیل گفتمانی (مداخله‌ی نظامی، عفو و...)
نوع د	اضطراری	سبک — سبق	۷۲ تا ۲۴ ساعت	بیانیه‌ی فوری اظهارنظر فوری (بحران‌های آنی)

۲.۵ رویه‌ی پرونده‌های نوع الف: مستندسازی جرایم

این مهم‌ترین و سنگین‌ترین نوع پرونده است و باید نزدیک‌ترین رویه به استانداردهای بین‌المللی را داشته باشد.

۱۰.۵ مرحله‌ی ۱: ارجاع

۱. منابع ارجاع مجاز:

- هر عضو هیئت عالی داوران؛
- هر سازمان حقوق بشری شناخته شده؛
- هر شهروند ایرانی یا خارجی با ارائه شواهد اولیه؛
- دیربخانه‌ی نهاد بر اساس رصد رسانه‌ای و تحقیق مستقل.

۲. فرم ارجاع استاندارد: شامل:

- شرح مختصر وقایع؛
- شواهد اولیه (اسناد، تصاویر، شهادت‌نامه)؛
- طبقه‌بندی اولیه جرم بر اساس اساسنامه‌ی رم؛
- اشخاص حقیقی و حقوقی مظنون؛
- درخواست مشخص از نهاد.

۳. بررسی اولیه قابلیت پذیرش: دیربخانه طرف ۱۴ روز بررسی می‌کند که آیا ارجاع حداقل‌های لازم را دارد یا خیر. این بررسی صرفاً شکلی است و به ماهیت نمی‌پردازد.

۲۰.۵ مرحله‌ی ۲: تحقیقات مقدماتی

گام‌های تحقیقات مقدماتی

آ. تشکیل تیم تحقیق: ۲ تا ۴ نفر از پژوهشگران دیربخانه به همراه حداقل ۱ عضو هیئت داوران به عنوان ناظر.

ب. جمع‌آوری شواهد:

- شهادت‌نامه‌های مکتوب و ویدئویی (با رعایت پروتکل حفاظت از شاهد)؛
- تحلیل منابع باز (OSINT) شامل تصاویر ماهواره‌ای، ویدئوهای شبکه‌های اجتماعی، و اسناد فاش شده؛
- گزارش‌های سازمان‌های بین‌المللی (گزارشگر ویژه سازمان ملل و ...);
- تحلیل پژوهشی قانونی از راه دور در صورت امکان؛
- اسناد مالی و تجاری مرتبط (برای اثبات زنجیره‌ی فرماندهی و منفعت).

ج. احراز هویت و اعتبارسنجی شواهد: هر مدرک باید حداقل از دو منبع مستقل تأیید شود (قاعده‌ی تأیید متقابل).
شهادت‌نامه‌ها باید با سوگندنامه‌ی مکتوب همراه باشند.

د. گزارش مقدماتی: تیم تحقیق گزارشی تهیه می‌کند شامل: خلاصه‌ی شواهد، نقاط قوت و ضعف، طبقه‌بندی حقوقی پیشنهادی، و توصیه درباره‌ی ادامه یا مختومه‌سازی پرونده.

۳.۲.۵ مرحله‌ی ۳: کیفرخواست سایه

۱. تهیه‌ی پیش‌نویس کیفرخواست: بر اساس گزارش مقدماتی، دادستان نهاد پیش‌نویس کیفرخواست را با ساختار مشابه کیفرخواست‌های بین‌المللی تهیه می‌کند:

- شرح وقایع؛
- شواهد؛
- طبقه‌بندی حقوقی (جرائم علیه بشریت، جرم جنگی، و ...);
- شناسایی متهمان و نقش هر یک در زنجیره فرماندهی؛
- درخواست مشخص (اعلام مسئولیت، توصیه‌ی تحریم و ...).

۲. فعال‌سازی وکیل تسخیری: دفتر وکیل تسخیری موظف است پاسخ مکتوبی به کیفرخواست تهیه کند شامل:

- نقد شواهد (آیا کافی و موثق هستند؟);
- دفاعیات احتمالی متهم؛
- ملاحظات حقوق بشری (حتی برای متهمان).

۳. جلسه‌ی رسیدگی: هیئت عالی داوران (یا هیئت منتخب ۵ نفره) هر دو سند را بررسی می‌کنند. جلسه می‌تواند حضوری یا مجازی باشد.

۴. صدور رأی:

- رأی با اکثریت ساده صادر می‌شود؛
- نظر اقلیت به صورت کامل ضمیمه می‌شود؛
- رأی شامل یافته‌های واقعی، طبقه‌بندی حقوقی، و توصیه‌های عملی است.

۴.۲.۵ مرحله‌ی ۴: انتشار و پیگیری

۱. انتشار عمومی: رأی نهایی به فارسی و انگلیسی منتشر می‌شود.

۲. ارسال به مراجع بین‌المللی: دبیرخانه رأی را به نهادهای بین‌المللی مرتبط و دادگاه‌های ملی با صلاحیت جهانی ارسال می‌کند.

۳. بایگانی: تمام مستندات در آرشیو دیجیتال امن ذخیره می‌شوند.

۴. رصد تأثیر: دبیرخانه هر ۶ ماه گزارشی از وضعیت پیگیری هر کیفرخواست سایه منتشر می‌کند.

۳.۵ رویه‌ی پرونده‌های نوع ب: داوری تصمیم سیاسی

آزمون سه مرحله‌ای تناسب

هر تصمیم سیاسی پیشنهادی باید از سه آزمون عبور کند:

آزمون ۱ — مسروعیت:

- آیا هدف اقدام مشروع است؟ (حفاظت از حقوق بشر، فشار بر حکومت ناقض)
- آیا مبنای حقوقی بین‌المللی دارد؟

آزمون ۲ — ضرورت:

- آیا جایگزین کم‌هزینه‌تری بررسی شده؟
- آیا اقدام مورد نظر آخرین گزینه‌ی معقول است؟

آزمون ۳ — تناسب:

- آیا هزینه‌ی وارد بر افراد بی‌تقصیر از فایده‌ی مورد انتظار کمتر است؟
- آیا اثرات جانبی قابل کنترل هستند؟
- آیا مکانیزم جبران برای آسیب‌دیدگان بی‌تقصیر پیش‌بینی شده؟

۱.۳.۵ فرایند داوری تصمیم سیاسی

۱. ثبت درخواست: هر جریان سیاسی، سازمان مدنی، یا شهروند می‌تواند درخواست بررسی یک تصمیم سیاسی را ثبت کند.
۲. تحقیق سریع: تیم پژوهش دیپرخانه ظرف ۲ هفته گزارش مقدماتی شامل بررسی سوابق تطبیقی و تحلیل هزینه‌فایده تهیه می‌کند.
۳. جلسه‌ی استماع: حداقل ۲ نفر موافق و ۲ نفر مخالف اقدام پیشنهادی دعوت می‌شوند تا نظرات خود را ارائه دهند.
۴. اجرای آزمون سه مرحله‌ای: هیئت داوران آزمون فوق را اجرا و نتایج را مستند می‌کند.
۵. صدور رأی مشورتی: رأی شامل یکی از چهار نتیجه‌ی ممکن است:

عنوان	نتیجه	معنا
توصیه شده	مجاز با قیود	اقدام هر سه آزمون را با موفقیت گذرانده؛ نهاد اجرای آن را توصیه می‌کند.
مجاز با قیود	تعليق	اقدام در اصل مشروع است اما نیاز به اصلاحاتی دارد؛ قیود مشخص ذکر می‌شوند.
تعليق	توصیه نشده	شواهد کافی برای قضاوت نیست؛ بررسی به زمان دیگری موكول می‌شود.
توصیه نشده		اقدام یک یا چند آزمون را نگذرانده؛ نهاد اجرای آن را توصیه نمی‌کند.

۶. مهلت اعتراض: ۲۱ روز برای ارائه‌ی اعتراض مستند.

۴.۵ رویه‌ی پرونده‌های نوع ج: تحلیل گفتمانی

۱. شناسایی موضوع: شعبه‌ی گفتمان و مرزگذاری، موضوعات اختلافی کلیدی را شناسایی و اولویت‌بندی می‌کند.
۲. تشکیل کارگروه تخصصی: برای هر موضوع، کارگروهی از ۳ تا ۵ متخصص (حداقل یک نفر از هر طرف بحث) تشکیل می‌شود.
۳. تهییه‌ی سنند مبنا: سنندی تحلیلی که تمام دیدگاه‌های موجود را بی‌طرفانه ترسیم می‌کند.
۴. نشست مشورتی گسترده: نشستی با حضور ۲۰ تا ۵۰ نفر از نخبگان و فعالان برای بحث ساختارمند.
۵. صدور توصیه‌نامه: سنندی مفصل شامل:

- تحلیل هر دیدگاه با نقاط قوت و ضعف؛
- موضع پیشنهادی نهاد (در صورت رسیدن به اجماع)؛
- گزارش اختلافنظرها (در صورت عدم اجماع)؛
- چارچوب پیشنهادی برای تصمیم‌گیری آتی.

۵.۵ رویه‌ی پرونده‌های نوع د: اظهارنظر فوری

رویه‌ی اضطراری

در بحران‌های آنی (مثلاً سرکوب خونین ناگهانی، اعدام فوری زندانی سیاسی)، نهاد باید بتواند ظرف ۲۴ تا ۷۲ ساعت واکنش نشان دهد:

۱. فعال‌سازی پروتکل اضطراری: مدیر اجرایی با هر ۳ عضو هیئت عالی می‌توانند پروتکل اضطراری را فعال کنند.
۲. جلسه‌ی فوری: حداقل ۵ عضو هیئت عالی طرف ۱۲ ساعت جلسه‌ی مجازی تشکیل می‌دهند.
۳. بیانیه‌ی فوری: شامل: شرح مختصر وقایع، ارزیابی حقوقی اولیه، و توصیه‌ی فوری (مثلاً توقف اعدام، تحريم فوری شخص خاص).
۴. بازنگری: بیانیه‌ی فوری طرف ۳۰ روز مورد بازنگری کامل قرار می‌گیرد و در صورت لزوم اصلاح یا تکمیل می‌شود.

قاعده‌ی حفاظتی: بیانیه‌های فوری نمی‌توانند شامل اقدام قهقهی شدید (مانند مداخله‌ی نظامی) باشند. چنین توصیه‌هایی فقط از مسیر رویه‌ی کامل (نوع ب یا ج) مجاز هستند.

۶.۵ استانداردهای شواهد

سه سطح استاندارد

سطح	استاندارد	کاربرد	توضیح
۱	بالاترین سطح اثبات — مشابه دادگاه	پرونده‌های نوع الف (کیفرخواست فراتر از شک معقول کیفری)	
۲	پرونده‌های نوع ب و ج (داوری و ترجیح ادله تحلیل)	مشابه دادگاه مدنی	سطح متوسط
۳	دلایل معقول برای باور	پرونده‌های نوع د (اظهارنظر فوری)	پایین‌ترین سطح مجاز — فقط برای واکنش اضطراری

۷.۵ حفاظت از شاهدان و قربانیان

پروتکل حفاظت

۱. ناشناس‌سازی: هویت شاهدان داخل ایران هرگز فاش نمی‌شود. در آراء منتشر شده از کُندهای ناشناس استفاده می‌شود.
۲. رمزنگاری: تمام ارتباطات با شاهدان از طریق کانال‌های رمزنگاری شده سرتاسری صورت می‌گیرد.
۳. حداقل‌سازی داده: فقط اطلاعات ضروری از شاهدان جمع‌آوری می‌شود.
۴. پشتیبانی روان‌شناختی: شاهدان و قربانیان به خدمات مشاوره‌ی روان‌شناختی (مجازی و رایگان) دسترسی داشته باشند.
۵. هشدار ریسک: قبل از هر مشارکت، ریسک‌های احتمالی (بازداشت خانواده در ایران و ...) صادقانه توضیح داده شود.

۸.۵ جمع‌بندی فصل پنجم

خلاصه‌ی فصل ۵

۱. چهار نوع پرونده با چهار سطح رسمیت تعریف شده‌اند.
۲. آزمون سه مرحله‌ای تناسب، ستون فقرات داوری تصمیم‌های سیاسی است.
۳. وکیل تسلیمی در تمام پرونده‌های نوع الف اجباری است.
۴. سه سطح استاندارد شواهد برای سه نوع خروجی تعریف شده‌اند.
۵. حفاظت از شاهدان اولویت مطلق دارد.
۶. پروتکل اضطراری اجازه واکنش سریع می‌دهد اما توصیه‌ی اقدام قهری شدید را ممنوع می‌کند.

فصل ۶

مباحث مالی و هزینه‌ای

۱.۶ اصول مالی حاکم

چهار اصل مالی

- I. شفافیت کامل: تمام درآمدها و هزینه‌ها به صورت سالانه و عمومی منتشر شوند.
- II. تنوع منابع: هیچ منبع واحد نباید بیش از ۲۵٪ بودجه‌ی سالانه را تأمین کند (برای جلوگیری از وابستگی).
- III. ممنوعیت دریافت از دولت‌ها: نهاد مستقیماً از هیچ دولتی بودجه‌ی دریافت نمی‌کند. دریافت از بنیادهای مستقل کشورهای دموکراتیک مجاز است مشروط به عدم اعمال نفوذ بر محتوای آراء.
- IV. صرفه‌جویی ساختاری: نهاد باید با حداقل بوروکراسی و حداقل استفاده از فناوری‌های دیجیتال اداره شود.

۲.۶ برآورد بودجه‌ی سالانه

تذکر

ارقام زیر برآورد اولیه هستند و بر اساس تجربه‌ی نهادهای مشابه و نرخ‌های بازار تخمین زده شده‌اند. بودجه‌ی واقعی به مقیاس عملیات بستگی دارد.

ردیف	قلم هزینه	حداقل (e)	مطلوب (e)
الف. نیروی انسانی			
۱	مدیر اجرایی (تمام وقت)	۰۰۰۱۸۰	۰۰۰۱۶۰
۲	هماهنگ‌کننده‌ی پژوهش (تمام وقت)	۰۰۰۱۶۵	۰۰۰۱۵۰
۳	مسئول ارتباطات و رسانه (تمام وقت)	۰۰۰۱۶۰	۰۰۰۱۴۵
۴	دستیاران پژوهشی (۲ نفر پارهوقت)	۰۰۰۱۵۰	۰۰۰۱۳۰

ردیف	قلم هزینه	حداکثر (€)	مطلوب (€)	حداقل (€)
۵	مترجم فارسی-انگلیسی (پاره وقت)	۰۰۰۲۵	۰۰۰۱۵	
۶	مشاور حقوقی بین‌المللی (قراردادی)	۰۰۰۴۰	۰۰۰۲۰	
۷	حق‌الزحمه‌ی داوران (نمادین، جلسه‌ای)	۰۰۰۳۰	۰۰۰۱۵	
ب. عملیاتی				
۸	فنواری اطلاعات و امنیت سایبری	۰۰۰۳۰	۰۰۰۱۵	
۹	میزبانی وب، بانک اطلاعاتی، رمزنگاری	۰۰۰۱۰	۰۰۰۰۵	
۱۰	سفر و اقامت (جلسات حضوری، سالی ۲ بار)	۰۰۰۴۰	۰۰۰۲۰	
۱۱	اجاره‌ی دفتر (مجازی یا مشترک)	۰۰۰۱۵	۰۰۰۰۵	
ج. انتشارات و ارتباطات				
۱۲	طراحی و انتشار آراء و گزارش‌ها	۰۰۰۱۵	۰۰۰۰۸	
۱۳	رویدادهای عمومی و جلسات استماع	۰۰۰۲۵	۰۰۰۱۰	
۱۴	تولید محتوای رسانه‌ای (ویدئو، پادکست)	۰۰۰۱۵	۰۰۰۰۵	
د. حقوقی و حسابرسی				
۱۵	ثبت قانونی نهاد (در کشور میزبان)	۰۰۰۰۵	۰۰۰۰۵	
۱۶	حسابرسی مالی سالانه‌ی مستقل	۰۰۰۱۰	۰۰۰۰۵	
۱۷	بیمه‌ی مسئولیت مدنی	۰۰۰۰۸	۰۰۰۰۳	
ه. ذخیره‌ی احتیاطی				
۱۸	صندوق ذخیره (٪۱۰)	۰۰۰۵۲	۰۰۰۰۳۲	
جمع کل سالانه				
		۰۰۰۵۷۵	۰۰۰۳۴۸	

۳.۶ منابع تأمین مالی

۱. بنیادهای بین‌المللی حقوق بشر و دموکراسی:

- بنیاد ملی دموکراسی آمریکا (NED)

- بنیادهای جامعه‌ی باز (Open Society Foundations)

- صندوق سیگرید راوزینگ (Sigrid Rausing Trust)

- بنیاد اوک (Oak Foundation)

- بنیاد فورد — بخش حقوق بشر

- بنیاد هاینریش بل (Heinrich Böll Stiftung)

- بنیاد فریدریش ناومان (Friedrich Naumann Foundation)

۲. کمک‌های مردمی:

- کمپین‌های تأمین مالی جمعی؛

- عضویت حمایتی ماهانه (مثلاً ۵۰ تا ۵۰۰ یورو در ماه)؛

- سقف پذیرش فردی: حداقل 5000 یورو در سال از هر شخص حقیقی (برای جلوگیری از نفوذ).
- ٣. درآمد خدماتی:
 - انتشار گزارش‌های تحلیلی اشتراکی (برای پژوهشگران و مؤسسات);
 - برگزاری کارگاه‌های آموزشی (مستندسازی حقوق بشر، حقوق بین‌الملل کیفری);
 - مشاوره‌ی حقوقی به نهادهای مدنی ایرانی.

٤.٦ سازوکارهای نظارت مالی

نظارت چهارلایه

١. حسابرسی داخلی: خزانه‌دار نهاد (عضو دبیرخانه) ماهانه گزارش مالی به هیئت عالی ارائه می‌دهد.
٢. حسابرسی خارجی: شرکت حسابرسی مستقل سالانه حساب‌ها را بررسی می‌کند.
٣. نظارت شورای ناظران: شورای ناظران بیرونی حق دسترسی کامل به اسناد مالی دارد.
٤. انتشار عمومی: گزارش مالی سالانه شامل تمام درآمدها (با ذکر منبع) و هزینه‌ها به صورت عمومی منتشر می‌شود.

نکته‌ی کلیدی

فقر مالی بهتر از واپستگی مالی است. اگر نهاد نتواند بودجه‌ی مطلوب را تأمین کند، باید با بودجه‌ی حداقلی و اتکای بیشتر بر کار داوطلبانه فعالیت کند — نه این‌که شرط تنوع منابع را زیر پا بگذارد.

٥.٦ جمع‌بندی فصل ششم

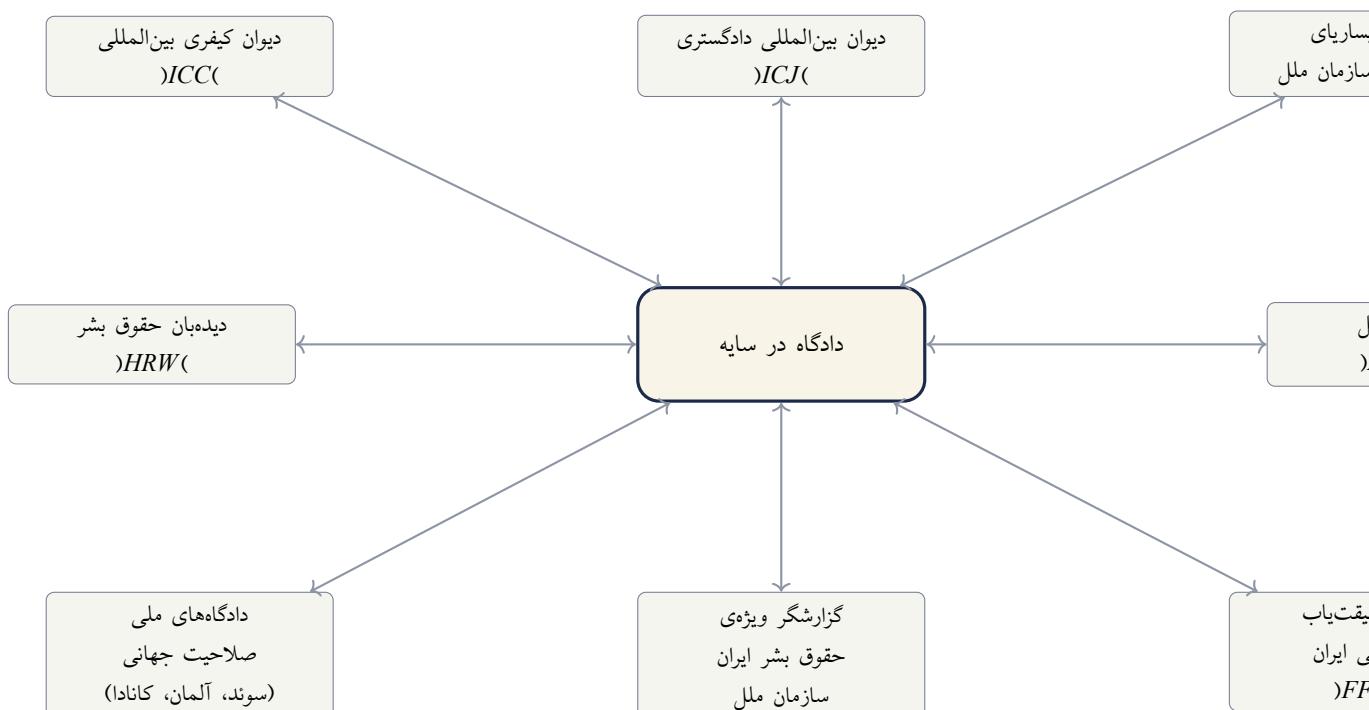
خلاصه‌ی فصل ٦

- بودجه‌ی سالانه‌ی نهاد بین 350 تا 575 هزار یورو برآورد می‌شود.
- منابع مالی باید متنوع، شفاف، و مستقل از دولت‌ها باشند.
- قاعده‌ی 25% (سقف سهم هر منبع) از واپستگی جلوگیری می‌کند.
- نظارت مالی چهارلایه تضمین‌کننده‌ی سلامت مالی است.
- در صورت کمبود بودجه، مقیاس کوچک‌تر ترجیح دارد بر واپستگی مالی.

فصل ۷

ارتباط با مراجع قضایی بین‌المللی و کشورهای حامی

۱.۷ نقشه‌ی نهادهای بین‌المللی مرتبط

شکل ۱.۷: نقشه‌ی ارتباطات نهادی دادگاه در سایه با مراجع بین‌المللی

۲.۷ دیوان کیفری بین‌المللی

۱.۲.۷ وضعیت حقوقی ایران

محدودیت اساسی

ایران اساسنامه‌ی رم را امضا نکرده و عضو دیوان کیفری بین‌المللی نیست. بنابراین دیوان نمی‌تواند به صورت مستقل پرونده‌ای علیه مقام‌های ایرانی باز کند مگر:

- شورای امنیت سازمان ملل موضوع را به دیوان ارجاع دهد (مشابه ارجاع سودان و لیبی) — که با وتوی احتمالی روسیه و چین بعيد است؛
- جرایم در قلمرو یک کشور عضو دیوان ارتکاب یافته باشند (مانند حمله به هوایی اوکراینی — اوکراین صلاحیت دیوان را پذیرفته).

۲.۲.۷ نقش دادگاه در سایه

استراتژی سه‌گانه

۱. آماده‌سازی پرونده: مستندات نهاد می‌توانند پایه‌ی تحقیقات مقدماتی دادستان دیوان قرار گیرند — بهویژه در پرونده‌ی هوایی اوکراینی (پرواز ۷۵۲).
۲. فشار برای ارجاع شورای امنیت: آراء مستدل نهاد می‌توانند ابزار لابی‌گری حقوقی برای مقاعدسازی اعضای شورای امنیت باشند.
۳. آماده‌سازی برای پس از گذار: اگر ایران پس از گذار به دیوان بیروندد، مستندات نهاد آماده‌ی ارائه خواهند بود. (سابقه: تأخیر ۲۰ ساله‌ی پرونده‌های کامبوج نشان می‌دهد آماده‌سازی زودهنگام حیاتی است).

۳.۷ صلاحیت جهانی

۱.۳.۷ کشورهای دارای سابقه‌ی اعمال صلاحیت جهانی

ردیف	کشور	سابقه‌ی مرتب	ظرفیت همکاری
۱	سوئد	بالاترین سابقه‌ی مستقیم در پرونده‌ی ایران. (۲۰۲۲)	پرونده‌ی حمید نوری (محکومیت واحد جرایم بین‌المللی پلیس سوئد فعل).
۲	آلمان	محکومیت انور رسلان (مقام سوری، دادستانی فدرال آلمان واحد ویژه‌ی جرایم بین‌المللی دارد. (۲۰۲۲)	قوی‌ترین ساختار صلاحیت جهانی در اروپا.
۳	کانادا	قانون عدالت برای قربانیان مقام‌های ساقه‌ی تحریم مقام‌های ایرانی. (قانون مگیتسکی)	جامعه‌ی بزرگ ایرانی؛ ظرفیت حقوقی مناسب؛

ردیف	کشور	سابقه‌ی مرتبط	ظرفیت همکاری
۴	هلند	میزبان دیوان کیفری و دیوان محیط حقوقی مساعد؛ دسترسی به نهادهای دادگستری بین‌المللی؛ سابقه‌ی بین‌المللی.	پرونده‌ی هواپیمای مالزیایی
۵	بریتانیا	سابقه‌ی دادگاه پینوشه (۱۹۹۸)؛ ظرفیت حقوقی بالا؛ جامعه‌ی ایرانی فعال. مقررات تحریمی حقوق بشر (۲۰۲۰)	
۶	آرژانتین	سابقه‌ی نوآورانه در صلاحیت جهانی؛ کمتر در بررسی جرایم میانمار	پرونده‌ی جرایم فرانکوئیسم اسپانیا؛ معرض فشار سیاسی.
۷	بلژیک	سابقه‌ی طولانی صلاحیت جهانی همچنان ظرفیت محدودی برای جرایم (هر چند محدود شده در ۲۰۰۳) بین‌المللی دارد.	

۲.۳.۷ نقش دادگاه در سایه در تقویت پرونده‌های صلاحیت جهانی

سه کارکرد

- تهیه‌ی بسته‌های حقوقی آماده: برای هر متهم اصلی، بسته‌ای شامل شواهد طبقه‌بندی شده، تحلیل حقوقی، و شناسایی شاهدان بالقوه تهیه شود که مستقیماً قابل ارائه به دادستانهای ملی باشد.
- شناسایی حضور متهمان: رصد سفرها و اقامت مقامها و وابستگان آنها در کشورهای دارای صلاحیت جهانی.
- هماهنگی حقوقی: ایجاد شبکه‌ای از وکلای داوطلب در هر کشور هدف برای پیگیری شکایات.

۴.۷ هیئت حقیقت‌یاب بین‌المللی ایران

در نوامبر ۲۰۲۲، شورای حقوق بشر سازمان ملل هیئت حقیقت‌یاب بین‌المللی مستقل درباره‌ی ایران را تأسیس کرد.

فرصت همکاری

- دادگاه در سایه می‌تواند شواهد و مستندات خود را به صورت رسمی به هیئت حقیقت‌یاب ارائه دهد.
- آراء مشورتی نهاد می‌توانند تحلیل حقوقی مکمل برای یافته‌های هیئت باشند.
- هیئت یک مأموریت موقت سازمان ملل است و ممکن است تمدید نشود. مستندات دادگاه در سایه تداوم کار را فارغ از تصمیمات سیاسی سازمان ملل تضمین می‌کند.
- تفاوت کلیدی: هیئت حقیقت‌یاب فقط حقیقت‌یابی می‌کند و توصیه‌ی سیاستی ارائه نمی‌دهد. دادگاه در سایه هم حقیقت‌یابی می‌کند و هم توصیه‌ی عملیاتی صادر می‌کند (مثلًاً توصیه‌ی تحریم شخص خاص). این دو نهاد مکمل یکدیگرند، نه رقیب.

۵.۷ گزارشگر ویژه حقوق بشر ایران

از سال ۲۰۱۱، شورای حقوق بشر سازمان ملل یک گزارشگر ویژه برای وضعیت حقوق بشر در ایران دارد.

ارتباط با گزارشگر ویژه

۱. ارائهی منظم مستندات: دیرخانهی نهاد هر ۶ ماه گزارشی از یافته‌های خود را به دفتر گزارشگر ویژه ارسال کند.
۲. هماهنگی تحقیقات: شناسایی موضوعاتی که گزارشگر ویژه در حال بررسی آن هاست و تأمین شواهد مکمل.
۳. تقویت متقابل: ارجاع به گزارش‌های گزارشگر ویژه در آراء نهاد و بالعکس — ایجاد زنجیره‌ی اعتبار متقابل.
۴. حضور در جلسات شورای حقوق بشر: نماینده‌ی نهاد در جلسات مربوط به ایران به عنوان ناظر سازمان غیردولتی حضور یابد و لواح حقوقی ارائه دهد.

۶.۷ سازمان‌های حقوق بشری بین‌المللی

ردیف	سازمان	نوع همکاری	ملاحظات
۱	دیدهبان حقوق بشر	تبادل شواهد، بررسی مشترک، ارجاع تیم ایران قوی‌ای دارد. می‌تواند اعتبار متقابل	همکاری در مستندسازی، کمپین‌های بین‌المللی نهاد را تقویت کند.
۲	عفو بین‌الملل	همکاری در مستندسازی، کمپین‌های مشترک	پوشش جهانی گستره‌ی باید استقلال نهاد حفظ شود.
۳	فدراسیون بین‌المللی حقوق بشر (FIDH)	مشاوره‌ی حقوقی، حمایت از سوابقه‌ی طولانی همکاری با جنبش‌های پرونده‌های صلاحیت جهانی دموکراتیک.	گزارشگران بدون مرز مستندسازی علیه تخصص ویژه در آزادی مطبوعات. مکمل روزنامه‌نگاران ایرانی کار شعبه‌ی مستندسازی.
۴	گزارشگران بدون مرز (RSF)	مشترک	مشاوره‌ی فنی در طراحی آیین دادرسی بین‌المللی (CEJIL) بین‌المللی تجربه‌ی بالا در دادخواهی بین‌المللی (آمریکای لاتین).
۵	مرکز عدالت و حقوق	مشترک	مشاوره در عدالت انتقالی و طراحی ساختار پس از گذار تجربه‌ی جهانی در عدالت انتقالی. بسیار مرتبط با مأموریت بلندمدت نهاد.
۶	مرکز بین‌المللی عدالت انتقالی (ICTJ)	مشترک	مشاوره در عدالت انتقالی و طراحی ارزشمند اعدام‌ها. نزدیکترین نهاد موجود به مأموریت مستندسازی دادگاه در سایه.
۷	مرکز عبدالرحمن برومند (ABC)	مشترک	تبادل مستندات، بانک اطلاعاتی تخصص ویژه در ایران. بانک اطلاعاتی ارزشمند اعدام‌ها. نزدیکترین نهاد موجود به مأموریت مستندسازی دادگاه در سایه.
۸	ایران حقوق بشر (IHR)	مشترک	تبادل داده‌ها، همکاری در رصد مستقر در نروژ: فعال‌ترین نهاد رصد اعدام در ایران.

۷.۷

دولت‌های حامی: چارچوب تعامل

اصل بنیادین

دادگاه در سایه هرگز از هیچ دولتی مستقیماً بودجه دریافت نمی‌کند و هرگز ابزار سیاست خارجی هیچ کشوری نمی‌شود. با این حال، همکاری با دولت‌ها در چارچوب‌های مشخص ضروری و مجاز است.

سطح مجاز تعامل با دولت‌ها

فید	مثال	نوع تعامل	سطح
یک طرفه و علنی	ارسال کیفرخواست سایه به وزارت خارجه‌ی کانادا	ارائه‌ی مستندات و آراء به دولت‌ها	۱. مجاز
فقط بر اساس دعوت رسمی	حضور در جلسات پارلمانی پارلمان اروپا	شهادت در کمیته‌ی حقوق بشر به عنوان شاهد متخصص	۲. مجاز
فقط فنی، نه سیاسی؛ نهاد حق و توبر لیست نهایی ندارد	کمک به تهیی فهرست تحریمی مگنیتسکی	مشاوره‌ی فنی به دولت‌ها در طراحی تحریمها	۳. مشروط
منوعیت مطلق	—	دریافت بودجه‌ی مستقیم از دولت‌ها	۴. منوع
منوعیت مطلق	—	هماهنگی عملیاتی با سرویس‌های اطلاعاتی	۵. منوع
فقط از مسیر رأی مشورتی رسمی نهاد مجاز است	—	حمایت از اقدام نظامی دولت خاص بدون فرایند داخلی نهاد	۶. منوع

۸.۷

کشور میزبان: ملاحظات حقوقی

نهاد باید در یک کشور دموکراتیک به ثبت قانونی برسد. انتخاب کشور میزبان اهمیت استراتژیک بالایی دارد.

ردیف	کشور	مزایا	معایب
۱	هلند	هزینه‌ی بالای زندگی؛ فاصله‌ی نسبی از بین‌المللی؛ فضای حقوقی مساعد؛ دیاسپورای بزرگ ایرانی	میزبان دیوان کیفری و دیوان دادگستری بین‌المللی؛ دسترسی به نهادهای بین‌المللی؛ سابقه‌ی میزبانی دادگاه‌های ویژه
۲	بریتانیا	سنت حقوقی قوی؛ جامعه‌ی ایرانی بزرگ؛ رسانه‌های بین‌المللی فعال	پس از برگزیت ارتباط کمتر با نهادهای اروپایی؛ هزینه‌ی بسیار بالا (لندن)

ردیف	کشور	مزایا	معایب
۳	آلمان	بروکراسی سنگین‌تر؛ زبان آلمانی مانع بنیادهای سیاسی متعدد؛ هزینه‌ی متوسط	قوی‌ترین ساختار صلاحیت جهانی؛ برای ارتباطات عمومی
۴	سوئد	جمعیت کمتر؛ نفوذ بین‌المللی محدود‌تر بشری قوی؛ جامعه‌ی ایرانی فعال	سابقه‌ی پرونده‌ی نوری؛ سنت حقوق
۵	کانادا	جامعه‌ی ایرانی بسیار بزرگ؛ قانون مغناطیسکی؛ دوزبانه (انگلیسی/فرانسوی) بین‌المللی	فاصله‌ی جغرافیایی از اروپا و نهادهای

توصیه‌ی اولیه

ثبت اصلی: هلند (لاهه) — به دلیل نزدیکی به دیوان کیفری بین‌المللی، دیوان دادگستری بین‌المللی، و سایر نهادهای بین‌المللی.

دفاتر نمایندگی (مجازی یا فیزیکی): لندن، برلین، تورنتو — برای دسترسی به دیاسپورای ایرانی و نهادهای حقوقی ملی.

فرم حقوقی پیشنهادی: بنیاد هلندی (*Stichting*) — ساده‌ترین و انعطاف‌پذیرترین فرم حقوقی برای سازمان‌های غیرانتفاعی بین‌المللی در هلند.

۹.۷ جمع‌بندی فصل هفتم

خلاصه‌ی فصل ۷

- ارتباط با دیوان کیفری بین‌المللی استراتژیک اما بلندمدت است (به دلیل عدم عضویت ایران).
- صلاحیت جهانی مؤثرترین مسیر فعلی تعییب قضایی است — سوئد و آلمان در اولویت.
- هیئت حقیقت‌یاب و گزارشگر ویژه‌ی سازمان ملل نزدیک‌ترین شرکای نهادی هستند.
- سازمان‌های حقوق بشری (به‌ویژه مرکز برومند و ایران حقوق بشر) مکمل طبیعی دادگاه در سایه هستند.
- تعامل با دولت‌ها مجاز اما مشروط به قیود سخت‌گیرانه است.
- هلند (لاهه) بهترین گزینه‌ی کشور میزبان است.

فصل ۸

نمونه‌های مشابه و مطالعه‌ی موردي

چرا مطالعه‌ی تطبیقی؟

ایده‌ی «دادگاه در سایه» بی‌سابقه نیست. در تاریخ معاصر، نمونه‌هایی وجود دارند که هر یک درس‌هایی ارزشمند — هم مثبت و هم منفی — به همراه دارند. مطالعه‌ی دقیق این نمونه‌ها ما را از اختراع دوباره‌ی چرخ بی‌نیاز می‌کند.

۱.۸ نمونه‌ی ۱: دادگاه راسل (*Russell Tribunal*)

۱.۱.۸ معرفی

مشخصات

- سال تأسیس: ۱۹۶۶
- بنیان‌گذاران: برتراند راسل و ژان‌پل سارتر
- موضوع: جنایات جنگی آمریکا در ویتنام
- ماهیت: دادگاه مردمی بدون ضمانت اجرا
- نتیجه: محکومیت اخلاقی آمریکا؛ تأثیر عمیق بر افکار عمومی جهانی

۲۰.۸ درس‌های مثبت

آ. اعتبار اخلاقی: حضور چهره‌های شناخته‌شده‌ی جهانی (راسل، سارتر) به نهاد اعتبار بالایی بخشید — حتی بدون ضمانت اجرا.

ب. مستندسازی ارزشمند: مجموعه شهادت‌ها و مستندات دادگاه راسل هنوز هم یکی از مهم‌ترین منابع تاریخی جنگ ویتنام است.

ج. تأثیر بر افکار عمومی: این دادگاه نقش مؤثری در تغییر افکار عمومی اروپا و آمریکا درباره‌ی جنگ ویتنام ایفا کرد و فشار

- عمومی برای پایان جنگ را تقویت نمود.
- د. الگوسازی: دادگاه راسل الگویی شد که بعدها بارها تکرار شد (دادگاه راسل ۲ درباره‌ی آمریکای لاتین، دادگاه راسل درباره‌ی فلسطین، و ...).

۳.۱.۸ درس‌های منفی و محدودیت‌ها

- آ. اتهام جانب‌داری: منتقدان دادگاه راسل را «دادگاه نمایشی چپ‌گرا» خوانند. نبود وکیل مدافع برای طرف آمریکایی این اتهام را تقویت کرد. درس برای ما: وکیل تسخیری (*Amicus Curiae*) ضروری است.
- ب. فقدان فرایند تجدیدنظر: آراء دادگاه راسل قطعی و غیرقابل بازنگری بودند. درس برای ما: مکانیزم بازنگری و اعتراض باید از ابتدا طراحی شود.
- ج. وابستگی به چهره‌ها: پس از درگذشت راسل (۱۹۷۰)، نهاد عملأً متوقف شد. درس برای ما: نهاد باید ساختار مستقل از اشخاص داشته باشد.
- د. فقدان ارتباط با نظام حقوقی رسمی: آراء دادگاه راسل هرگز به هیچ نهاد حقوقی رسمی ارجاع نشد. درس برای ما: ارتباط ساختارمند با *ICC*, دادگاه‌های ملی، و *UJ* از ابتدا برنامه‌ریزی شود.

۴.۱.۸ میزان شباهت به دادگاه در سایه

دادگاه راسل	دادگاه در سایه	ویژگی
✓	✓	ماهیت مشورتی
✓	✗	وکیل تسخیری
✓	✗	مکانیزم بازنگری
✓	✗	ارتباط با نهادهای رسمی
✓	✗	ساختار مستقل از اشخاص
✓	جزئی	مستندسازی نظاممند
✓	✗	داوری تصمیم‌های سیاسی

۲.۸ نمونه‌ی ۲: دادگاه ایران (*Iran Tribunal*) (۲۰۱۲)

۱.۲.۸ معرفی

مشخصات
• سال: ۲۰۱۲ (لاهه)
• موضوع: کشتار زندانیان سیاسی ۱۳۶۷
• ماهیت: دادگاه مردمی بین‌المللی
• هیئت داوران: شامل قاضی <i>John Dugard QC</i> و قاضی <i>Geoffrey Robertson QC</i> (حقوق‌دان برجسته‌ی آفریقایی)

(جنوبی)

- نتیجه: اعلام وقوع جنایت علیه بشریت؛ توصیه‌ی ارجاع به *ICC*

۲.۲.۸ درس‌های مثبت

- حضور قضات بین‌المللی معتبر: حضور *Dugard* و *Robertson* اعتبار بالایی به دادگاه بخشد.
- مستندسازی تاریخی: شهادت‌های ضبطشده‌ی بازماندگان، آرشیو‌بی نظری از کشتار ۶۷ ایجاد کرد.
- تأثیر بر پرونده‌ی نوری: بسیاری از مستنداتی که در دادگاه ایران ۲۰۱۲ ارائه شدند، بعدها در پرونده‌ی حمید نوری در سوئد مورد استفاده قرار گرفتند. این مهم‌ترین درس است: مستندسازی امروز، پرونده‌ی قضایی فردا را ممکن می‌سازد.
- بازتاب رسانه‌ای: این دادگاه برای نخستین بار موضوع کشتار ۶۷ را به صورت ساختارمند وارد رسانه‌های بین‌المللی کرد.

۳.۲.۸ درس‌های منفی و محدودیت‌ها

- رویداد محور بود، نه نهاد محور: دادگاه ایران ۲۰۱۲ یک رویداد یکباره بود و ساختار دائمی نداشت. پس از پایان جلسات، فعالیت عملاً متوقف شد. درس برای ما: دادگاه در سایه باید ساختار دائمی و فعالیت مستمر داشته باشد.
- محدود به یک موضوع: فقط کشتار ۶۷ بررسی شد و سایر جرایم پوشش نیافتند. درس برای ما: صلاحیت موضوعی نهاد باید فراگیر و شامل تمام جرایم حکومتی باشد.
- فقدان مکانیزم پیگیری: پس از صدور رأی، هیچ مکانیزم رسمی‌ای برای پیگیری اجرای توصیه‌ها وجود نداشت. درس برای ما: دیبرخانه‌ی دائمی باید وظیفه‌ی رصد و پیگیری آراء را بر عهده داشته باشد.
- مشارکت محدود دیاسپورا: بسیاری از ایرانیان خارج از کشور از وجود دادگاه بی‌اطلاع بودند. درس برای ما: استراتژی ارتباطی قوی از ابتدا ضروری است.

۳.۸ نمونه‌ی ۳: دادگاه اویغورها (*Uyghur Tribunal*) (۲۰۲۱)

۱.۳.۸ معرفی

مشخصات

- سال: ۲۰۲۱ (لندن)
- موضوع: نسل‌کشی و جرایم علیه بشریت در سین‌کیانگ چین
- ریاست: سر *Geoffrey Nice QC* (دادستان سابق پرونده‌ی میلوشویچ در *ICTY*)
- ماهیت: دادگاه مردمی مستقل
- نتیجه: اعلام وقوع نسل‌کشی

۲.۳.۸ درس‌های مثبت

- ریاست با اعتبار جهانی: *Geoffrey Nice* به واسطه‌ی نقشش در محاکمه‌ی میلوشویچ، اعتبار بی نظیری به دادگاه بخشد.

- ب. فرایند دقیق: دادگاه اویغورها جلسات استماع عمومی، بررسی شواهد کارشناسی، و حق دفاع (دعوت از دولت چین برای ارائه دفاعیات — که البته رد شد) را رعایت کرد.
- ج. رأی مستدل و مفصل: رأی نهایی بیش از ۶۰ صفحه بود و هر ادعا با شواهد مشخص پشتیبانی شده بود.
- د. تأثیر سیاسی فوری: رأی دادگاه به سرعت مورد استناد پارلمان‌های بریتانیا، کانادا، و هلند قرار گرفت و در تصمیم‌های تحریمی اتحادیه‌ی اروپا و آمریکا نقش ایفا کرد.
- ه. مستقل از دولتها: تأمین مالی از طریق *crowdfunding* و بدون بودجه‌ی دولتی — الگوی موفق استقلال مالی.

۳.۳.۸ درس‌های منفی و محدودیت‌ها

- آ. واکنش تهاجمی چین: چین کمپین رسانه‌ای گسترده‌ای علیه دادگاه ترتیب داد. درس برای ما: باید از ابتدا برای واکنش تهاجمی جمهوری اسلامی آماده بود.
- ب. رویداد محور: مشابه دادگاه ایران ۲۰۱۲، ساختار دائمی نداشت. درس برای ما: تداوم نهادی.
- ج. فقدان مکانیزم اجرا: رأی دادگاه اویغورها الزام‌آور نبود و تأثیر واقعی اش بسته به اراده‌ی سیاسی دولتها بود. درس برای ما: تأکید بر ماهیت مشورتی و تمرکز بر کیفیت استدلال.

۴.۸ نمونه‌ی ۴: کمیسیون حقیقت و آشتی آفریقای جنوبی (TRC، ۱۹۹۶)

۱۰.۸ معرفی

مشخصات

- سال: ۱۹۹۶-۲۰۰۲
- موضوع: جرایم دوره‌ی آپارتاید
- ریاست: اسقف دزموند توتو
- ماهیت: کمیسیون رسمی دولتی پس از گذار
- ویژگی کلیدی: ترکیب حقیقت‌یابی با عفو مشروط
- نتیجه: ثبت بیش از ۲۱۰۰۰ شهادت؛ عفو مشروط ۵۰۰۰ نفر از عاملان جرایم

۲۰.۸ درس‌های مثبت

- آ. مدل عفو مشروط: عفو فقط در ازای اعتراف کامل و علنی به جرایم اعطا می‌شد. این مدل همزمان حقیقت‌یابی و آشتی ملی را ممکن کرد. درس برای ما: دادگاه در سایه‌ی می‌تواند از هم‌اکنون چارچوب عفو مشروط را طراحی کند و به مقام‌های حکومتی پیام دهد: «اگر اکنون همکاری کنید، عفو مشروط ممکن خواهد بود.»
- ب. مشارکت قربانیان: TRC فضایی برای شنیده شدن صدای قربانیان فراهم کرد. این فرایند خودش ارزش درمانی داشت — حتی بدون مجازات عاملان. درس برای ما: جلسات استماع عمومی نهاد باید فضای کرامت‌مند شنیده شدن برای قربانیان فراهم کنند.
- ج. مستندسازی جامع: گزارش نهایی TRC (۷ جلد) یکی از جامع‌ترین مستندات تاریخی درباره‌ی آپارتاید است. درس برای

ما: بایگانی نظام مند از ابتدا.

- د. رهبری اخلاقی: حضور دزموند توتو — چهره‌ای اخلاقی با اعتبار جهانی — مشروعيت فرایند را تضمین کرد. درس برای ما: اهمیت جذب چهره‌های اخلاقی آکادمیک معتبر.

۳.۴.۸ درس‌های منفی و محدودیت‌ها

- آ. ناراضایتی بخشی از قربانیان: برخی قربانیان احساس کردند عفو مشروط به معنای فرار عاملان از عدالت است. درس برای ما: چار چوب عفو باید شرایط بسیار سخت‌گیرانه‌ای داشته باشد و نظرات مخالف ثبت شوند.
- ب. تفاوت بنیادین با شرایط ایران: *TRC* پس از گذار تشکیل شد و حمایت دولت جدید را داشت. دادگاه در سایه پیش از گذار و بدون حمایت دولتی تشکیل می‌شود. درس برای ما: نهاد بنیاد ادعای مشابه داشته باشد. باید صادقانه بگوید: «ما پیش‌درآمد *TRC* هستیم، نه خود آن.»
- ج. اجرای ناقص توصیه‌ها: بسیاری از توصیه‌های *TRC* دربارهٔ جبران خسارت قربانیان هرگز اجرا نشدنند. درس برای ما: انتظارات واقع‌بینانه دربارهٔ تأثیرگذاری.

۵.۸ نمونه‌ی ۵: فرانسه‌ی آزاد (*Free France*) (۱۹۴۴-۱۹۴۰)

۱.۵.۸ معرفی

مشخصات

- سال: ۱۹۴۰-۱۹۴۴
- بنیان‌گذار: ژنرال شارل دوگل
- ماهیت: حکومت در تبعید با ساختار شبهدولتی کامل شامل نظام قضایی سایه ویژگی کلیدی: ایجاد نهادهای حکومتی موازی پیش از آزادسازی فرانسه
- نتیجه: انتقال سریع قدرت پس از آزادسازی؛ اما همراه با «پاکسازی‌های وحشیانه» (*épuration sauvage*)

۲.۵.۸ درس‌های مثبت

- آ. نهادسازی پیش از پیروزی: فرانسه‌ی آزاد قوانین، دادگاه‌ها، و ساختارهای اداری را پیش از آزادسازی آماده کرد. این آمادگی نهادی انتقال قدرت را تسهیل کرد. درس برای ما: دقیقاً همین منطق — آمادگی نهادی پیش از گذار.
- ب. مشروعيت‌سازی تدریجی: فرانسه‌ی آزاد با کسب شناسایی تدریجی از سوی متفقین، مشروعيت خود را ساخت. درس برای ما: اعتبار بین‌المللی گام به گام ساخته می‌شود.

۳.۵.۸ درس‌های منفی — هشدار بسیار مهم

هشدار تاریخی

پس از آزادسازی فرانسه، حدود ۱۹۰۰ نفر بدون محاکمه و در «پاکسازی‌های وحشیانه» کشته شدند. بسیاری از این قربانیان بی‌گناه بودند یا جرم‌شان ناقص بود.

علت: بود سازوکار قضایی آماده و کافی در لحظه‌ی انتقال قدرت سبب شد مردم خودسرانه «عدالت» اجرا کنند.
مهم‌ترین درس برای دادگاه در سایه: یکی از اصلی‌ترین دلایل تأسیس این نهاد، دقیقاً پیش‌گیری از عدالت وحشیانه‌ی پس از سقوط جمهوری اسلامی است. اگر مردم بدانند فرایند قضایی آماده است، احتمال خودسری کاهش می‌یابد.

۶.۸ نمونه‌ی ۶: کنگره‌ی ملی آفریقا (ANC) — ساختارهای سایه

۱.۶.۸ معرفی

مشخصات

- دوره: ۱۹۹۰-۱۹۹۰ (دوره‌ی ممنوعیت)
- ماهیت: جنبش آزادی‌بخش با ساختارهای شبهدولتی در تبعید
- ویژگی‌ها: تأسیس نظام آموزشی، خدمات اجتماعی، و سازوکارهای قضایی داخلی
- نتیجه: گذار مسالمت‌آمیز ۱۹۹۴

۲.۶.۸ درس‌ها

- آ. نهادسازی در تبعید ممکن است: ANC نشان داد که حتی یک جنبش ممنوع می‌تواند ساختارهای نهادی مؤثر بسازد.
- ب. مشروعيت بین‌المللی: ANC با جذب حمایت سازمان ملل، کشورهای اسکاندیناوی، و جنبش ضدآپارتاید جهانی، مشروعيت خود را ساخت.
- ج. مدیریت تحریم‌ها: ANC تجربه‌ی بین‌نظیری در حمایت از تحریم‌های اقتصادی، ورزشی، و فرهنگی دارد — از جمله مدیریت هزینه‌های انسانی آن. درس برای ما: مطالعه‌ی دقیق مدل ANC در توجیه تحریم‌ها و مدیریت هزینه‌ها.

هشدار

ANC در دوره‌ی تبعید مرتكب نقض حقوق بشر در اردوگاه‌های خود نیز شد (*Quattro camp*). درس: حتی جنبش‌های آزادی‌بخش می‌توانند عاملان نقض حقوق بشر شوند. نظارت مستقل ضروری است.

۷.۸ نمونه‌ی ۷: دادگاه خلق‌ها (*Permanent Peoples' Tribunal*)

۱.۷.۸ معرفی

مشخصات

- سال تأسیس: ۱۹۷۹ (بولونیا، ایتالیا)
- بنیان‌گذار: لئولیو باسو (سناتور ایتالیایی)
- ماهیت: نهاد دائمی بین‌المللی مردمی
- موضوعات: بیش از ۴۵ جلسه در نقض حقوق بشر در سراسر جهان
- ویژگی کلیدی: تنها نهاد دادگاه مردمی با ساختار دائمی

۲.۷.۸ درس‌های مثبت

- آ. تداوم نهادی: بر خلاف دادگاه راسل و دادگاه ایران *PPT* ساختار دائمی دارد و بیش از ۴ دهه فعالیت مستمر داشته.
- درس: مدل سازمانی *PPT* خوبی برای تداوم است.
- ب. انعطاف موضوعی: *PPT* درباره‌ی موضوعات بسیار متنوع (از نسل‌کشی تا حقوق محیط زیست) رسیدگی کرده. درس: دادگاه در سایه نیز باید صلاحیت موضوعی گسترده‌ای داشته باشد.

۸.۸ خلاصه‌ی تطبیقی نمونه‌ها

^۱رسمی بود اما پس از پایان مأموریت منحل شد.

ردیف	نمونه	دادگاه راسل
۱	دادگاه ایران ۲۰۱۲	بالا (افکار عمومی)
۲	دادگاه اویغور	متوسط ضعیف
۳	TRC	بالا متوسط
۴	فرانسه‌ی آزاد	بسیار بالا بالا
۵	ANC	بسیار بالا بالا
۶	PPT	بسیار بالا متوسط ضعیف
—	دادگاه در سایه (هدف)	بالا بله بله بله بله

۹.۸ جمع‌بندی فصل هشتم

خلاصه‌ی فصل ۸

۱. هیچ‌یک از نمونه‌های موجود دقیقاً مسابه مدل پیشنهادی نیست، اما هر یک درس‌های ارزشمندی دارد.
۲. مهم‌ترین درس‌ها:
 - وکیل تسبیحی ضروری است (درس دادگاه راسل)؛
 - تداوم نهادی حیاتی است (درس دادگاه ایران ۲۰۱۲)؛
 - استقلال مالی ممکن است (درس دادگاه اویغور)؛
 - نهادسازی پیش از گذار از پاکسازی و حشیانه جلوگیری می‌کند (درس فرانسه‌ی آزاد)؛
 - حتی جنیش‌ها می‌توانند ناقض حقوق بشر شوند (درس ANC).
۳. دادگاه در سایه تلاش می‌کند نقاط قوت همه‌ی این نمونه‌ها را ترکیب و نقاط ضعف آن‌ها را اصلاح کند.

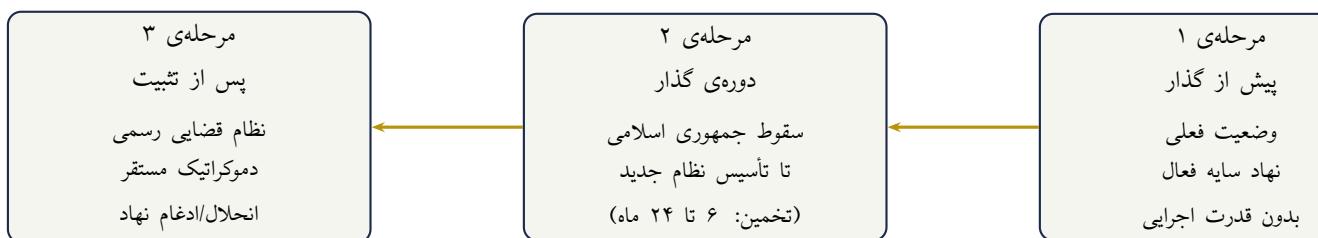
فصل ۹

هضم و ادغام در نظام قضایی پس از گذار

اصل بنیادین

دادگاه در سایه یک نهاد موقت است. هدف نهایی آن منحل کردن خودش در لحظه‌ای است که نظام قضایی رسمی و دموکراتیک در ایران تأسیس شود. اما «انحلال» باید به معنای «از بین رفتن» باشد — بلکه به معنای تحول و ادغام در ساختارهای رسمی است.

۱.۹ سه مرحله‌ی گذار

شکل ۱.۹: سه مرحله‌ی گذار و تحول نهاد

۲.۹ مرحله‌ی ۱: پیش از گذار (وضعیت فعلی)

این مرحله در فصل‌های قبل به تفصیل شرح داده شد. خلاصه:

- نهاد ماهیت مشورتی دارد.
- کیفرخواست‌های سایه صادر می‌کند.
- آراء مشورتی درباره‌ی تصمیم‌های سیاسی صادر می‌کند.
- مستندات را برای آینده بایگانی می‌کند.
- با نهادهای بین‌المللی همکاری می‌کند.

۳.۹ مرحله‌ی ۲: دوره‌ی گذار (بحرانی‌ترین مرحله)

مشهدا: خطر عدالت و حشیانه

تجربه‌ی تاریخی نشان می‌دهد که خطرناک‌ترین لحظه، فاصله‌ی بین سقوط نظام قبلی و تثبیت نظام جدید است. در این فاصله:

- نظام قضایی قبلی از هم پاشیده؛
- نظام قضایی جدید هنوز تأسیس نشده؛
- خشم عمومی در اوج است؛
- ریسک انتقام‌جویی بدون فرایند بسیار بالاست.

۱۰.۹ نقش دادگاه در سایه در دوره‌ی گذار

شش وظیفه‌ی کلیدی

۱. ارائه‌ی فهرست اولویت‌دار بازداشت: بر اساس کیفرخواست‌های سایه صادر شده، فهرستی اولویت‌بندی شده از افرادی که باید بازداشت و محاکمه شوند تهیه و به دولت موقت ارائه شود. این فهرست مانع بازداشت‌های خودسرانه می‌شود.
۲. فراخوان آرامش و اعتماد: نهاد با انتشار بیانیه‌ی عمومی اعلام می‌کند: «مستندات آماده است. عدالت اجرا خواهد شد. لطفاً از خودسری پرهیزید.»
۳. مشاوره به دولت موقت: ارائه‌ی توصیه‌های فنی درباره:
 - تأسیس کمیسیون حقیقت‌یاب؛
 - طراحی دادگاه‌های انتقالی؛
 - سازوکار عفو مشروط؛
 - اصلاح نظام قضایی.
۴. حفاظت از آرشیو: تمام مستندات انباسته شده در اختیار مراجع رسمی جدید قرار می‌گیرد.
۵. نظارت بر فرایند عدالت انتقالی: نهاد در دوره‌ی گذار از ماهیت «مشورتی» به ماهیت «ناظر» تحول می‌یابد و بر رعایت حقوق بشر در فرایند انتقالی نظارت می‌کند.
۶. حمایت از قربانیان: ارائه‌ی مشاوره‌ی حقوقی و روان‌شناسی به قربانیان و خانواده‌های آن‌ها در فرایند انتقالی.

۲۰.۹ چارچوب عفو مشروط پیشنهادی

شرایط عفو مشروط

دادگاه در سایه از هم‌اکنون چارچوب زیر را پیشنهاد می‌دهد تا هم امکان عدالت ترمیمی فراهم شود و هم انگیزه‌ای برای همکاری مقام‌های حکومتی ایجاد گردد:

۱. اعتراف کامل و علنی: متقاضی عفو باید تمام جرایم خود را به صورت کامل و علنی اعتراف کند.
۲. انگیزه‌ی سیاسی: جرم باید انگیزه‌ی سیاسی (نه شخصی یا مالی) داشته باشد. فساد مالی مشمول عفو نیست.

۳. تناسب: میزان جرم باید در حدی باشد که عفو مشروط نسبت به آن «نامتناسب» به نظر نرسد. عاملان نسل کشی و شکنجه‌ی سیستماتیک مشمول عفو نیستند.
۴. همکاری فعال: متقاضی باید اطلاعات مفید درباره ساختار سرکوب و سایر عاملان ارائه دهد.
۵. رضایت قربانیان: نظر قربانیان و خانواده‌های آن‌ها باید شنیده و در تصمیم‌گیری لحاظ شود (هرچند حق و توی مطلق ندارند).
۶. جبران خسارت: متقاضی عفو باید به صندوق جبران خسارت قربانیان کمک مالی کند (متناسب با توانایی مالی خود).

۴.۹ مرحله‌ی ۳: پس از تثبیت نظام جدید

۱.۴.۹ سناریوهای ادغام و انحلال

سناریو	عنوان	شرح
الف	ادغام کامل	تمام مستندات، آراء، و نیروی انسانی نهاد در نظام قضایی رسمی جدید ادغام می‌شوند. اعضای هیئت عالی می‌توانند در کمیسیون حقیقت‌یاب یا دادگاه‌های انتقالی خدمت کنند. محتمل‌ترین سناریو.
ب	تحول به نهاد ناظر	نهاد به جای انحلال، به یک نهاد نظارتی مستقل (مانند <i>ombudsman</i> یا دیده‌بان حقوق بشر ملی) تبدیل شود. سناریوی مطلوب اگر نظام جدید استقبال کند.
ج	انحلال با بایگانی	نهاد منحل شود اما آرشیو آن به صورت عمومی و دائمی در دسترس باشد — مشابه آرشیو <i>TRC</i> آفریقای جنوبی یا آرشیو <i>Stasi</i> آلمان شرقی. حداقل قابل قبول.
د	تداوی مستقل	اگر نظام جدید از ادغام استقبال نکند یا خود دچار نقض حقوق بشر شود، نهاد به صورت مستقل به فعالیت ادامه دهد. سناریوی احتیاطی.

۲.۴.۹ حفاظت از آرشیو

سیاست بایگانی بلندمدت

۱. نسخه‌ی فیزیکی: در حداقل دو کشور مختلف نگهداری شود.
۲. نسخه‌ی دیجیتال: با رمزگاری قوی و بر روی سرورهای مستقل در حداقل سه موقعیت جغرافیایی متفاوت.
۳. دسترسی عمومی: آراء منتشرشده نهاد برای همیشه به صورت عمومی در دسترس باشند.
۴. محروم‌گی شاهدان: اطلاعات هویتی شاهدان تا ۳۰ سال پس از انحلال (یا تدرخواست خود شاهد) محروم‌انه بمانند.
۵. واگذاری به نهاد رسمی: در سناریوهای الف و ب، آرشیو رسمیاً به نهاد جانشین تحويل داده شود.
۶. پشتیبان بین‌المللی: یک نسخه‌ی کامل از آرشیو به نهاد بین‌المللی معتبر (مانند *OHCHR* یا *Swisspeace*) سپرده شود تا در صورت بروز مشکلات سیاسی داخلی، محفوظ بماند.

۵.۹ جمع‌بندی فصل نهم

خلاصه‌ی فصل ۹

۱. نهاد از ابتدا با آگاهی به موقعی بودن خود طراحی شده.
۲. بحرانی‌ترین نقش آن در دوره‌ی گذار است: جلوگیری از عدالت و حشیانه و ارائه‌ی زیرساخت حقوقی آماده.
۳. چارچوب عفو مسروط از هم‌اکنون طراحی شود تا هم ابزار عدالت ترمیمی باشد و هم انگیزه‌ی همکاری مقام‌ها.
۴. چهار سناریوی انحلال/ادغام با اولویت‌بندی ارائه شده.
۵. حفاظت از آرشیو اولویت مطلق دارد — حافظه‌ی تاریخی نباید از بین برود.

فصل ۱۰

افراد پیشنهادی

تذکر مهم

فهرست زیر صرفاً پیشنهاد اولیه بر اساس سوابق آکادمیک و حرفه‌ای شناخته شده است. درج نام هیچ‌کس به معنای تأیید یا مشارکت آن شخص نیست. هرگونه دعوت رسمی منوط به تأسیس نهاد و طی فرایند گزینش مستقل (فصل ۴) خواهد بود.

معیارهای انتخاب:

۱. سابقه‌ی آکادمیک یا حرفه‌ای شناخته شده در سطح بین‌المللی؛
۲. تخصص مرتبط (حقوق بین‌الملل، حقوق بشر، علوم سیاسی، جامعه‌شناسی، حقوق کیفری)؛
۳. استقلال از جناح‌بندی‌های سیاسی اپوزیسیون (تا حد ممکن)؛
۴. اعتبار اخلاقی و سابقه‌ی فعالیت حقوق بشری؛
۵. تنوع جنسیتی، نسلی، قومی و تخصصی.

۱.۱۰

دسته‌ی اول: حقوق‌دانان و متخصصان حقوق بین‌الملل

ردیف	نام	وایستگی نهادی	تخصص و سابقه‌ی مرتبط
۱	پیام اخوان- <i>Akha-van</i>	استاد حقوق، دانشگاه مک‌گیل (<i>Payam Akha- van</i>)	دادستان سابق <i>ICTY</i> و <i>ICTR</i> ؛ مشاور ارشد <i>OHCHR</i> ؛ نویسنده‌ی کتاب‌های متعدد درباره‌ی عدالت بین‌المللی؛ تجربه‌ی مستقیم در تعقیب جرایم علیه بشریت. مناسب‌ترین فرد برای ریاست یا عضویت ارشد هیئت عالی.

ردیف	نام	وابستگی نهادی	تخصص و سابقه مرتبط
۲	لیلا سادات (Leila Sadat)	استاد حقوق بین‌الملل، دانشگاه واشنگتن (Washington Uni-)؛ مطالعات جرائم بین‌المللی (R. Harris World Law Institute)؛ متخصص اساسنامه‌ی رم. تخصص ویژه در ارتباط با ICC	مشاور ویژه‌ی دادستان ICC؛ مدیر مرکز Whitney (Leila Sadat)؛ مدیر حقوق بین‌الملل، دانشگاه Whitney Uni- (Washington Uni-)؛ متخصص اساسنامه‌ی رم. تخصص ویژه در ارتباط با ICC
۳	هادی قائمی (Hadi Ghaemi)	مدیر اجرایی مرکز حقوق بشر در Center for Human Rights in Iran (Hadi Ghaemi)؛ همکاری با HRW و OHCHR (Hadi Ghaemi)؛ تخصص در مستندسازی.	بیش از ۲۰ سال سابقه‌ی مستندسازی نقض حقوق بشر در ایران؛ سابقه‌ی همکاری با HRW و OHCHR (Hadi Ghaemi)؛ تخصص در مستندسازی.
۴	شیرین عبادی (Shirin Ebadi)	برنده‌ی جایزه‌ی صلح نوبل ۲۰۰۳؛ حقوق‌دان و قاضی سابق ایران (Shirin Ebadi)	اولین قاضی زن ایران؛ بنیان‌گذار مرکز مدافعان حقوق بشر؛ شناخته‌شده‌ترین چهره‌ی حقوق بشری ایران در سطح جهانی. اعتبار اخلاقی و نمادین بالا. ملاحظه: مواضع سیاسی ممکن است بحث‌برانگیز باشد — نقش نمادین (شورای ناظران) مناسب‌تر از نقش اجرایی است.
۵	محمد‌حسین برکتی (Mohammad-Hossein Barakati)	وکیل دادگستری و محقق حقوق بین‌الملل کیفری (Mohammad-Hossein Barakati)	سابقه‌ی همکاری با پرونده‌ی حمید نوری در سوند؛ تخصص در Universal Ju- risdiction؛ آشنایی مستقیم با نظام قضایی اسکاندیناوی.
۶	کاوه موسوی (Kaveh Moussavi)	وکیل دادگستری بین‌المللی، مستقر در لندن (Kaveh Moussavi)	سابقه‌ی پیگیری پرونده‌های کلاهبرداری و فساد بین‌المللی مرتبط با ایران؛ آشنایی با نظام حقوقی بریتانیا و سازوکارهای تحریم. مناسب برای شعبه‌ی داوری تصمیم‌های سیاسی.
۷	نسرين ستوده (Nasrin So-toudeh)	وکیل دادگستری و مدافع حقوق بشر (داخل ایران) (Nasrin So-toudeh)	برنده‌ی جایزه‌ی ساخاروف (۲۰۱۲)؛ سابقه‌ی دفاع از زندانیان سیاسی و حقوق زنان. در صورت خروج از ایران یا از طریق کanal امن مشارکت ممکن. نماد جامعه‌ی مدنی داخل.

۲.۱۰ دسته‌ی دوم: متخصصان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل

ردیف	نام	وابستگی نهادی	تخصص و سابقه‌ی مرتبط
۸	عباس میلانی- <i>(Abbas Mi-lani)</i>	استاد علوم سیاسی، دانشگاه استنفورد (<i>Stanford Univer-sity</i>)	مدیر برنامه‌ی مطالعات ایران در هوور؛ مورخ سیاسی ایران؛ نویسنده‌ی آثار متعدد درباره‌ی تحولات سیاسی ایران. تحلیل سیاسی و تاریخی.
۹	مهرانگیز کار <i>(Mehrangiz Kar)</i>	حقوق‌دان و نویسنده؛ پژوهشگر مدنی در ایران؛ سابقه‌ی زندان سیاسی؛ نویسنده‌ی ده‌ها کتاب و مقاله‌ی حقوقی. تخصص در حقوق زنان و جامعه‌ی مدنی.	مهمان دانشگاه هاروارد
۱۰	رویا برومند <i>(Roya Boroumand)</i>	مدیر اجرایی مرکز عبدالرحمن برومند <i>(Abdorrahman Boroumand Center)</i>	بیش از ۲۰ سال مستندسازی نقض حقوق بشر در ایران؛ بانک اطلاعاتی اعدام‌ها؛ نزدیکترین تجربه به مأموریت مستندسازی نهاد. مناسب برای شعبه‌ی مستندسازی جرایم.
۱۱	لادن برومند <i>(Ladan Boroumand)</i>	مورخ و پژوهشگر؛ هم‌بنیان‌گذار مرکز برومند <i>(EHESSE)</i> پاریس. بعد تاریخی و حافظه‌ی جمعی.	متخصص تاریخ جنبش‌های دموکراتیک ایران؛ دکترای تاریخ از پاریس.
۱۲	محمود امیری‌مقدم <i>(Mahmood Amiry-Moghaddam)</i>	مدیر سازمان حقوق بشر ایران <i>(Iran Human Rights)</i>	فعال‌ترین نهاد رصد اعدام در ایران؛ برنده‌ی جوایز بین‌المللی متعدد؛ تجربه‌ی گسترده در مستندسازی و لایی‌گری بین‌المللی. تخصص در رصد و مستندسازی اعدام.

۳.۱۰ دسته‌ی سوم: جامعه‌شناسان، فیلسوفان و روشنفکران

ردیف	نام	وابستگی نهادی	تخصص و سابقه‌ی مرتبط
۱۳	آصف بیات <i>(Asef Bayat)</i>	استاد جامعه‌شناسی، دانشگاه ایلینوی <i>(University of Illinois)</i>	متخصص جنبش‌های اجتماعی خاورمیانه؛ نویسنده <i>Life as Revolution with- Politics out Revolutionaries</i> . جامعه‌شناسی جنبش‌ها.
۱۴	نیره توحیدی <i>(Nayereh Tohidi)</i>	استاد مطالعات زنان و جنسیت، دانشگاه ایالتی کالیفرنیا <i>(Cal State Northridge)</i>	متخصص مطالعات جنسیتی، فمینیسم ایرانی، و جنبش زنان؛ مشاور سابق <i>UNDP</i> . بعد جنسیتی عدالت انتقالی.

ردیف	نام	وابستگی نهادی	تخصص و سابقه‌ی مرتبط
۱۵	رامین جهانbegللو (Ramin Jahanbegloo)	فیلسوف و استاد علوم سیاسی، متخصص فلسفه‌ی عدم خشونت؛ دانشگاه تورنتو (سابقاً) Isaiah Berlin	متخصص فلسفه‌ی عدم خشونت؛ مصاحبه‌کننده با باسابقه‌ی زندان سیاسی. بُعد فلسفی و اخلاقی دفاع مشروع و خشونت‌پرهیزی.
۱۶	فرهاد خسروخاور (Farhad Khosrokhavar)	جامعه‌شناس، مدیر مطالعات جامعه‌شناسی خشونت، پاریس EHESS	متخصص رادیکالیسم، و زندان؛ نویسنده‌ی آثار متعدد درباره‌ی جامعه‌ی ایران. تحلیل خشونت سازمان‌یافته و رادیکالیسم.
۱۷	مهدی خلجی (Mehdi Khalaji)	پژوهشگر ارشد، مؤسسه واشنگتن Washington	متخصص ساختار قدرت در جمهوری اسلامی و حوزه‌های علمیه؛ سابقه‌ی تحصیل در حوزه‌ی قم، شناخت عمیق از ساختار درونی حکومت — ضروری برای شعبه‌ی مستندسازی.

۴.۱۰ دسته‌ی چهارم: اعضای پیشنهادی شورای ناظران بیرونی (غیرایرانی)

ردیف	نام	وابستگی نهادی	تخصص و سابقه‌ی مرتبط
۱۸	سر جفری نایس-فری (Sir Geofrey Nice QC)	وکیل و قاضی بین‌المللی (بریتانیا)	دادستان پرونده‌ی میلوشویچ در ICTY؛ رئیس دادگاه اویغورها (۲۰۲۱) و دادگاه چین (China Tribunal) (۲۰۱۹). تجربه‌ی بی‌نظیر در رهبری دادگاه‌های مردمی.
۱۹	جان دوگارد (John Dugard)	حقوق‌دان بین‌المللی آفریقای جنوبی (جنوبی)	قاضی سابق ICJ؛ گزارشگر ویژه‌ی ساقی سازمان ملل؛ عضو هیئت داوران دادگاه ایران ۲۰۱۲. سابقه‌ی مستقیم در قضاوی درباره‌ی ایران.
۲۰	کریستین شینک (Christine Chinkin)	استاد حقوق بین‌الملل، LSE (بریتانیا)	عضو هیئت حقیقت‌یاب سازمان ملل برای غزه (۲۰۰۹)؛ متخصص حقوق بشردوستانه و حقوق زنان در مناقشات. بُعد جنسیتی و حقوق بشردوستانه.
۲۱	خوان منdez E. Méndez (Juan E. Méndez)	استاد حقوق، American University (واشنگتن)	گزارشگر ویژه‌ی سابق سازمان ملل در امور شکنجه؛ مشاور ارشد ICTJ؛ بازمانده‌ی شکنجه در آرژانتین. تجربه‌ی زیسته و حرفه‌ای در عدالت انتقالی.

ردیف	نام	وابستگی نهادی	تخصص و سابقه‌ی مرتبط
۲۲	ناوی پیلای (Navi Pillay)	قاضی سابق <i>ICC</i> و کمیسر عالی سابق حقوق بشر سازمان ملل (آفریقای جنوبی)	بالاترین سابقه‌ی قضائی بین‌المللی در فهرست؛ قاضی <i>ICTR</i> (رواندا)؛ مبارز ضدآپارتاید. بالاترین اعتبار ممکن برای ریاست شورای ناظران.
۲۳	ویلیام شاباس (William Schabas)	استاد حقوق بین‌الملل، دانشگاه میدلسکس (بریتانیا) و دانشگاه لیدن (هلند)	یکی از برجسته‌ترین متخصصان جهان در حقوق بین‌الملل کیفری و نسل‌کشی؛ نویسنده‌ی شرح اساسنامه‌ی رم. مرجعیت آکادمیک بالمانع.

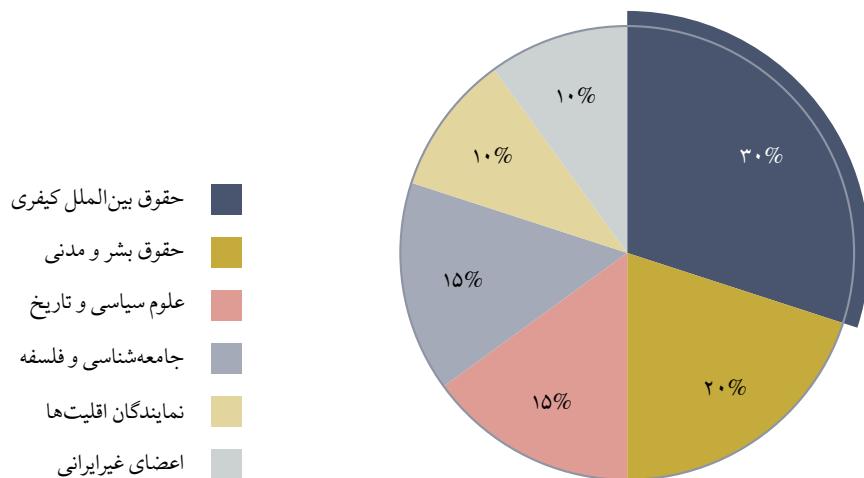
۵.۱۰ دسته‌ی پنجم: نمایندگان اقلیت‌ها و جامعه‌ی مدنی

اصل تکثر

ترکیب نهاد باید شامل نمایندگان اقلیت‌های قومی، مذهبی، و جنسیتی ایران باشد. فهرست زیر صرفاً نمونه‌هایی از فعالان شناخته‌شده‌ی هر حوزه است.

ردیف	نام / حوزه	نمونه‌ی پیشنهادی	ملاحظات
۲۴	حقوق کُردها	فعالن حقوق بشر گُرد با سابقه‌ی آکادمیک	مشورت با سازمان‌های مانند <i>Kurdistan Human Rights Network (KHRN)</i>
۲۵	حقوق بلوج‌ها	فعالن حقوق بلوج (مثالاً فعالان مستندساز کشتار زاهدان ۱۴۰۱)	اولویت ویژه با توجه به سرکوب شدید بلوجستان
۲۶	حقوق ترک‌آذربایجان	فعالن حقوق زبانی و فرهنگی آذربایجان	مشورت با نهادهای فعال در حوزه‌ی حقوق زبانی
۲۷	حقوق عرب‌ها	فعالن حقوق عرب‌های خوزستان	مستندسازی تبعیض سیستماتیک و سرکوب محیط زیستی
۲۸	حقوق اقلیت‌های مذهبی	نمایندگان بهانیان، مسیحیان، یهودیان، زرتشیان، دراویش بهانیان	سابقه‌ی طولانی آزار مذهبی به‌مویژه علیه بهانیان
۲۹	حقوق <i>LGBTQ+</i>	فعالن حقوق دگرباشان ایرانی در خارج از کشور	اعدام و شکنجه‌ی سیستماتیک دگرباشان در ایران
۳۰	حقوق کارگران	فعالن سنديکائي ایراني (داخل يا خارج)	مستندسازی سرکوب تشکل‌های کارگری

۶.۱۰ نمودار ترکیب پیشنهادی

شکل ۱۰: ترکیب تخصصی پیشنهادی هیئت عالی داوران و شورای ناظران

۷.۱۰ جمع‌بندی فصل دهم

خلاصه‌ی فصل ۱۰

- پنج دسته‌ی تخصصی شناسایی شده‌اند: حقوق بین‌الملل، علوم سیاسی، جامعه‌شناسی و فلسفه، اعضای بین‌المللی، و نمایندگان اقلیت‌ها.
- پیام اخوان (دادستان سابق *ICTY/ICTR*) و ناوی پیلای (کمیسر سابق حقوق بشر سازمان ملل) بالاترین اعتبار حقوقی بین‌المللی را دارند.
- رویا برومند و محمود امیری مقدم نزدیکترین تجربه به مأموریت مستندسازی را دارند.
- تنوع قومی، جنسیتی و نسلی باید از ابتدا تضمین شود.
- درج نام هیچ فرد به معنای تعهد یا مشارکت آن شخص نیست — فهرست صرفاً پیشنهاد اولیه است.

فصل ۱۱

جمع‌بندی نهایی و نتیجه‌گیری

۱.۱۱ مرور مسئله

جنبش گذارخواهی ایران در مقطعی تاریخی قرار دارد:

- خیزش‌های پیاپی مردمی نشان‌دهنده اراده‌ی جمعی برای تغییر است؛
- اما فقدان ساختار نهادی — بهویژه در حوزه‌ی قضایی-اخلاقی — جنبش را آسیب‌پذیر، ناهمانگ، و در برابر جنگ روانی حکومت بی‌دفاع کرده است.

این سند استدلال کرد که تأسیس یک نهاد شبه‌قضایی سایه با عنوان «دادگاه در سایه — وجودان منفصل مسئول» می‌تواند این خلا را — نه کامل اما مؤثر — پُر کند.

۲.۱۱ خلاصه‌ی فصل‌ها

فصل	عنوان	یافته‌ی اصلی
۱	تشریح مسئله	خلاصه‌ی واقعی و فوری است. جمهوری اسلامی به صورت سازمان یافته از آن بهره‌برداری می‌کند.
۲	انتظارات مثبت	نهاد می‌تواند اعتبار، هماهنگی، سپر دفاعی، و حافظه‌ی نهادی تولید کند.
۳	آسیب‌شناسی	هفت خطر اصلی شناسایی و برای هر کدام سازوکار پیش‌گیری طراحی شد.
۴	سازماندهی	ساختار چهارلایه: شورای ناظران، هیئت عالی، شعبات تخصصی، دبیرخانه. وکیل تسخیری مهم‌ترین نواوری.
۵	رویه‌ها	چهار نوع پرونده با چهار سطح رسمیت. آزمون سه مرحله‌ای تناسب. سه سطح استاندارد شواهد.
۶	مالی	بودجه‌ی سالانه ۵۷۵-۳۵۰ هزار یورو. تنوع منابع و شفافیت کامل.

فصل	عنوان	یافته‌ی اصلی
۷	بین‌المللی	صلاحیت جهانی مؤثرترین مسیر فعلی. <i>FFMI</i> و گزارشگر ویژه نزدیک‌ترین شرکا. لاهه بهترین مکان.
۸	نمونه‌ها	هفت نمونه بررسی شد. مهم‌ترین درس: نهادسازی پیش از گذار از عدالت و حشیانه جلوگیری می‌کند.
۹	پس از گذار	سه مرحله‌ی گذار. چارچوب عفو مشروط. چهار سناریوی انحلال/ادغام.
۱۰	افراد	۳۰ نام پیشنهادی در پنج دسته‌ی تخصصی.

۳.۱۱ ده اصل بنیادین — مرامنامه‌ی پیشنهادی

مرامنامه‌ی دادگاه در سایه — وجودان منفصل مسئول	
I.	دعوت به اندیشیدن: ما حکم صادر نمی‌کیم؛ دعوت به تفکر مسئولانه می‌کنیم.
II.	احتیاط: هر توصیه‌ی ما با بیشترین احتیاط ممکن صادر می‌شود. در تردید، سکوت بر شتاب‌زدگی ترجیح دارد.
III.	شفافیت: هر چه می‌اندیشیم، می‌نویسیم. هر چه تصمیم می‌گیریم، منتشر می‌کنیم.
IV.	فروتنی: ما نماینده‌ی مردم ایران نیستیم. ما خادمان عدالت و حقیقت هستیم — با تمام محدودیت‌هایمان.
V.	استقلال: وابسته به هیچ حزب، دولت، یا جناحی نیستیم. تنها وفاداری ما به حقیقت و کرامت انسانی است.
VI.	تکثیر: همه‌ی صداحا شنیده می‌شوند. نظر اقلیت به اندازه‌ی نظر اکثیریت ثبت می‌شود.
VII.	تناسب: هر اقدامی باید متناسب با هدف باشد. هزینه‌ی بی‌گناهان همیشه در محاسبه لحاظ می‌شود.
VIII.	کرامت: حتی بدترین متهمان از حقوق بنیادین انسانی برخوردارند. ما عدالت می‌خواهیم، نه انتقام.
IX.	مسئلیت: آراء ما ثبت می‌شوند و ما در برابر تاریخ پاسخ‌گوییم.
X.	موقعی بودن: هدف ما منحل کردن خودمان است — در روزی که ایران، نظام قضایی مستقل و دموکراتیک خود را داشته باشد.

۴.۱۱ نقشه‌ی راه اجرایی

مرحله	بازه‌ی زمانی	اقدامات کلیدی	خروجی
۱. بنیان‌گذاری	ماه ۶-۱	تشکیل کمیته‌ی مؤسس (۵-۳ نفر)؛ نهاد رسماً تأسیس شود تدوین اساسنامه؛ ثبت قانونی در هلند؛ جذب بودجه‌ی اولیه	
۲. ساختارسازی	ماه ۱۲-۳	انتخاب شورای ناظران؛ تأیید اعضای ساختار کامل و عملیاتی هیئت عالی؛ استخدام دبیرخانه؛ راهندازی زیرساخت فنی	

مرحله	بازه‌ی زمانی	اقدامات کلیدی	خروجی
۳. نخستین پرونده‌ها	ماه ۱۸-۶	اولین آراء منتشر شوند پذیرش ۳-۲ پرونده‌ی نوع الف (مستندسازی) و ۲-۱ پرونده‌ی نوع ب (داوری تصمیم سیاسی)	
۴. ثبت و گسترش	ماه ۱۲-۳	نهاد به عنوان مرجع شناخته شود افزایش پرونده‌ها؛ تقویت ارتباطات بین المللی؛ انتشار گزارش سالانه؛ بازنگری ساختاری اول	
۵. آمادگی گذار	مستمر	آماده‌سازی مستندات و ساختارها برای بسهی کامل عدالت انتقالی تحویل به نظام قضایی آینده	

۵.۱۱ فراخوان مشارکت

به چه کسانی نیاز داریم؟

۱. حقوق‌دانان: برای طراحی آیین دادرسی و تحلیل حقوقی.
۲. پژوهشگران: برای مستندسازی و تحقیق.
۳. مترجمان: فارسی-انگلیسی و سایر زبان‌ها.
۴. متخصصان فناوری: امنیت سایبری، بانک اطلاعاتی، وب.
۵. قربانیان و شاهدان: برای ثبت شهادت‌ها.
۶. حامیان مالی: بنیادها و افراد.
۷. رسانه‌ها: برای پوشش و انتشار.
۸. هر شهروند ایرانی: برای نقد، پیشنهاد، و نظرات.

۶.۱۱ کلام آخر

چرا «وجدان منفصل مسئول»؟

در لحظاتی از تاریخ، ملت‌ها مجبورند تصمیم‌هایی بگیرند که نه آسان‌اند و نه بدون هزینه. تحریم‌هایی که بر زندگی مردم عادی اثر می‌گذارند. اقداماتی که ممکن است خشونت‌آمیز باشند. مرزگذاری‌هایی که بعضی‌ها را بیرون می‌گذارند.

در چنین لحظاتی، بدترین کار این است که بدون اندیشیدن تصمیم بگیریم — و بهترین کار این است که وجدانی منفصل (مستقل از فشار سیاسی و احساسات آنی) اما مسئول (پاسخ‌گو در برابر حقیقت و تاریخ) داشته باشیم.

دادگاه در سایه قرار نیست جای هیچ‌کس تصمیم بگیرد. قرار است قضایی بسازد که تصمیم‌های سخت، اندیشیده، مستند، و قابل دفاع باشند.

این حداقل وظیفه‌ای است که نسل ما در برابر نسل‌های آینده‌ی ایران دارد.

پایان سنند پیشنهادی

نسخه‌ی ۹۰۰ — پیش‌نویس برای بحث نخبگانی

۱۴۰۴ ۳ اسفند

«عدالت بدون فرایند، نامش انتقام است.

فرایند بدون عدالت، نامش بوروکراسی است.

ما هر دو را با هم می‌خواهیم.»

آپیوست

واژه‌نامه‌ی تخصصی

اصطلاح فارسی	اصطلاح انگلیسی	توضیح مختصر
دادگاه در سایه	<i>Quasi-Judicial Body</i>	نهاد شبہ قضایی مشورتی بدون قدرت اجرایی رسمی
وجдан منفصل مسئول	<i>Detached Conscience</i>	مفهوم بنیادین سنده: داوری مستقل، اخلاقی، و پاسخ‌گو
کیفرخواست سایه	<i>Shadow Indictment</i>	سنداعلام جرم صادره توسط نهاد بدون ضمانت اجرای رسمی
رأی مشورتی	<i>Advisory Opinion</i>	نظر حقوقی غیرالزام آور درباره‌ی یک مستله
صلاحیت جهانی	<i>Universal Jurisdiction</i>	اصل حقوقی که به دادگاه ملی اجازه‌ی رسیدگی به جرایم بین‌المللی بدون ارتباط مستقیم را می‌دهد
وکیل تسخیری	<i>Amicus Curiae</i>	وکیل مستقل مأمور ارائه بهترین استدلال به نفع طرف مقابل
آزمون تناسب	<i>Proportionality Test</i>	بررسی تناسب بین هزینه و فایده‌ی یک اقدام
عدالت انتقالی	<i>Transitional Justice</i>	مجموعه‌ی سازوکارهای حقوقی برای رسیدگی به جرایم نظام سابق پس از گذار
مسئولیت حمایت	<i>Responsibility to Protect (R2P)</i>	اصل بین‌المللی مجوزدهنده‌ی مداخله‌ی بشردوستانه در صورت ناکامی دولت در حمایت از شهروندان
عفو مشروط	<i>Conditional Amnesty</i>	بخشنش مشروط به اعتراض کامل، همکاری، و جبران خسارت

اصطلاح فارسی	اصطلاح انگلیسی	توضیح مختصر
هیئت حقیقت‌یاب	<i>Fact-Finding Mission</i>	نهاد مأمور بررسی و گزارش واقعیت‌ها بدون صدور حکم
فرسودگی شواهد	<i>Evidence Attrition</i>	از بین رفتن تدریجی مدارک و خاطرات با گذشت زمان
امنیت عملیاتی	<i>Security (OPSEC)</i>	مجموعه‌ی اقدامات حفاظتی در ارتباطات و فعالیت‌ها
حافظه‌ی نهادی	<i>Institutional Memory</i>	دانش و مستندات انباسته‌شده در یک نهاد

پیوست ب

فهرست اسناد بین‌المللی مرجع

۱. اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸)
۲. میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (۱۹۶۶ *ICCPR*)
۳. میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۹۶۶ *ICESCR*)
۴. کنوانسیون منع شکنجه (*UNCAT*) (۱۹۸۴)
۵. اساسنامه‌ی رم دیوان کیفری بین‌المللی (۱۹۹۸)
۶. اصول نورنبرگ (۱۹۵۰)
۷. سند اجلاس جهانی (*R2P*) (۲۰۰۵)
۸. اصول *Joinet/Orentlicher* (عدالت انتقالی)
۹. اصول *Paris Principles* (نهادهای ملی حقوق بشر)
۱۰. قطعنامه‌های شورای حقوق بشر سازمان ملل درباره‌ی ایران
۱۱. قانون *Global Magnitsky* (ایالات متحده، ۲۰۱۶)
۱۲. قانون *Justice for Victims of Corrupt Foreign Officials Act* (کانادا، ۲۰۱۷)
۱۳. قانون *Global Human Rights Sanctions Regulations* (بریتانیا، ۲۰۲۰)
۱۴. قانون *EU Global Human Rights Sanctions Regime* (اتحادیه‌ی اروپا، ۲۰۲۰)

پیوست پ

نمونه‌ی فرم ارجاع پرونده

فرم ارجاع — پرونده‌ی نوع الف (مستندسازی جرایم)

۱. مشخصات ارجاع‌دهنده: نام (یا گذ ناشناس) / سازمان / تاریخ
۲. شرح وقایع: شرح مختصر (حداکثر ۲ صفحه) از واقعه‌ی مورد نظر شامل: زمان، مکان، بازیگران اصلی، و قربانیان.
۳. طبقه‌بندی حقوقی پیشنهادی: جرم علیه بشریت جرم جنگی نسل‌کشی شکنجه سایر (توضیح دهید)
۴. اشخاص مظنون: فهرست اسامی (حقیقی و حقوقی) با ذکر نقش هر شخص.
۵. شواهد اولیه: شهادت‌نامه تصویر او بیو سند مکتوب گزارش سازمان بین‌المللی سایر
۶. درخواست از نهاد: مستندسازی و بایگانی صدور کیفرخواست سایه ارجاع به مراجع بین‌المللی سایر
۷. ملاحظات امنیتی: آیا ارجاع‌دهنده یا شاهدان در معرض خطر هستند؟ بله خیر (در صورت بله، توضیح دهید).
۸. امضا و تاریخ

دادگاه در سایه — وجودان منفصل مسئول

سندهای پیشنهادی برای تأسیس نظام شبکه قضایی اپوزیسیون دموکراتیک ایران

۹۰۰ (پیش‌نویس برای بحث نخبگانی)	نسخه:
۱۴۰۴ ۳ اسفند	تاریخ:
X _E T _E X	قالب:
Creative Commons BY-SA 4.0	مجوز:
[shadow.court@protonmail.com]	تماس:
(نشانی پیشنهادی — فعلاً فعال نیست)	

این سند با هدف دعوت به اندیشیدن، نه تحمیل نتیجه، نوشته شده است.

از هر بازخورد سازنده‌ای سپاسگزاریم.

«وقتی عدالت گنگ شود، وجودان باید سخن بگوید.»

پیوست ت

نمونه‌ی کیفرخواست سایه

تذکر

متن زیر یک نمونه‌ی ساختاری فرضی است و صرفاً برای نشان دادن قالب پیشنهادی کیفرخواست سایه تهیه شده است. اسامی و جزئیات بر اساس اطلاعات عمومی موجود درج شده‌اند و باید به عنوان کیفرخواست واقعی تلقی شوند.

کیفرخواست سایه — نمونه‌ی ساختاری

دادگاه در سایه — وجودان منفصل مسئول

شعبه‌ی مستندسازی جرائم

کیفرخواست سایه شماره‌ی: **SCI-2024-001**

تاریخ صدور: [تاریخ] | طبقه‌بندی: عمومی

بخش اول: مشخصات پرونده

عنوان پرونده: [عنوان توصیفی واقعه]

تاریخ وقوع: [تاریخ دقیق یا بازه‌ی زمانی]

مکان وقوع: [استان / شهر / محل دقیق]

طبقه‌بندی حقوقی: جرم علیه بشریت (مواد ۷(الف)(۱) و ۷(الف)(۲) اساسنامه‌ی رم)

جرم جنگی

نسل‌کشی

شکنجه (ماده‌ی ۱ کنوانسیون منع شکنجه)

تعداد قربانیان شناسایی شده: [عدد]

Beyond reasonable doubt

سطح استاندارد شواهد:

بخش دوم: شرح وقایع

[شرح مفصل واقعه بر اساس ترتیب زمانی. حداقل ۳ صفحه. هر ادعای واقعی با شماره‌ی مرجع شواهد مشخص شود.]

بخش سوم: شواهد

شماره	نوع	منبع	تأیید مستقل	ارزیابی اعتبار
E-001	شهادت‌نامه	شاهد عینی [گُد]	بله (۲ منبع)	بالا
E-002	ویدئو	شبکه‌ی اجتماعی (OSINT)	بله (OSINT)	بالا
E-003	گزارش پزشکی	[گُد]	بله (۱ منبع)	متوسط
E-004	تصویر ماهواره‌ای	Planet Labs	بله	بالا
E-005	سنند رسمی فاش شده	[گُد]	در حال بررسی	متوسط

بخش چهارم: اشخاص مظنون و زنجیره‌ی فرماندهی

ردیف	نام / سمت	نقش در واقعه	سطح مسئولیت	شواهد مرتبط
۱	مسئولیت فرماندهی مستقیم عملیات [سمت — بدون نام فعلًا]	فرماندهی مستقیم عملیات	مسئولیت فرماندهی (command) (responsibility)	E-004, E-001
۲	[سمت]	صدر دستور تیراندازی	مسئولیت مستقیم	E-005, E-002
۳	[سمت]	نظرارت بر عملیات	مسئولیت فرماندهی	E-003, E-001

بخش پنجم: تحلیل حقوقی
[تحلیل مفصل انطباق و قایع با عناصر تشکیل‌دهنده جرایم مذکور بر اساس اساسنامه‌ی رم و رویه‌ی قضایی [خلاصه‌ی لایحه‌ی دفاعیه‌ی تهیه‌شده توسط دفتر وکیل تسخیری. شامل نقد شواهد، دفاعیات احتمالی، و ملاحظات حقوق بشري.] ICC/ICTY/ICTR حداقل ۵ صفحه.]

بخش ششم: پاسخ وکیل تسخیری (*Amicus Curiae*)
[خلاصه‌ی لایحه‌ی دفاعیه‌ی تهیه‌شده توسط دفتر وکیل تسخیری. شامل نقد شواهد، دفاعیات احتمالی، و ملاحظات حقوق بشري.]

بخش هفتم: رأی هیئت داوران

- رأى اکثريت: [خلاصه‌ی يافته‌ها و نتيجه‌گيری]
- نظر اقلیت: [خلاصه‌ی نظرات مخالف]
- توصیه‌ها:

۱. ارجاع به دادگاه ملی [کشور] بر اساس صلاحیت جهانی؛
۲. درخواست تحریم هدفمند اشخاص مذکور؛
۳. ارسال مستندات به OHCHR و FFMI.

بخش هشتم: امضاهای

[نام و امضا]	رئیس هیئت داوران:
[نام و امضا]	دادستان سایه:
[نام و امضا]	وکیل تسخیری:
[نام و امضا]	دبیر جلسه:

پیوست ث

نمونه‌ی رأی مشورتی

رأی مشورتی — نمونه‌ی ساختاری

دادگاه در سایه — وجودان منفصل مسئول

شعبه‌ی داوری تصمیم‌های سیاسی

رأی مشورتی شماره‌ی: SAO-2024-001

تاریخ صدور: [تاریخ] | موضوع: [عنوان موضوع]

۱. سؤال مطروحه

[بیان دقیق سؤال یا درخواستی که به نهاد ارجاع شده. مثل: «آیا حمایت از تعليق عضویت تیم ملی فوتبال ایران از FIFA توصیه می‌شود؟»]

۲. خلاصه‌ی دیدگاه‌های ارائه‌شده

دیدگاه‌های موافق

دیدگاه‌های مخالف

[خلاصه‌ی استدلال‌های موافقان]

[خلاصه‌ی استدلال‌های مخالفان]

۳. اجرای آزمون سه مرحله‌ای تناسب

آزمون مشروعیت:

- هدف م مشروع است / نیست؟ [تحلیل]
- مبنای حقوقی: [ذکر اسناد مرتبط]
- نتیجه: موفق ناموفق

آزمون ضرورت:

- جایگزین‌های بررسی شده:

جایگزین ۱ — ارزیابی: [کافی / ناکافی]

جایگزین ۲ — ارزیابی: [کافی / ناکافی]

جایگزین ۳ — ارزیابی: [کافی / ناکافی]

- نتیجه: موفق ناموفق

آزمون تناسب:

- فایده‌ی مورد انتظار: [توصیف]
- هزینه‌ی بر افراد بی تقصیر: [توصیف]
- نسبت هزینه-فایده: [تحلیل]
- اثرات جانبی: [توصیف]
- مکانیزم جبران: [توصیف]
- نتیجه: موفق ناموفق

۴. نتیجه‌گیری

- توصیه شده
- مجاز با قیود [ذکر قیود]
- تعلیق [ذکر دلایل]
- توصیه نشده [ذکر دلایل]

۵. نظر اقلیت

[ثبت کامل نظرات مخالف با ذکر دلایل]

۶. قابلیت اعتراض

این رأی تا ۲۱ روز پس از انتشار قابل اعتراض مستند است. اعتراضات به دییرخانه ارسال شوند.

پیوست ج

استراتژی ارتباطی و رسانه‌ای

ج. ۱ اهداف ارتباطی

چهار هدف

۱. اعتبارسازی: نهاد به عنوان مرجع معتربر حقوقی-اخلاقی شناخته شود.
۲. دفاع در برابر جنگ رسانه‌ای: پاسخ‌های پیش‌ساخته برای حملات تبلیغاتی جمهوری اسلامی آماده باشد.
۳. مشارکت‌جویی: جذب مشارکت حقوق‌دانان، پژوهشگران، و شهروندان.
۴. مدیریت انتظارات: توضیح شفاف ماهیت مشورتی نهاد و تقاویت آن با دادگاه رسمی.

ج. ۲ مخاطبان و پیام‌های کلیدی

ردیف	مخاطب	پیام اصلی	کanal ارتباطی
۱	دیاسپورای ایرانی	«تصمیم‌های سخت جنبش اکنون شبکه‌های اجتماعی فارسی‌زبان؛ فرایند حقوقی دارد. مشارکت شما پادکست؛ رسانه‌های فارسی‌زبان خوش‌آمد است.»	Iran BBC Persian) (Manoto International
۲	جامعه‌ی بین‌المللی	حقوقی «یک نهاد ساختارمند با فرایند دادرسی مجلات حقوقی؛ کنفرانس‌ها؛ ارتباط معتربر تأسیس شده که مستندات مستقیم با دانشکده‌های حقوق استاندارد تولید می‌کند.»	
۳	نهادهای بین‌المللی	«مستندات ما آماده‌ی استفاده در ارسال مستقیم؛ حضور در جلسات فرایندهای رسمی است.»	UNHRC

ردیف	مخاطب	پیام اصلی	کاتال ارتباطی
۴	رسانه‌های بین‌المللی	«دادستان‌های مستند و تحلیلی درباره بسته‌های رسانه‌ای (<i>press kits</i>)؛ جرایم حکومتی ایران با کیفیت کنفرانس‌های مطبوعاتی؛ مصاحبه اختصاصی دادگاهی.»	
۵	مردم داخل ایران	«ما دیده‌ایم. ثبت کرده‌ایم. روزی <i>VPN</i> -محور؛ تلگرام؛ پیام‌های عدالت اجرا خواهد شد. از خودسری صوتی و تصویری کوتاه بپرهیزید.»	
۶	مقام‌های اسلامی	«جرایم شما مستند شده. همکاری و انتشار عمومی آراء؛ ارسال مستقیم اعتراض می‌تواند به عفو مشروط منجر (در صورت امکان) شود.»	

ج. ۳ پاسخ به حملات تبلیغاتی پیش‌بینی شده

ردیف	حمله‌ی احتمالی	پاسخ پیش‌ساخته
۱	«دادگاه نمایشی است»	«آین دادرسی ما بر اساس استانداردهای <i>ICC</i> طراحی شده. وکیل تسخیری بهترین استدلال را به نفع طرف مقابل ارائه می‌دهد. تمام آراء با نظرات اقلیت منتشر می‌شوند. دادگاه‌های نمایشی این‌ها را ندارند.»
۲	«مشروعیت ندارد»	«ما ادعای مشروعیت حاکمیتی نداریم. ما یک نهاد مشورتی متخصص هستیم — مشابه <i>Russell Tribunal</i> یا <i>Uyghur Tribunal</i> — مشروعیت ما از کیفیت استدلال و شفافیت فرایند ناشی می‌شود، نه از قدرت سیاسی.»
۳	«ابزار دست آمریکا/اسرائیل»	«بودجه‌ی ما عمومی و شفاف است. هیچ دولتی مستقیماً بودجه نمی‌دهد. قاعده‌ی ۲۵٪ از وابستگی به هر منبع واحد جلوگیری می‌کند. گزارش مالی سالانه‌ی ما را بخوانید.»
۴	«به ورزشکاران/مردم آسیب می‌زنید»	«هر توصیه‌ی ما از آزمون سه مرحله‌ای تناسب عبور کرده. هزینه‌ی بی‌گناهان همیشه در محاسبه لحاظ می‌شود. رأی مشورتی ما درباره [موضوع خاص] را بخوانید — شامل تحلیل هزینه‌فایده و نظرات مخالف.»
۵	«خودشان هم ناقص حقوق بشرند»	«شورای ناظران بیرونی (اکثراً غیرایرانی) بر عملکرد ما نظارت دارد. هر شهر وند می‌تواند نسبت به آراء ما اعتراض مستند ارائه دهد. اگر اشتباهی اثبات شود، رسماً عذرخواهی و اصلاح می‌کنیم — چیزی که جمهوری اسلامی هرگز نکرده.»

ردیف	حمله‌ی احتمالی	پاسخ پیش‌ساخته
۶	«در خدمت براندآری و خشونت «اصل دوم مرانممه‌ی ما: در تردید، سکوت بر شتاب‌بزدگی ترجیح دارد. ما نهاد مهار خشونت هستیم، نه ترویج آن. هر توصیه‌ی قهری فقط از مسیر دادرسی کامل و با رعایت اصل تناسب صادر می‌شود.»	هستند»

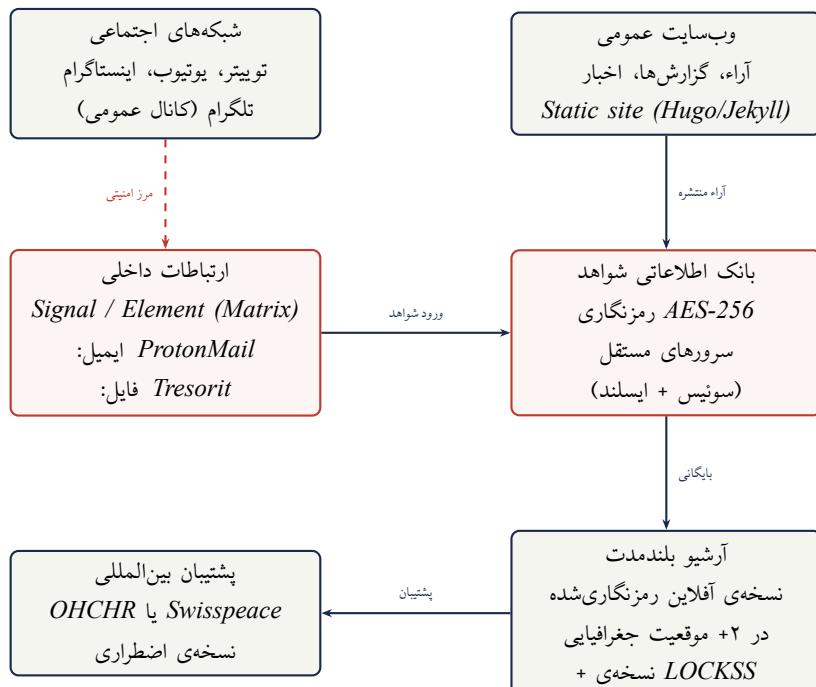
۴. تقویم ارتباطی پیشنهادی

زمان	رویداد	اقدام ارتباطی
هفتۀ ۱	تأسیس رسمي	کنفرانس مطبوعاتی (لاهه/لندن): بیانیه‌ی تأسیس به سه زبان (فارسی، انگلیسی، فرانسوی); مصاحبه با ۵-۳ رسانه‌ی کلیدی
ماه ۳-۱	دوره‌ی معرفی	سلسله‌پادکست «دادگاه در سایه چیست؟» (۶ قسمت); مقاله‌ی <i>EJIL Talk</i> یا <i>Just Security</i> توضیحی در
ماه ۶	اولین رأی	انتشار همراه با بسته‌ی رسانه‌ای کامل؛ ویدئوی توضیحی ۳ دقیقه‌ای
سالگرد ژینا	سالانه	گزارش سالانه‌ی نهاد؛ رویداد عمومی (حضوری/مجازی)
روز حقوق بشر (۱۰ دسامبر)	سالانه	انتشار خلاصه‌ی مستندات سالانه؛ بیانیه‌ی مشترک با نهادهای بین‌المللی
سالگرد آبان ۹۸	سالانه	انتشار به روزرسانی پرونده‌ی آبان؛ یادبود قربانیان

پیوست چ

زیرساخت فنی و امنیت دیجیتال

چ.۱ معماری فنی پیشنهادی

شکل چ.۱: معماری فنی سه‌لایه‌ی زیرساخت دیجیتال

چ. ۲

الزامات امنیتی

پروتکل امنیت دیجیتال

۱. رمزگاری سرتاسری (*End-to-End Encryption*): تمام ارتباطات داخلی و با شاهدان.
۲. احراز هویت دو عاملی (*2FA*): اجباری برای تمام اعضا و کارکنان. ترجیحاً کلید سخت افزاری (*YubiKey*).
۳. **Tor و VPN**: اجباری برای دسترسی به بانک اطلاعاتی. ارتباط با شاهدان داخل ایران فقط از طریق *Tor*.
۴. حداقل سازی فراداده (*Metadata Minimization*): تمام اسناد قبل از بایگانی از فراداده پاکسازی شوند. (*ExifTool*)
۵. تفکیک دسترسی (*Principle of Least Privilege*): هر عضو فقط به اطلاعات مرتبط با وظیفه‌ی خود دسترسی داشته باشد.
۶. ممیزی امنیتی سالانه: حداقل یکبار در سال توسط شرکت امنیتی مستقل (مانند *Citizen Lab Access Now* یا *Breach Response Protocol*): در صورت نفوذ احتمالی، پروتکل از پیش تعیین شده فعال شود شامل: قطع دسترسی، اطلاع‌رسانی، ارزیابی خسارت، و بازیابی.
۷. آموزش امنیتی: تمام اعضا و کارکنان ملزم به گذراندن دوره‌ی آموزش امنیت دیجیتال (سالانه) هستند.

چ. ۳

ابزارهای پیشنهادی

کاربرد	ابزار پیشنهادی	جایگزین	ملاحظات
پیام‌رسانی	<i>Signal</i>	<i>Element (Matrix)</i>	<i>Matrix</i> ساده‌تر؛ قابلیت‌های سازمانی بیشتر
ایمیل	<i>Tutanota</i>	<i>ProtonMail</i>	هر دو سوئیسی/آلمانی و رمزگاری شده
فایل‌های مشترک	<i>Cryptpad</i>	<i>Tresorit</i>	<i>Tresorit</i> تجاری اما بسیار امن؛ <i>Cryptpad</i> متن‌باز
بانک اطلاعاتی شواهد (HURI-DOCS)	<i>Uwazi</i>	—	طراحی شده ویژه‌ی مستندسازی حقوق بشر. رایگان و متن‌باز.
وبسایت	<i>Hugo + Netlify</i>	<i>Jekyll + GitHub Pages</i>	سایت ایستانا: امن‌تر و سریع‌تر. بدون نیاز به سرور پویا.
تحلیل منابع باز	<i>Hunchly</i>	<i>Wayback Machine</i>	<i>Hunchly</i> برای بایگانی خودکار صفحات وب. حیاتی برای <i>OSINT</i> .
ویدئوکنفرانس	<i>Jitsi Meet</i>	<i>BigBlueButton</i>	هر دو متن‌باز و قابل میزبانی مستقل
مدیریت پروژه	<i>Cryptpad Kanban</i>	<i>Taiga.io</i>	هر دو متن‌باز و قابل میزبانی مستقل

پیوست ح

کتاب‌نامه و منابع

ح. کتاب‌ها

- Akhavan, Payam. *Reducing Genocide to Law: Definition, Meaning, and the Ultimate [۱] Crime*. Cambridge University Press, 2012.
- Arendt, Hannah. *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil*. Viking Press, [۲] 1963.
- Bassiouni, M. Cherif. *Introduction to International Criminal Law*. 2nd ed. Martinus Ni- [۳] jhoff, 2012.
- Bayat, Asef. *Revolution without Revolutionaries: Making Sense of the Arab Spring*. Stan- [۴] ford University Press, 2017.
- De Greiff, Pablo (ed.). *The Handbook of Reparations*. Oxford University Press, 2006. [۵]
- Hayner, Priscilla B. *Unspeakable Truths: Transitional Justice and the Challenge of Truth [۶] Commissions*. 2nd ed. Routledge, 2011.
- Jahanbegloo, Ramin. *Introduction to Nonviolence*. Palgrave Macmillan, 2014. [۷]
- Khosrokhavar, Farhad. *The New Arab Revolutions That Shook the World*. Paradigm, 2012. [۸]
- Nice, Geoffrey, and Francis Carey. *The Uyghur Genocide: An Examination of China's [۹] Breaches of the 1948 Genocide Convention*. Uyghur Tribunal Report, 2021.
- Robertson, Geoffrey. *Crimes Against Humanity: The Struggle for Global Justice*. 4th ed. [۱۰] Penguin, 2012.
- Schabas, William A. *The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute*. [۱۱] 2nd ed. Oxford University Press, 2016.
- Teitel, Ruti G. *Transitional Justice*. Oxford University Press, 2000. [۱۲]
- Tutu, Desmond. *No Future Without Forgiveness*. Doubleday, 1999. [۱۳]

ح. ۲. مقالات و گزارش‌ها

- Akhavan, Payam. "Are International Criminal Tribunals a Disincentive to Peace?: Reconciling Judicial Romanticism with Political Realism." *Human Rights Quarterly* 31.3 (2009): 624–654.
- Amnesty International. "Trampling Humanity: Mass Arrests, Disappearances and Torture Since Iran's November 2019 Protests." September 2020.
- Human Rights Watch. "Deadly Repression: Iran's November 2019 Crackdown." January 2020.
- OHCHR. "Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights in the Islamic Republic of Iran." *Annual Reports, 2011–2024*.
- OHCHR. "Independent International Fact-Finding Mission on the Islamic Republic of Iran: Interim Report." 2023.
- Robertson, Geoffrey. "The Massacre of Political Prisoners in Iran, 1988." *Report of an Inquiry conducted by Geoffrey Robertson QC. Abdorrahman Boroumand Foundation*, 2010.
- Sadat, Leila N. "Crimes Against Humanity in the Modern Age." *American Journal of International Law* 107.2 (2013): 334–377.
- Schabas, William A. "Genocide and the International Court of Justice: Finally, a Duty to Prevent the Crime of Crimes." *Genocide Studies and Prevention* 2.2 (2007): 101–122.

ح. ۳. وبسایت‌های مرجع

- Abdorrahman Boroumand Center: <https://www.iranrights.org> [۲۲]
- Iran Human Rights: <https://iranhr.net> [۲۳]
- Center for Human Rights in Iran: <https://iranhumanrights.org> [۲۴]
- International Criminal Court: <https://www.icc-cpi.int> [۲۵]
- International Center for Transitional Justice: <https://www.ictj.org> [۲۶]
- Uyghur Tribunal: <https://uyghurtribunal.com> [۲۷]
- Permanent Peoples' Tribunal: <https://permanentpeoplestribunal.org> [۲۸]
- HURIDOCs (Uwazi): <https://huridocs.org> [۲۹]
- OHCHR Iran FFM: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/ffm-iran> [۳۰]

پیوست خ

پرسش‌های متدال

پ۱. آیا این دادگاه واقعی است؟

خیر. دادگاه در سایه یک نهاد مشورتی است. آراء آن الزام قانونی ندارد اما ارزش حقوقی-اخلاقی دارد. مشابه دادگاه اویغورها یا دادگاه راسل.

پ۲. چه تفاوتی با دادگاه ایران ۲۰۱۲ دارد؟

سه تفاوت اصلی:

- ساختار دائمی (نه رویداد یکباره);
- صلاحیت موضوعی گستردہ (نه فقط یک واقعه);
- وکیل تسخیری اجباری.

پ۳. چه کسی حق ارجاع پرونده دارد؟

هر شهروند، سازمان حقوق بشری، یا عضو هیئت عالی می‌تواند پرونده ارجاع دهد (فصل ۵).

پ۴. آیا مقام‌های حکومتی می‌توانند از خود دفاع کنند؟

بله. دفتر وکیل تسخیری موظف است بهترین استدلال ممکن را به نفع هر متهم ارائه دهد — حتی اگر متهم خودش مشارکت نکند.

پ۵. آیا بودجه از دولت خارجی دریافت می‌شود؟

خیر. ممنوعیت مطلق دریافت مستقیم از دولت‌ها. فقط از بنیادهای مستقل و کمک‌های مردمی.

پ۶. اگر نهاد اشتباه کند چه؟

mekanizm بازنگری ۱۲ ماهه، حق اعتراض عمومی ۲۱ روزه، و قاعده‌ی عذرخواهی نهادی (فصل ۳).

پ۷. اگر جمهوری اسلامی سقوط کند، تکلیف نهاد چیست؟

چهار سناریو: ادغام کامل، تحول به نهاد ناظر، انحلال با بایگانی، یا تداوم مستقل (فصل ۹).

پ.۸. آیا عفو مشروط به معنای فرار از عدالت است؟

خیر. عفو مشروط فقط در ازای اعتراف کامل و علنی، همکاری فعال، و جبران خسارت اعطای شود. عاملان نسل‌کشی و شکنجه‌ی سیستماتیک مشمول نمی‌شوند (فصل ۹).

پ.۹. چگونه می‌توانم مشارکت کنم؟

به عنوان: حقوق‌دان، پژوهشگر، مترجم، متخصص فناوری، شاهد/قربانی، حامی مالی، یا شهروند ناظر (فصل ۱۱).

پ.۱۰. آیا اطلاعات من امن خواهد بود؟

پروتکل حفاظت شامل: رمزنگاری سرتاسری، ناشناس‌سازی، حداقل‌سازی داده، و ممیزی امنیتی سالانه (فصل ۵ و پیوست چ).

پیوست د

نقشه‌ی راه اجرایی مفصل

هرمه	ماه	اقدام	مسئول	خروجی
۴-۱	۱	تشکیل کمیته‌ی مؤسس (۵-۳ نفر)؛ بنیان‌گذاران تدوین پیش‌نویس اساسنامه	پیش‌نویس اساسنامه	
۸-۵	۲	مشورت با حقوق‌دانان بین‌المللی؛ کمیته‌ی مؤسس اصلاح اساسنامه	اساسنامه‌ی نهایی	
۱۲-۹	۳	ثبت قانونی در هلند (Stichting)؛ مشاور حقوقی هلندی افتتاح حساب بانکی	مشاور حقوقی هلندی	ثبت رسمی
۱۶-۱۳	۴	دعوت از نامzedه‌ای شورای ناظران بیرونی؛ شروع جذب بودجه	کمیته‌ی مؤسس	تأیید ^۳ + عضو شورای ناظران
۲۰-۱۷	۵	انتخاب اعضای هیئت عالی؛ تأیید شورای ناظران شورای ناظران	شورای ناظران	هیئت عالی تشکیل شود
۲۴-۲۱	۶	استخدام مدیر اجرایی و هیئت عالی همانگ‌کننده‌ی پژوهش؛ راه‌اندازی وب‌سایت	دبيرخانه عملیاتی	دبيرخانه عملیاتی
۲۸-۲۵	۷	کنفرانس مطبوعاتی تأسیس؛ پذیرش دیپرخانه + ارتباطات اولین پرونده‌ی نوع الف	اعلام عمومی تأسیس	
۴۰-۲۹	۱۰-۸	تحقیقات مقدماتی اولین پرونده‌ها؛ تیم پژوهش پذیرش اولین پرونده‌ی نوع ب	گزارش‌های مقدماتی	
۵۲-۴۱	۱۳-۱۱	صدور اولین کیفرخواست سایه؛ هیئت عالی صدور اولین رأی مشورتی	اولین آراء منتشر شوند	

هرهفته	ماه	اقدام	مسئول	خرجهی
۷۸-۵۳	۱۸-۱۴	گسترش پرونده‌ها؛ اولین جلسه‌ی تمام واحدها استماع عمومی؛ ایجاد شبکه‌ی وکلای داوطلب	تثبیت عملیاتی	
۱۰۴-۷۹	۲۴-۱۹	انتشار گزارش سالانه‌ی اول؛ شورای ناظران حسابرسی مالی اول؛ بازنگری ساختاری اول	پایان سال اول	

پیوست ذ

فهرست جامع موضوعات قابل طرح، بررسی و داوری

درباره‌ی این فهرست

این پیوست دستور کار موضوعی (*Thematic Docket*) دادگاه در سایه را تعریف می‌کند: فهرستی ساختارمند از تمام موضوعاتی که نهاد صلاحیت بررسی آن‌ها را دارد، همراه با:

- تشریح هر موضوع و ابعاد آن؛
- نوع پرونده (الف تا د)؛
- نمونه‌های تاریخی مشابه؛
- پرسش‌های کلیدی برای داوری؛
- ملاحظات ویژه.

این فهرست باز و قابل بسط است و با تحولات جنبش و شرایط بین‌المللی بهروزسازی خواهد شد.

ذ.۱ حوزه‌ی اول: تحریم‌ها

چرا تحریم‌ها مهم‌ترین حوزه‌ی داوری هستند؟

تحریم‌ها ابزار اصلی فشار غیرنظامی بر جمهوری اسلامی هستند اما هم‌زمان پُرهزینه‌ترین ابزار برای مردم عادی. هر تصمیم درباره‌ی تحریم‌ها ذاتاً یک معادله‌ی اخلاقی است: آیا فشار بر حکومت، هزینه‌ی تحمیل شده بر مردم را توجیه می‌کند؟ دادگاه در سایه باید این معادله را شفاف و مستند حل کند.

ذ.۱.۱ موضوع ۱.۱: تحریم‌های اقتصادی جامع

عنصر	شرح
تعريف	تحریم‌هایی که کلیت اقتصاد ایران را هدف می‌گیرند: تحریم نفتی، بانکی (<i>SWIFT</i>)، تجاری، و مالی. شامل تحریم‌های یک‌جانبه‌ی آمریکا و تحریم‌های چندجانبه‌ی شورای امنیت.
نوع پرونده	نوع ب (داوری تصمیم سیاسی) + نوع ج (تحلیل گفتمانی)
پرسش‌های کلیدی	<p>i. آیا جنبش باید از تشدید تحریم‌های جامع حمایت کند؟</p> <p>ii. آیا استثناهای بشردوستانه (<i>humanitarian exemptions</i>) کافی هستند؟</p> <p>iii. تأثیر واقعی تحریم‌ها بر رفتار حکومت چقدر بوده؟</p> <p>iv. آیا تحریم‌ها بیشتر به مردم آسیب می‌زنند یا به حکومت؟</p> <p>v. چه مدلی از تحریم بهینه‌ترین نسبت فشاربر-حکومت به آسیب‌بر-مردم را دارد؟</p> <p>vi. آیا جایگزین‌های هدفمندتر وجود دارند؟</p>
نمونه‌ی تاریخی	<p>آفریقای جنوبی (۱۹۶۲-۱۹۹۳): <i>ANC</i> فعالانه از تحریم‌های جامع حمایت کرد. نلسون ماندلا صریحاً گفت: «تحریم‌های دردناک هستند اما آپارتاید دردناک‌تر است.» تحریم‌ها نقش مهمی در فروپاشی آپارتاید داشتند اما هزینه‌ی سنگینی بر سیاست‌پژوهان فقری تحمل کردند.</p> <p>عراق (۲۰۰۳-۱۹۹۰): تحریم‌های جامع شورای امنیت بر عراق، طبق برآوردها به مرگ صدها هزار کودک منجر شد بدون آن‌که رژیم صدام را سرنگون کند. این نمونه‌ی شکست فاجعه‌بار تحریم جامع بدون هدف‌گذاری دقیق است.</p> <p>درس: تحریم جامع بدون استثناهای بشردوستانه مؤثر و بدون هدف‌گذاری دقیق، ممکن است ضدآخلاقی و ناکارآمد باشد.</p>
ملاحظات ویژه	<ul style="list-style-type: none"> تفکیک بین تحریم‌های هوشمند (<i>smart sanctions</i>) و تحریم‌های کور (<i>blanket sanctions</i>). بررسی تأثیر بر دسترسی به دارو، غذا، و کالاهای اساسی. ارزیابی اثربخشی واقعی (نه فرضی) در تغییر رفتار حکومت. ارائه‌ی توصیه‌ی متمایز: مثلاً «تحریم نفتی ادامه یابد اما مکانیزم بشردوستانه‌ی دارویی تقویت شود.»

۲.۱.۲ موضوع ۲.۱: تحریم‌های هدفمند (فردى و نهادى)

عنصر	شرح
تعريف	تحریم‌هایی که اشخاص حقیقی (مقام‌ها، فرماندهان، قضات) یا اشخاص حقوقی (سپاه، بسیج، نهادهای اقتصادی وابسته) را هدف می‌گیرند: مسدودسازی دارایی، ممنوعیت سفر، محرومیت از خدمات بانکی. شامل: قانون <i>Magnitsky</i> (آمریکا)، <i>CAATSA</i> ، تحریم‌های اتحادیه اروپا، و <i>Global Human Rights Sanctions</i> (بریتانیا).
نوع پرونده	نوع الف (مستندسازی + کیفرخواست سایه) + نوع ب (توصیه‌ی تحریم خاص)

عنصر	شرح
پرسش‌های کلیدی	i. چه اشخاصی باید در فهرست تحریم قرار گیرند؟
	ii. آیا شواهد کافی علیه هر شخص وجود دارد؟
	iii. تحت کدام قانون تحریم قابل اعمال است؟
	iv. آیا تحریم شخص خاص اثربخش خواهد بود؟
	v. آیا حقوق افراد بی‌تقصیر (خانواده) رعایت شده؟
	vi. اولویت‌بندی: چه کسانی اول باید تحریم شوند؟

نمونه‌ی تاریخی قانون مگنیتسکی (۲۰۱۶/۲۰۱۲): پس از مرگ سرگئی مگنیتسکی در زندان روسیه، آمریکا قانونی تصویب کرد که تحریم فردی مقام‌های ناقص حقوق بشر را ممکن ساخت. این مدل بعداً توسط کانادا، بریتانیا، و اتحادیه اروپا تکرار شد. مؤثرترین مدل تحریم هدفمند.

میانمار (از ۲۰۲۱): پس از کودتای نظامی، فهرست تحریم فردی فرماندهان ارتش میانمار توسط چندین کشور اعمال شد. دادگاه در سایه می‌تواند مشابه همین مدل، فهرست تحریم فردی برای مقام‌های ایرانی تهیه کند.

- خروجی مورد انتظار فهرست تحریم سایه (*Shadow Sanctions List*): فهرست اولویت‌بندی‌شده اشخاص حقیقی و حقوقی با مستندات حقوقی آماده‌ی ارائه به دولت‌ها.
- بسته‌ی حقوقی (*Sanctions Case Package*) برای هر شخص: شامل شرح جرایم، شواهد، مبنای حقوقی، و درخواست مشخص از دولت هدف.

۳.۱.۳ موضوع ۳.۱: تحریم‌های ورزشی

عنصر	شرح
تعییف	تعییف یا اخراج تیم‌ها و فدراسیون‌های ورزشی جمهوری اسلامی از رقابت‌های بین‌المللی (<i>FIFA</i> , <i>BWF</i> , <i>FIVB</i> , <i>IOC</i> و ...); یا اقدامات محدودتر مانند: تحریم مقام‌های ورزشی حکومتی بدون تعییف ورزشکاران.
نوع پرونده	نوع ب (داوری تصمیم سیاسی)

عنصر	شرح
پرسش‌های کلیدی	i. آیا تعلیق کامل (<i>full suspension</i>) توصیه می‌شود یا تحریم هدفمند مقام‌های ورزشی؟
	ii. هزینه‌ی ورزشکاران حرفه‌ای بی‌تقصیر چقدر است؟
	iii. آیا ورزشکارانی که پرچم جمهوری اسلامی را حمل می‌کنند اما شعار سیاسی نمی‌دهند «خاکستری» هستند یا «همراه»؟
	iv. آیا ورزشکارانی که به دلیل فشار حکومت مجبور به رقابت نکردن با حریفان اسرائیلی شده‌اند، قربانی هستند یا مبادر؟
	v. مدل جایگزین: آیا می‌توان ورزشکاران ایرانی را تحت پرچم بی‌طرف (<i>Neutral Athletes</i>) مشابه مدل روسیه اجازه‌ی رقابت داد؟
	vi. آیا فدراسیون‌های ورزشی ایران مستقل هستند یا بازوی دولت؟ (شواهد: کنترل سپاه بر فدراسیون‌های ورزشی)

آفریقای جنوبی (۱۹۶۴-۱۹۹۲): تعلیق کامل از IOC و اکثر فدراسیون‌ها. یکی از مؤثرترین ابزارهای فشار بین‌المللی بود. اما هزینه‌ی سنگینی بر ورزشکاران سیاپ پوست تحمل کرد که فرست رقابت از دست دادند.

روسیه (از ۲۰۲۲): پس از حمله به اوکراین، IOC ورزشکاران روس را فقط تحت پرچم بی‌طرف و بدون نماد ملی اجازه‌ی رقابت داد. FIAF تیم ملی روسیه را کاملاً تعلیق کرد. مدل ترکیبی: تفکیک بین رشته‌ها و سطوح تعليق.

یوگوسلاوه (۱۹۹۲): تعلیق از المپیک و جام جهانی. ورزشکاران مجاز به رقابت فردی تحت عنوان «شرکت‌کنندگان مستقل» بودند.

درس: سه مدل وجود دارد: (الف) تعلیق کامل؛ (ب) پرچم بی‌طرف؛ (ج) تحریم مقام‌ها بدون تعلیق ورزشکاران. دادگاه در سایه باید هر سه مدل را برای هر رشته جداگانه بررسی و توصیه‌ی متایز ارائه دهد.

- ملاحظات ویژه
 - برخی ورزشکاران ایرانی (مانند کشتی‌گیران و جودوکاران مجبور به *forfeit* خود قربانی حکومت هستند — نباید دوبار مجازات شوند.
 - ورزشکارانی که فعالانه از حکومت حمایت تبلیغاتی کرده‌اند باید جداگانه بررسی شوند.
 - اصل تفکیک نهاد از فرد.

۴.۱.۳ موضوع ۴.۱: تحریم‌های فرهنگی و هنری

عنصر	شرح
تعریف	تحریم نهادهای فرهنگی وابسته به حکومت (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، رایزنی‌های فرهنگی سفارتخانه‌ها، جشنواره‌ی فجر)؛ تحریم یا محدودسازی شرکت هنرمندان و فیلم‌سازانی که نماینده‌ی رسمی حکومت هستند؛ بحث درباره‌ی جایگاه هنرمندان مستقل.
نوع پرونده	نوع ب + نوع ج

عنصر	شرح
<p>پرسش‌های کلیدی</p> <ul style="list-style-type: none"> i. آیا تحریم فرهنگی جامع توصیه می‌شود یا هدفمند؟ ii. خط فاصل بین «هرمند مستقل» و «نماینده فرهنگی حکومت» کجاست؟ iii. هرمندانی که در جشنواره‌های حکومتی شرکت می‌کنند اما اعتراضات خیابانی را حمایت نکرده‌اند؛ وضعیت‌شان چیست؟ iv. آیا تحریم فرهنگی اصولاً مؤثر است؟ v. آیا بایکوت فرهنگی (<i>cultural boycott</i>) با آزادی بیان تعارض دارد؟ 	<p>نمونه‌ی تاریخی BDS (فلسطین): بایکوت فرهنگی اسرائیل مدل بحث‌برانگیزی است. برخی هرمندان (راجر واترز) از آن حمایت و برخی (رادیوهد) آن را رد کردند. درس: بایکوت فرهنگی همیشه بحث‌برانگیز خواهد بود — دادگاه در سایه باید معیارهای شفاف و قابل دفاع ارائه دهد.</p> <p>آفریقای جنوبی: بایکوت فرهنگی شامل منع اجراهای بین‌المللی هرمندان در آفریقای جنوبی بود — نه بایکوت هرمندان آفریقای جنوبی. مدل معکوس که شاید برای ایران هم مناسب‌تر باشد: به جای تحریم هرمندان ایرانی، تحریم رویدادهای فرهنگی حکومتی.</p>
<p>ملاحظات ویژه</p> <ul style="list-style-type: none"> • فرهنگ و هنر ابزار قدرت نرم حکومت هستند — تحریم آن‌ها مشروعیت دارد. • اما هرمندان مستقل نباید قربانی شوند. • معیار پیشنهادی: آیا شخص نماینده رسمی نهاد حکومتی است یا به عنوان فرد مستقل فعالیت می‌کند؟ 	

عنصر	شرح
<p>تعريف</p> <p>قطع یا محدودسازی همکاری‌های دانشگاهی با نهادهای آموزشی وابسته به حکومت (دانشگاه‌های نظامی، دانشگاه امام حسین، مراکز پژوهشی وابسته به سپاه)؛ بحث درباره‌ی همکاری با دانشگاه‌های عمومی ایران.</p>	
<p>نوع پرونده</p> <p>نوع ب + نوع ج</p>	<p>پرسش‌های کلیدی</p> <ul style="list-style-type: none"> i. آیا تحریم علمی جامع توصیه می‌شود؟ ii. تفکیک بین نهادهای علمی نظامی و غیرنظامی؟ iii. تأثیر بر دانشجویان و پژوهشگران بی‌تقصیر؟ iv. نقش دانشگاه‌های ایرانی در برنامه‌های تسليحاتی؟ v. آیا تبادل دانشجویی باید ادامه یابد (به عنوان ابزار نفوذ فرهنگی مثبت)؟

عنصر	شرح
نمونه‌ی تاریخی	روسیه (از ۲۰۲۲): بسیاری از دانشگاه‌های غربی همکاری با نهادهای روسی را قطع کردند اما بورسیه‌ی دانشجویان فاراری روسی را ادامه دادند — مدل «تحریم نهاد، حمایت از فرد».
ایران (از ۲۰۰۶): تحریم‌های OFAC همکاری علمی برخی دانشگاه‌های آمریکایی با ایران را محدود کرده — اما اثرات جانبی بر دانشجویان ایرانی در آمریکا نیز داشته.	

۶.۱.۳ موضوع ۶.۱: تحریم‌های دیپلماتیک

عنصر	شرح
تعريف	درخواست کاهش سطح روابط دیپلماتیک، اخراج دیپلمات‌ها، بستن سفارتخانه‌ها، یا فراخوان سفرا.
نوع پرونده	نوع ب
پرسش‌های کلیدی	<p>i. آیا قطع کامل روابط دیپلماتیک مفید است یا بسته شدن کانال‌های ارتباطی زیان‌بار خواهد بود؟</p> <p>ii. آیا سفارت‌ها و نمایندگی‌های ایران مراکز جاسوسی و عملیات ترور هستند؟ (شوahد؟)</p> <p>iii. تأثیر بر خدمات کنسولی شهر و ندان ایرانی؟</p> <p>iv. مدل بینایی: حفظ روابط حداقلی برای کانال‌های بشروعستانه؟</p>
نمونه‌ی تاریخی	آلبانی (۲۰۱۸): اخراج سفیر و اولین دبیر سفارت ایران به دلیل طراحی عملیات تروریستی.
کانادا (۲۰۱۲): قطع روابط دیپلماتیک با ایران و بستن سفارت.	

۲.۲ حوزه‌ی دوم: مستندسازی جرایم حکومتی

۱.۲.۲ موضوع ۱.۲: کشتارهای جمعی

عنصر	شرح
تعريف	مستندسازی نظام‌مند کشتارهای جمعی توسط نیروهای امنیتی جمهوری اسلامی شامل: کشتار ۶۷، آبان ۹۸، کشتار زاهدان ۱۴۰۱، و سرکوب جنبش ژینا.
نوع پرونده	نوع الف (مستندسازی + کیفرخواست سایه)

عنصر	شرح
<p>پرسش‌های کلیدی</p> <ul style="list-style-type: none"> i. تعداد دقیق قربانیان هر واقعه چقدر است؟ ii. زنجیره‌ی فرماندهی در هر واقعه چه بود؟ iii. آیا شواهد کافی برای احراز «جرائم علیه بشریت» وجود دارد؟ iv. آیا شواهد کافی برای احراز «نسل‌کشی» وجود دارد؟ (بهویژه در مورد اقلیت‌های قومی و مذهبی) v. کدام مقام‌ها باید در فهرست کیفرخواست قرار گیرند؟ 	
<p>خروجی مورد انتظار</p> <ul style="list-style-type: none"> • کیفرخواست سایه برای هر واقعه • فهرست مظنونین با مستندات • بسته‌ی ارجاع به ICC و دادگاه‌های ملی 	

۲.۲.۵ موضوع ۲.۲: شکنجه‌ی سیستماتیک

عنصر	شرح
<p>تعريف</p> <p>مستندسازی شکنجه‌ی سیستماتیک در زندان‌ها و بازداشتگاه‌های جمهوری اسلامی شامل: شکنجه‌ی جسمی، تعذیب، انفرادی طولانی مدت، شکنجه‌ی روانی، و محرومیت از درمان.</p>	
<p>نوع پرونده</p> <p>نوع الف</p>	
<p>پرسش‌های کلیدی</p> <ul style="list-style-type: none"> i. کدام بازداشتگاه‌ها مراکز اصلی شکنجه هستند؟ ii. کدام بازجوها و مقام‌ها عاملان مستقیم هستند؟ iii. آیا شکنجه «سیستماتیک» است یا «موردی»؟ (معیار: آیا الگوی مشترک و سیاست مرکزی وجود دارد؟) iv. آیا شواهد برای صلاحیت جهانی کافی است؟ 	

۳.۲.۵ موضوع ۳.۲: اعدام‌های خودسرانه

عنصر	شرح
<p>تعريف</p> <p>مستندسازی اعدام‌هایی که بدون رعایت استانداردهای حداقلی دادرسی عادلانه صورت گرفته‌اند شامل: اعدام‌های سیاسی، اعدام نوجوانان، اعدام‌های مرتبط با اعتراضات، و اعدام‌های مبتئی بر اعترافات اجباری.</p>	
<p>نوع پرونده</p> <p>نوع الف</p>	
<p>همکاری‌های موجود</p> <p>Abdorrahman Boroumand Center (نروژ) و Iran Human Rights</p> <p>گسترده‌ای از اعدام‌ها دارند. دادگاه در سایه می‌تواند با این نهادها همکاری کند.</p>	

۳. ذ حوزه‌ی سوم: موضوعات سیاسی-اخلاقی

ذ. ۱.۳. موضوع ۱: مداخله‌ی بشردوستانه

عنصر	شرح
تعريف	بررسی شرایط و حدود مداخله‌ی نظامی خارجی برای حمایت از مردم ایران بر اساس اصل «مسئلیت حمایت» (R2P).
نوع پرونده	نوع ب + نوع ج
پرسش‌های کلیدی	<p>i. آیا شرایط فعلی ایران معیارهای R2P را برآورده می‌کند؟</p> <p>ii. اگر بله، چه نوع مداخله‌ای مجاز و مناسب است؟ (منطقه‌ی پرواز ممنوع؟ حمایت تسلیحاتی از مقاومت؟ مداخله‌ی زمینی؟)</p> <p>iii. هزینه‌های احتمالی مداخله بر مردم عادی چیست؟</p> <p>iv. آیا جایگزین‌های غیرنظامی همه آزمایش شده‌اند؟</p> <p>v. موضع رسمی جنبش درباره‌ی مداخله چه باید باشد؟</p>
ملاحظات ویژه	<ul style="list-style-type: none"> • این حساس‌ترین موضوع سیاسی است. • هر رأی باید با بیشترین احتیاط صادر شود. • نظرات اقلیت حتماً ثبت شوند. • جمهوری اسلامی از هر اظهارنظر درباره‌ی مداخله بهره‌برداری تبلیغاتی خواهد کرد.

ذ. ۲.۳. موضوع ۲: برخورد با وابستگان حکومتی در خارج

عنصر	شرح
تعريف	بررسی سیاست مناسب در قبال فرزندان، همسران، و بستگان مقام‌های حکومتی که در کشورهای غربی زندگی می‌کنند.
نوع پرونده	نوع ب
پرسش‌های کلیدی	<p>i. آیا درخواست اخراج فرزندان مقام‌ها مشروع است؟</p> <p>ii. تفکیک بین «فرزند بالغ همراه» و «فرزند بی‌تقصیر»؟</p> <p>iii. آیا مصادره‌ی اموال خانواده‌ها مجاز است؟</p> <p>iv. معیار تفکیک: سن؟ میزان همراهی فعال؟ منبع ثروت؟</p> <p>v. آیا «شرمسارسازی عمومی» (public shaming) ابزار مشروعی است؟</p>

عنصر	شرح
ملاحظات ویژه	<ul style="list-style-type: none"> اصل مسئولیت فردی: هیچ کس به خاطر جرم پدر یا مادرش مجازات نمی شود. اما: اگر فرزند از ثروت نامشروع پدر/امادر بهره مند است، ردیابی و مصادرهای آن ثروت مجاز است. معیار پیشنهادی: آیا شخص فعالانه از نظام حمایت کرده یا صرفاً فرزند مقام است؟
تعريف	بررسی حدود مشروع (دفاع مشروع) و « مقاومت فعال» در برابر سرکوب حکومتی.
نوع پرونده	نوع ب + نوع ج

ذ. ۳.۳. ۳: خشونت در جنبش

عنصر	شرح
پرسش‌های کلیدی	<ol style="list-style-type: none"> آیا حمله به نیروهای سرکوب‌گر در لحظه‌ی سرکوب «دفاع مشروع» است؟ آیا خرابکاری در تأسیسات حکومتی مجاز است؟ خط قرمزها کجاست؟ (حمله به غیرنظمیان؟ حمله به خانواده‌ی نیروهای امنیتی؟) آیا جنبش باید رسماً از « مقاومت مسلحانه» حمایت کند؟ تفکیک بین «خشونت دفاعی» و «تربویسم»؟
ملاحظات ویژه	<ul style="list-style-type: none"> دادگاه در سایه نهاد «مهار خشونت» است، نه ترویج آن. هر رأی باید بر اساس حقوق بین‌الملل بشردوستانه و اصول جنگ عادله (<i>jus ad bellum</i>) و <i>jus in bello</i> باشد. نظرات اقلیت حتماً ثبت شوند.

ذ. ۴ جمع‌بندی

خلاصه‌ی پیوست ک

- این فهرست ۱۲ موضوع اصلی در سه حوزه را پوشش می‌دهد: تحریم‌ها، مستندسازی جرایم، و موضوعات سیاسی‌اخلاقی.
- فهرست باز و قابل بسط است.
- هر موضوع شامل: تعریف، نوع پرونده، پرسش‌های کلیدی، نمونه‌های تاریخی، و ملاحظات ویژه است.
- هدف: ایجاد چارچوب ساختارمند برای داوری مسائل پیچیده‌ی جنبش.

۵.۵ حوزه‌ی سوم: مداخله‌ی بشردوستانه و *R2P*

حساس‌ترین موضوع

در خواست مداخله‌ی نظامی خارجی بحث برانگیزترین موضوع در اپوزیسیون ایران است و بالاترین پتانسیل شکاف‌افکنی و بهره‌برداری تبلیغاتی حکومت را دارد. دادگاه در سایه باید این موضوع را با بیشترین دقیق و کمترین شتاب بررسی کند.

۱.۵.۳ موضوع ۱.۳: ارزیابی شرایط *R2P*

عنصر	شرح
تعريف	ارزیابی اینکه آیا شرایط ایران معیارهای «مسئولیت حمایت» (<i>Responsibility to Protect</i>) مصوب اجلاس جهانی ۲۰۰۵ سازمان ملل را برآورده می‌کند یا خیر. <i>R2P</i> شامل سه ستون است: (۱) مسئولیت دولت برای حمایت از شهروندان؛ (۲) مسئولیت جامعه‌ی بین‌المللی برای کمک؛ (۳) مسئولیت جامعه‌ی بین‌المللی برای مداخله در صورت ناکامی دولت.
نوع پرونده	نوع ج (تحلیل گفتمانی) — سنگین‌ترین سطح

چارچوب ارزیابی

شش معیار مداخله‌ی نظامی مشروع — بر اساس گزارش ICISS ۲۰۰۱

۱. علت موجه (**Just Cause**): آیا نسل‌کشی، پاکسازی قومی، جرایم جنگی، یا جرایم علیه بشریت در مقیاس بزرگ در حال وقوع یا قریب الوقوع است؟
۲. نیت درست (**Right Intention**): آیا هدف اصلی مداخله، توقف رنج انسانی است یا منافع ژئوپلیتیک مداخله‌کنندگان؟
۳. آخرین راه حل (**Last Resort**): آیا تمام ابزارهای غیرنظامی (تحریم، دیپلماسی، ارجاع به ICC، ...) امتحان شده یا بهوضوح ناکارآمد شناخته شده‌اند؟
۴. ابزار متناسب (**Proportional Means**): آیا مقیاس و مدت مداخله حداقل لازم است و آسیب جانی قابل قبول؟
۵. چشم‌انداز معقول (**Reasonable Prospects**): آیا مداخله احتمال معقولی برای موفقیت دارد و وضعیت را بدتر نخواهد کرد؟
۶. مرجع صالح (**Right Authority**): آیا مجوز شورای امنیت یا یک ائتلاف مشروع بین‌المللی وجود دارد؟

عنصر	شرح
پرسش‌های کلیدی	<p>i. آیا سطح سرکوب در ایران به آستانه‌ی <i>R2P</i> رسیده؟ (مقایسه با لیبی، ۲۰۱۱، سوریه، ۲۰۱۱، رواندا ۱۹۹۴)</p> <p>ii. آیا جنبش باید فعالانه از مداخله حمایت کند یا صرفاً آن را «ممانتعت نکند»؟</p> <p>iii. خطر تبدیل شدن ایران به سوریه‌ی دوم چقدر است؟</p> <p>iv. اگر مداخله‌ی تمام‌عیار نظامی مطلوب نیست، چه طبقی از اقدامات «زیر آستانه‌ی جنگ» (<i>below-the-threshold measures</i>) پیشنهاد می‌شود؟</p> <p>v. نقش منطقه‌ای (<i>regional arrangements</i>) طبق فصل هشتم منشور ملل متحده چیست؟</p>
خروجی پیشنهادی	<ul style="list-style-type: none"> • «ارزیابی وضعیت» (<i>Situation Assessment</i>) مستند و مفصل (۵۰+صفحه) • نقشه‌ی حرارتی (<i>heat-map</i>) سطح سرکوب در استان‌ها و حوزه‌ها • مقایسه‌ی تطبیقی با ۵ مورد تاریخی • توصیه‌نامه‌ی محروم‌انه با سطح‌بندی سناریوها
نمونه‌ی تاریخی الهام‌بخش	<ul style="list-style-type: none"> • لیبی ۲۰۱۱: قطعنامه‌ی ۱۹۷۳ شورای امنیت — تنها مورد اجرای کامل <i>R2P</i> نظامی • کروزوو ۱۹۹۹: مداخله‌ی ناتو بدون مجوز شورای امنیت — «غیرقانونی اما مشروع» (<i>illegal</i>) (<i>but legitimate</i>) • رواندا ۱۹۹۴: عدم مداخله و نسل‌کشی ۸۰۰،۰۰۰ نفر — نمونه‌ی «شکست اخلاقی» • جامعه‌ی بین‌المللی
موضوع ۲.۳: درخواست ایجاد مناطق پرواز ممنوع و کریدور بشردوستانه	۲.۵.ذ
عنصر	شرح
تعريف	<p>بررسی امکان‌سنجی و تدوین درخواست رسمی برای ایجاد:</p> <ul style="list-style-type: none"> • مناطق پرواز ممنوع (<i>No-Fly Zone</i>) بر فراز مناطق بالاترین شدت سرکوب (الگوی عراق شمالی ۱۹۹۱ و لیبی ۲۰۱۱) • کریدورهای بشردوستانه (<i>Humanitarian Corridors</i>) برای دسترسی سازمان‌های امدادی • مناطق امن (<i>Safe Zones / Safe Havens</i>) برای حفاظت از غیرنظامیان
نوع پرونده	نوع ج (تحلیل گفتمانی) — سنگین
سابقه‌ی تاریخی	<ul style="list-style-type: none"> • عراق شمالی ۱۹۹۱ (<i>Operation Provide Comfort</i>): حفاظت از کرده‌ها پس از قیام ناموفق • بوسنی ۱۹۹۵-۱۹۹۳: مناطق امن سازمان ملل (شکست سربینیتسا — درس عبرت) • سوریه ۲۰۱۲-۲۰۲۰: بحث‌های ناتمام درباره‌ی منطقه‌ی پرواز ممنوع

عنصر	شرح
ملاحظات کلیدی	<p>هشدار عملیاتی</p> <p>تجربه‌ی سربرنیتسا (ژوئیه ۱۹۹۵) نشان داد که اعلام «منطقه‌ی امن» بدون ضمانت اجرایی و نیروی بازدارنده‌ی کافی، می‌تواند فاجعه‌ای بدتر بیافریند: تمرکز غیرنظامیان در مناطقی که عملاً محافظت نمی‌شوند.</p>

ذ.۳.۵ موضع ۳.۳: درخواست ارجاع وضعیت ایران به دیوان کیفری بین‌المللی

عنصر	شرح
تعريف	<p>تدوین درخواست مستدل برای ارجاع وضعیت ایران (<i>Referral of the Situation in Iran</i>) به دیوان کیفری بین‌المللی (ICC) از طریق شورای امنیت (ماده‌ی ۱۳(ب) اساسنامه‌ی رم) — با توجه به اینکه ایران عضو اساسنامه‌ی رم نیست.</p>
نوع پرونده	نوع ب (اعلام دادخواهی بین‌المللی) — سنگین
ساختمار درخواست	<p>شناسایی جرایم در صلاحیت ICC: ۱. شناسایی جرایم در صلاحیت ۲. ناکامی یا عدم تمايل نظام قضایی داخلی (<i>unwillingness or inability</i>) طبق ماده‌ی ۱۷ ۳. مستندسازی الگوی سیستماتیک (<i>chapeau elements</i>) ۴. شناسایی مسئولیت فرماندهی (<i>command responsibility</i>)</p>

<p>نمونه‌ی تاریخی</p> <ul style="list-style-type: none"> • سودان / دارفور ۲۰۰۵: ارجاع شورای امنیت (قطعنامه‌ی ۱۵۹۳) — صدور حکم بازداشت عمر البشير • لیبی ۲۰۱۱: ارجاع شورای امنیت (قطعنامه‌ی ۱۹۷۰) — صدور حکم بازداشت معمر قذافی • میانمار ۲۰۱۸: ارجاع توسط بنگلادش (عضو اساسنامه‌ی رم) به دلیل عبور قربانیان از مرز — الگوی جایگزین برای دولت‌های غیرعضو
--

خروجی	شرح
	<ul style="list-style-type: none"> • متن رسمی درخواست ارجاع (۲۰ + صفحه) • ضمیمه‌ی مستدلات حمایتی • فهرست اصناف‌گران (حقوق‌دانان، سازمان‌ها) • نقشه‌ی لابی‌گری در شورای امنیت

ذ.۴.۵ موضع ۴.۳: درخواست تأسیس دادگاه ویژه یا تشکیل ساختار هیبریدی

عنصر	شرح
تعريف	بررسی و تدوین طرح پیشنهادی برای تأسیس یکی از آشکال زیر: آ. دادگاه ویژه‌ی بین‌المللی (<i>Special International Tribunal</i>) — به صورت <i>ad hoc</i> مانند ICTY یا
ج. دادگاه ایرانی در تبعید (<i>Court in Exile</i>) — با قضات ایرانی و نظارت بین‌المللی	ب. دادگاه هیبریدی / مختلط (<i>Hybrid Tribunal</i>) — ترکیب عناصر بین‌المللی و داخلی (الگوی سیرالئون، کامبوج، لبنان)
نوع پرونده	نوع ج (تحلیل گفتمانی) — سنگین‌ترین سطح
مقایسه‌ی الگوها	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="text-align: center;"> ECCC کامبوج هیبریدی / ملی تر </div> <div style="text-align: center;"> SCSL سیرالئون هیبریدی </div> <div style="text-align: center;"> ICTY یوگوسلاوی کاملاً بین‌المللی </div> </div>
نمونه‌های تاریخی مفصل ۱. ICTY (یوگوسلاوی، ۱۹۹۳-۲۰۱۷): <ul style="list-style-type: none"> • تأسیس با قطعنامه‌ی ۸۲۷ شورای امنیت • ۹۰ متهم، ۱۶۱ محکومیت • محاکمه‌ی میلوشویچ (فوت حین محاکمه) • محاکمه‌ی کارادžیچ و ملا دیچ • هزینه‌ی کل: ۴.۲ میلیارد دلار • درس: طولانی بودن دادرسی‌ها • ۲. ICTR (رواندا، ۱۹۹۴-۲۰۱۵): • تأسیس با قطعنامه‌ی ۹۵۵ شورای امنیت • ۶۲ متهم، ۹۳ محکومیت • اولین محکومیت برای نسل‌کشی در تاریخ حقوق بین‌الملل (پرونده‌ی آکایسو) • اولین شناسایی تجاوز جنسی به عنوان ابزار نسل‌کشی • درس: اهمیت مشارکت جامعه‌ی محلی • ۳. SCSL (سیرالئون، ۲۰۰۲-۲۰۱۳): • تأسیس با توافق سازمان ملل و دولت سیرالئون • محاکمه‌ی چارلز تیلور (رئيس جمهور لیبریا) • هزینه‌ی بسیار کمتر از ICTY/ICTR • درس: الگوی هیبریدی مقرن به صرفه‌تر • ۴. STL (لبنان، ۲۰۰۷-۲۰۲۳): • تأسیس برای رسیدگی به ترور رفیق حریری • محاکمه‌ی غیابی اعضای حزب الله • درس: امکان محاکمه‌ی غیابی و محدودیت‌های آن 	

۶.۶ حوزه‌ی چهارم: تحریم‌ها — طبقه‌بندی، ارزیابی و پیشنهاد

اهمیت موضوع

تحریم‌ها مهم‌ترین ابزار فشار بین‌المللی غیرنظامی هستند. دادگاه در سایه می‌تواند نقش مهمی در ارزیابی اثربخشی، پیشنهاد تحریم‌های هدفمند و مستندسازی آسیب‌های جانی ایفا کند.

۱.۶.۴ موضوع ۱: تحریم‌های هدفمند فردی (*Targeted / Smart Sanctions*)

عنصر	شرح
تعريف	شناسایی، مستندسازی و درخواست تحریم علیه افراد مشخص مسئول نقض حقوق بشر. شامل: <ul style="list-style-type: none"> • مسدود کردن دارایی‌ها (<i>Asset Freeze</i>) • ممنوعیت سفر (<i>Travel Ban</i>) • ممنوعیت صدور ویزا • محرومیت از خدمات بانکی بین‌المللی
نوع پرونده	نوع ب (اعلام دادخواهی بین‌المللی)

- چارچوب‌های قانونی موجود:
۱. قانون مگنیتسکی جهانی (*Global Magnitsky Act*) — ایالات متحده
 ۲. نظام تحریمی حقوق بشر اتحادیه‌ی اروپا (*EU Global Human Rights Sanctions*)
۲۰۲۰ — (*Regime*)
 ۳. قانون مگنیتسکی کانادا (*Justice for Victims of Corrupt Foreign Officials*)
۲۰۱۷ — (*Act*)
 ۴. قانون تحریم‌های مگنیتسکی بریتانیا (*UK Sanctions and Anti-Money Laundering Act*)
۲۰۱۸ — (*ing Act*)
 ۵. قانون تحریمی استرالیا (*Autonomous Sanctions Act*)
۲۰۱۱ —

فعالیت دادگاه

- i. تهیی «پرونده‌ی تحریمی» (*Sanctions Dossier*) برای هر فرد:
 - هویت کامل و مشخصات
 - سمت و جایگاه در ساختار قدرت
 - مستندات نقض حقوق بشر
 - دارایی‌های شناسایی شده در خارج
 - ارتباطات مالی بین‌المللی
- ii. ارسال رسمی به واحدهای *OFAC* (آمریکا)، *CFSR* (اروپا) و معادل‌ها
- iii. پیگیری و ارزیابی دوره‌ای اثربخشی

عنصر	شرح
طبقه‌بندی سه‌لایه‌ی اهداف تحریمی	<p>دسته‌بندی اهداف تحریمی</p> <ul style="list-style-type: none"> • لایه‌ی ۱ — رهبری: رهبر، اعضای مجمع تشخیص، شورای نگهبان، فرماندهان ارشد سپاه و بسیج • لایه‌ی ۲ — مجریان مستقیم: فرماندهان عملیاتی سرکوب، رؤسای زندان‌ها، بازجویان، قضات شب امنیتی • لایه‌ی ۳ — تسهیل‌کنندگان: مدیران رسانه‌های حکومتی، مسئولان سانسور، دانشمندان هسته‌ای درگیر در برنامه‌ی نظامی

ذ. ۲.۶.۴: تحریم‌های بخشی (*Sectoral Sanctions*)

عنصر	شرح
تعريف	<p>بررسی و ارزیابی تحریم‌هایی که بخش‌های اقتصادی را هدف می‌گیرند. هدف: شناسایی تحریم‌های مؤثر بر حکومت و کم‌آسیب به مردم.</p>
بخش‌های هدف	<ol style="list-style-type: none"> ۱. نفت و گاز: — ستون فقرات مالی حکومت ۲. پتروشیمی و فلزات: — منبع دوم درآمد ارزی ۳. بانکداری و مالی: — قطع از SWIFT، محدودیت تراکنش‌های بین‌المللی ۴. فناوری و ارتباطات: <ul style="list-style-type: none"> • تحریم تجهیزات نظارت و سانسور (<i>surveillance technology</i>) • ممنوعیت فروش DPI و ابزار فیلترینگ • تسلیحاتی و نظامی: — تحریم تسلیحاتی جامع • هسته‌ای: — محدودیت‌های فناوری دومنظوره • حمل و نقل: — تحریم کشتیرانی و هواپیمایی

تحلیل آسیب جانبی
وظیفه‌ی اخلاقی دادگاه

دادگاه در سایه موظف است برای هر پیشنهاد تحریم بخشی، «ارزیابی تأثیر بر جمعیت غیرنظامی» (*Civilian Impact Assessment*) تهیه کند. تجربه‌ی تحریم‌های عراق (۱۹۹۰-۲۰۰۳) نشان داد که تحریم‌های فرآگیر می‌توانند به فاجعه‌ی انسانی منجر شوند.

<ul style="list-style-type: none"> • تحلیل آثار بر قیمت دارو و غذا • تحلیل آثار بر اشتغال و معیشت • پیشنهاد معافیت‌های بشردوستانه (<i>Humanitarian Exemptions</i>) • مکانیسم پایش مستمر (<i>Monitoring Mechanism</i>)

ذ. ۳.۶

(Secondary/ Extraterritorial Sanctions) موضوع ۳.۴: تحریم‌های ثانویه و فراسرزمینی

عنصر	شرح
تعريف	ارزیابی تحریم‌هایی که اشخاص ثالث (شرکت‌ها و کشورهای غیرآمریکایی) را نیز هدف قرار می‌دهند اگر با ایران تجارت کنند.
پرسش‌های کلیدی	i. آیا تحریم‌های ثانویه مؤثرتر از اولیه‌اند؟ ii. مشروعيت حقوق بین‌المللی آنها چیست؟ iii. آیا از آنها حمایت شود یا فقط پذیرفته شوند؟ iv. اثر بر متحدهان بالقوه (چین، هند، ترکیه) چیست؟
نمونه	<ul style="list-style-type: none"> • تحریم‌های ثانویه آمریکا علیه خریداران نفت ایران (۲۰۱۸-اکنون) • CAATSA (تحریم روسیه، ایران، کره‌ی شمالی) • قانون «تحکیم تحریم‌های ایران» (ISA)

ذ. ۴.۶

موضوع ۴.۴: ارزیابی شدت و تناسب تحریم‌ها

عنصر	شرح		
تعريف	توسعه‌ی یک مقیاس سنجش شدت تحریم (Sanctions Severity Index) برای ارزیابی و مقایسه‌ی سطح فشار واردہ.		
معیارهای سنجش	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="background-color: #002060; color: white; text-align: center;">ماتریس ارزیابی تحریم</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="padding: 10px;"> هر تحریم از ۵ بعد ارزیابی می‌شود (هر کدام ۱ تا ۵): ۱. اثرگذاری بر حکومت (۱=ناچیز، ۵=فلج‌کننده) ۲. آسیب به مردم عادی (۱=ناچیز، ۵=فاجعه‌بار) ۳. امکان دور زدن (۱=غیرممکن، ۵=بسیار آسان) ۴. مشروعيت بین‌المللی (۱=جنجالی، ۵=اجماع کامل) ۵. بازگشت‌پذیری (۱=برگشت‌ناپذیر، ۵=سریعاً قابل رفع) نسبت مطلوب: حداقل امتیاز بُعد ۱ + حداقل امتیاز بُعد ۲ </td> </tr> </tbody> </table>	ماتریس ارزیابی تحریم	هر تحریم از ۵ بعد ارزیابی می‌شود (هر کدام ۱ تا ۵): ۱. اثرگذاری بر حکومت (۱=ناچیز، ۵=فلج‌کننده) ۲. آسیب به مردم عادی (۱=ناچیز، ۵=فاجعه‌بار) ۳. امکان دور زدن (۱=غیرممکن، ۵=بسیار آسان) ۴. مشروعيت بین‌المللی (۱=جنجالی، ۵=اجماع کامل) ۵. بازگشت‌پذیری (۱=برگشت‌ناپذیر، ۵=سریعاً قابل رفع) نسبت مطلوب: حداقل امتیاز بُعد ۱ + حداقل امتیاز بُعد ۲
ماتریس ارزیابی تحریم			
هر تحریم از ۵ بعد ارزیابی می‌شود (هر کدام ۱ تا ۵): ۱. اثرگذاری بر حکومت (۱=ناچیز، ۵=فلج‌کننده) ۲. آسیب به مردم عادی (۱=ناچیز، ۵=فاجعه‌بار) ۳. امکان دور زدن (۱=غیرممکن، ۵=بسیار آسان) ۴. مشروعيت بین‌المللی (۱=جنجالی، ۵=اجماع کامل) ۵. بازگشت‌پذیری (۱=برگشت‌ناپذیر، ۵=سریعاً قابل رفع) نسبت مطلوب: حداقل امتیاز بُعد ۱ + حداقل امتیاز بُعد ۲			

نتیجه‌ی ارزیابی

- تحریم‌های با اولویت بالا: شاخص بالای ۵.۳ (مؤثر بر حکومت، کم آسیب بر مردم)
- تحریم‌های مشکل دار: مؤثر ولی آسیب‌زایی جانبی بالا — نیاز به اصلاح
- تحریم‌های ناکارآمد: بدون اثر بر حکومت، فقط مردم را آزار می‌دهند — درخواست رفع

ذ. ۷ حوزه‌ی پنجم: عوامل، نفوذی‌ها و دست‌نشاندگان رژیم

حساسیت بسیار بالا

این حوزه بیشترین خطر سوءاستفاده را دارد. اتهام «نفوذی» و «عامل رژیم» به سادگی می‌تواند ابزار حذف مخالفان درون‌گروهی شود. بنابراین بالاترین استانداردهای ادله و محکم‌ترین ضمانت‌های دادرسی منصفانه در این حوزه ضروری است.

ذ. ۱.۷.۵ موضوع ۱.۵: تعریف و طبقه‌بندی

عنصر شرح

دسته‌بندی

طبقه‌بندی چهارگانه

۱. عامل اطلاعاتی مستقیم (*Agent*): فردی که مستقیماً از نهادهای اطلاعاتی/امنیتی جمهوری اسلامی (وزارت اطلاعات، سازمان اطلاعات سپاه) مأموریت دریافت کرده و گزارش می‌دهد. بالاترین سطح خطر.
۲. نفوذی سازمان‌یافته (*Infiltrator*): فردی که به صورت سیستماتیک در سازمان‌های اپوزیسیون یا رسانه‌ها نفوذ کرده تا اطلاعات جمع‌آوری یا اختلال ایجاد کند. ممکن است خود داوطلب یا اجیر شده باشد.
۳. دست‌نشانده‌ی سیاسی (*Proxy*): فردی که بدون ارتباط اطلاعاتی مستقیم، مواضع و سیاست‌هایی منطبق بر منافع جمهوری اسلامی ترویج می‌کند — ممکن است از روی اعتقاد یا منفعت مالی باشد. خاکستری‌ترین حوزه.
۴. همسو (*Fellow Traveler*): فردی که بدون ارتباط مستقیم یا مأموریت، گاه مواضعی موافق حکومت اتخاذ می‌کند — ممکن است صادقانه باشد. باید از اتهام‌زنی مصون بماند.

خط قرمز

اصل بنیادین

دادگاه در سایه تنها حق بررسی دسته‌های ۱ و ۲ را دارد. دسته‌ی ۳ فقط در صورت وجود مستندات مالی یا ارتباطی بررسی می‌شود. دسته‌ی ۴ هرگز موضوع بررسی قرار نمی‌گیرد. اختلاف نظر سیاسی جرم نیست.

ذ. ۲.۷.۵ موضوع ۲.۵: معیارهای ادله و دادرسی

عنصر	شرح
سطح ادله	<ul style="list-style-type: none"> حداقل: «فراتر از شک معقول» (<i>beyond reasonable doubt</i>) — بالاترین استاندارد هیچ پروندهای بر مبنای «شایعه»، «حدس»، «اعتراف اجباری» یا «گزارش ناشناس واحده» قابل پذیرش نیست اصل برائت: هر فرد بی‌گناه فرض می‌شود تا خلاف آن اثبات شود
انواع ادلی قابل قبول	<ol style="list-style-type: none"> اسناد مالی (حواله‌ها، حساب‌های بانکی، قراردادها) مکاتبات مكتوب یا الکترونیکی (ایمیل، پیام‌رسان) شهادت حداقل دو شاهد مستقل و معتبر اسناد رسمی حکومتی (در صورت دسترسی) گزارش‌های تحقیقاتی معتبر (رسانه‌ها، سازمان‌های حقوق بشری) ادله‌ی دیجیتال با قابلیت تأیید فنی (<i>digital forensics</i>)
ضمانت‌های دادرسی	<ol style="list-style-type: none"> حق اطلاع از اتهام به صورت کامل و مكتوب حق داشتن وکیل مدافع (حتی تعیین شده از سوی دادگاه) حق دسترسی به کلیه‌ی ادلی مورد استفاده حق پاسخ‌گویی و دفاع کامل حق تجدیدنظر حق جبران خسارت در صورت تبرئه محرمانگی: تا زمان صدور رأی، هویت متهم علنی نمی‌شود

ذ. ۳.۷.۵ موضوع ۳.۵: سازوکارهای مواجهه و نتایج

عنصر	شرح
در صورت اثبات	<ol style="list-style-type: none"> اطلاع‌رسانی محرمانه به سازمان‌ها و نهادهای مرتبط اعلام عمومی (فقط دسته‌ی ۱ با ادلی محکم) ارجاع به مقامات کشور محل اقامت (در صورت نقض قوانین آن کشور: جاسوسی، تحریم‌شکنی و ...) درخواست اخراج دیپلماتیک (<i>persona non grata</i>) ارائه‌ی مستندات به سازمان‌های بین‌المللی ثبت در بانک اطلاعاتی برای دوره‌ی گذار

عنصر	شرح
نمونه‌های تاریخی	<ul style="list-style-type: none"> • ترور میکونوس (۱۹۹۲): دادگاه آلمان حکم به دست داشتن رهبران ایران داد — اخراج دیپلمات‌ها • بمب گذاری آمیا (آرژانتین ۱۹۹۴): صدور حکم بازداشت بین‌المللی (<i>Red Notice</i>) برای مقامات ایرانی • ترور فخری‌زاده (بحث‌های حقوقی): مرز بین عملیات اطلاعاتی و حاکمیت دولت‌ها • شبکه‌ی اطلاعاتی شنازی (<i>Stasi</i>) آلمان شرقی: پس از اتحاد آلمان، میلیون‌ها پرونده بازگشایی و هزاران نفوذی شناسایی شدند — الگوی «گاوك‌بهورده» (<i>Gauck-Behörde</i>)

۸. حوزه‌ی ششم: وابستگان و فرزندان سران نظام

حساسیت حقوقی و اخلاقی

هرگونه درخواست مرتبط با اعضای خانواده‌ی مقامات باید با اصل عدم مجازات جمعی (*principle of non-collective punishment*) و حقوق فردی سازگار باشد. دادگاه نمی‌تواند صرفاً به دلیل قربت خانوادگی کسی را مجرم بشناسد — اما می‌تواند شبکه‌ی منافع و جریان ثروت را مستند و افشا کند.

۱.۸.۶: موضوع ۱.۶: تعریف «سران» و «وابستگان»

عنصر	شرح
تعريف سران	<p>تعريف پیشنهادی «سران نظام»</p> <p>فرد یا افرادی که در دوره‌ی مورد بررسی (۱۳۵۷ تا زمان گذار) یکی از سمت‌های زیر را داشته‌اند یا دارند:</p> <ul style="list-style-type: none"> ۱. رهبری (ولايت فقيه) ۲. رياست جمهوري ۳. رياست قوهی قضائيه ۴. رياست مجلس شوراي اسلامي ۵. عضويت شوراي نگهبان ۶. عضويت مجتمع تشخيص مصلحت نظام ۷. فرماندهی کل سپاه پاسداران و معاونان ارشد ۸. وزارت اطلاعات (وزير و معاونان) ۹. فرماندهی نيري انتظامي (فراجا) ۱۰. رياست صداوسيمما ۱۱. دبیري شوراي عالي امنيت ملي ۱۲. دادستانی کل کشور و روسای ديوان عالي ۱۳. فرماندهان سركوب مستقيم (فرمانده بسيج، فرمانده يگان ويژه و ...)

تعريف وابستگان

۱. خويشاوندان درجه يك: همسر، فرزندان، والدين
۲. خويشاوندان درجه دو: خواهر و برادر، داماد و عروس
۳. وابستگان مالي (**financial associates**): افرادی که بدون قربت خونی، از طریق شرکت‌ها، بنیادها یا بنگاه‌های اقتصادی با سران مرتبط‌اند
۴. وابستگان ايدئولوژيك:

هشدار

اين دسته باید با نهايیت احتیاط تعريف شود. صرف داشتن اعتقادات مذهبی یا سیاسي مشابه حکومت دليل بررسی نیست. تنها در صورتی که فرد فعالانه در ترویج سرکوب یا تطهیر نقض حقوق بشر مشارکت داشته باشد.

ذ. ۲.۶ موضوع ۲.۶: اقدامات پیشنهادی

اقدام	شرح و مبنای حقوقی
۱. مستندسازی ثروت	<p>شناسایی و مستندسازی دارایی‌های خارجی سران و واپستگان:</p> <ul style="list-style-type: none"> • املاک (کانادا، امارات، ترکیه، اروپا و ...) • حساب‌های بانکی • شرکت‌های پوششی (<i>shell companies</i>) • سرمایه‌گذاری‌ها <p>مبنای: قوانین مبارزه با پولشویی (<i>AML</i>) و تأمین مالی تور پیسم (<i>CFT</i>)</p>
۲. درخواست لغو اقامت و ویزا	<ul style="list-style-type: none"> • تهیی پرونده‌ی حقوقی برای درخواست لغو اقامت افرادی که از ثروت نامشروع برای اخذ اقامت استفاده کرده‌اند • استناد به قوانین «ویزا طلایی» (<i>Golden Visa</i>) و مبارزه با فساد • نکته: این اقدام باید فردی و مستند باشد، نه جمعی و خودسرانه
۳. درخواست مسدودسازی دارایی	<ul style="list-style-type: none"> • ارائه‌ی مستندات به واحدهای <i>Financial Intelligence Unit</i> (<i>FIU</i>) کشورهای مقصد • درخواست مسدودسازی موقت (<i>freezing order</i>) تا روشن شدن منبع ثروت
۴. درخواست اخراج دیپلماتیک	<ul style="list-style-type: none"> • فقط برای کسانی که دارای سمت دیپلماتیک یا شبهدیپلماتیک هستند • مبنای: سوءاستفاده از مصونیت دیپلماتیک • نمونه: اخراج دیپلمات‌های ایرانی پس از حکم میکونوس (۱۹۹۷)
۵. درخواست اخراج فرزندان و بستگان محدودیت حقوقی مهم	<p>در نظام‌های حقوقی غربی، «اخراج» صرفاً بر مبنای قرابت خانوادگی امکان‌پذیر نیست مگر:</p> <ul style="list-style-type: none"> • فرد خود مرتکب تخلف شده باشد (اقامت با مدارک جعلی، فرار مالیاتی، پولشویی) • فرد تهدید امنیتی باشد • مجروز اقامت بر مبنای اطلاعات نادرست صادر شده باشد <p>بنابراین: مسیر حقوقی «اثبات تخلف فردی» مؤثرتر و م مشروع‌تر از «اخراج جمعی» است.</p>
۶. افشار عمومی	<ul style="list-style-type: none"> • انتشار «گزارش ثروت سران» (<i>Wealth of Rulers Report</i>) به صورت سالانه • مستندسازی تناقض بین شعارهای ساده‌زیستی و سبک زندگی مجلل فرزندان و بستگان • اطلاع‌رسانی به رسانه‌ها و سازمان‌های بین‌المللی ضد فساد (<i>Transparency International</i>)

۹. حوزه‌ی هفتم: همکاری با ساختارهای حقوق بشری بین‌المللی

۹.۱. موضوع ۱.۷: همکاری با نماینده‌ی ویژه‌ی سازمان ملل

عنصر	شرح
تعريف	ایجاد کانال ارتباطی رسمی و نظاممند با گزارشگر ویژه سازمان ملل در امور حقوق بشر ایران (<i>Special Rapporteur on the situation of human rights in Iran</i>) و سایر رویه‌های ویژه .(Special Procedures)
آشکال همکاری	<p>۱. ارائه اطلاعات و مستندات: ارسال منظم پرونده‌ها، گزارش‌ها و شهادت‌نامه‌ها به دفتر گزارشگر ویژه</p> <p>۲. ارائه شکایت فردی (Individual Complaint): کمک به قربانیان برای ثبت شکایت در نظامهای معاهده‌ای سازمان ملل</p> <p>۳. مشارکت در بررسی دوره‌ای جهانی (Universal Periodic Review — UPR): تهیی و ارائه «گزارش سایه» (<i>Shadow Report</i>) برای جلسات UPR ایران</p> <p>۴. همکاری با هیئت حقیقت‌یاب: در صورت تشکیل هیئت حقیقت‌یاب بین‌المللی (<i>Finding Mission</i>) مشابه هیئت‌های میانمار و سوریه</p> <p>۵. ارائه بریفینگ (<i>briefing</i>) به شورای حقوق بشر و کمیته‌ی سوم مجمع عمومی</p>
گزارشگران ویژه مرتبط	<ul style="list-style-type: none"> • گزارشگر ویژه وضعیت حقوق بشر ایران (فعلی: جاوید رحمان / جانشین) • گزارشگر ویژه شکنجه • گزارشگر ویژه اعدام‌های فراقانونی • گزارشگر ویژه آزادی بیان • گزارشگر ویژه حقوق زنان • گزارشگر ویژه مدافعان حقوق بشر • گروه کاری بازداشت خودسرانه (<i>Working Group on Arbitrary Detention</i>)

۲.۹.ذ

موضوع ۲.۷: همکاری با سازوکار مستندسازی مستقل ایران (IIMM)

عنصر	شرح
تعريف	در نوامبر ۲۰۲۲، شورای حقوق بشر سازمان ملل هیئت حقیقت‌یاب مستقل بین‌المللی (<i>Independent International Fact-Finding Mission on Iran</i>) را تأسیس کرد. در مارس ۲۰۲۳، مجمع عمومی خواستار تأسیس سازوکار مستندسازی ایران شد (الگوی IIMM سوریه).
آشکال همکاری	<p>۱. ارائه مستندات تأییدشده</p> <p>۲. معرفی شهود و قربانیان (با رضایت آنها)</p> <p>۳. همکاری فنی در مستندسازی دیجیتال</p> <p>۴. مشارکت در حفظ زنجیره‌ی ادله (<i>chain of custody</i>)</p> <p>۵. تبادل اطلاعات با رعایت محرمانگی</p>

عنصر	شرح
<ul style="list-style-type: none"> نمونه‌ی الهام‌بخش • IIIM سوریه (۲۰۱۶-اکنون): سازوکار بین‌المللی بی‌طرف و مستقل برای جمع‌آوری ادله‌ی جرایم جنگی در سوریه. بیش از ۲ میلیون سند جمع‌آوری شده. الگوی موفق برای ایران. • UNITAD عراق (۲۰۱۷-اکنون): تیم تحقیقاتی سازمان ملل برای مستندسازی جرایم داعش 	

ذ.۹.۳ موضع ۳.۷: مشارکت در تدوین قطعنامه‌های بین‌المللی

عنصر	شرح
<p>تعريف</p> <ul style="list-style-type: none"> مشارکت فعال در فرآیند تدوین و اصلاح قطعنامه‌های مربوط به ایران در: • مجمع عمومی (قطعنامه‌ی سالانه‌ی حقوق بشر ایران) • شورای حقوق بشر • شورای امنیت (در صورت امکان) • نهادهای معاهده‌ای (<i>Treaty Bodies</i>) 	
<p>فعالیت‌های مشخص</p> <ol style="list-style-type: none"> ۱. تهیه‌ی پیش‌نویس‌های پیشنهادی (<i>draft language</i>) برای درج در قطعنامه‌ها ۲. لابی‌گری در هیئت‌های نمایندگی کشورهای حامی (کانادا، سوئد، آلمان، فرانسه و ...) ۳. تهیه‌ی «یادداشت مفهومی» (<i>concept note</i>) برای رویدادهای جانبی (<i>side events</i>) در حاشیه‌ی اجلاس‌ها ۴. ارائه‌ی شهادت شفاهی (<i>oral testimony</i>) در جلسات رسمی ۵. پیگیری اجرای مفاد قطعنامه‌های مصوب و گزارش دهی درباره‌ی عدم اجرا 	
<p>نمونه‌ی تاریخی</p> <ul style="list-style-type: none"> • قطعنامه‌های سالانه‌ی مجمع عمومی درباره‌ی حقوق بشر ایران (از ۱۹۸۵ تاکنون) • قطعنامه‌ی ۱/۱۶ شورای حقوق بشر (۲۰۱۱): تعیین گزارشگر ویژه برای سوریه • قطعنامه‌ی ۱/۳۴ (میانمار ۲۰۱۷): تأسیس هیئت حقیقت‌یاب • نقش سازمان‌های غیردولتی (<i>Amnesty International ,Human Rights Watch</i>) در شکل‌دهی به زبان قطعنامه‌ها — الگویی برای دادگاه در سایه 	

ذ. ۱۰ حوزه‌ی هشتم: افشا، مستندسازی و بایگانی جنایات

فلسفه‌ی این حوزه

حتی اگر هیچ‌یک از اقدامات حقوقی بین‌المللی در کوتاه‌مدت به نتیجه نرسد، مستندسازی دقیق و حرفه‌ای جنایات ارزش ذاتی و بلندمدت دارد. سند تاریخی قابل انکار نیست. همان‌طور که آرشیو *Stasi*، اسناد هولوکاست و مستندات رواندا دهه‌ها بعد مبنای عدالت شدند.

ذ. ۱.۱۰. ۱.۸ موضوع: مستندسازی نظاممند نقض حقوق بشر

عنصر	شرح
تعريف	ایجاد یک بانک اطلاعاتی جامع (<i>Comprehensive Violations Database</i>) از کلیه موارد نقض حقوق بشر توسط جمهوری اسلامی از ۱۳۵۷ تا زمان حال.
دسته‌بندی جرایم	
۱. اعدام‌ها:	<ul style="list-style-type: none"> • اعدام‌های سیاسی (۱۳۶۰-۱۳۶۷ و پس از آن) • قتل عام ۶۷ (کشtar زندانیان سیاسی) • اعدام‌های علنى • اعدام نوجوانان (نقض <i>CRC</i>)
۲. شکنجه و بدرفتاری:	<ul style="list-style-type: none"> • شکنجه‌ی جسمی (شلاق، آویزان کردن، ضرب و شتم) • شکنجه‌ی روانی (سلول انفرادی طولانی، تهدید خانواده، اعدام‌های نمایشی) • شکنجه‌ی جنسی و تجاوز در بازداشتگاهها
۳. بازداشت خودسرانه:	<ul style="list-style-type: none"> • بازداشت بدون حکم قضائی • بازداشت‌های طولانی مدت بدون محاکمه • بازداشت گروگان‌گیرانه (<i>hostage diplomacy</i>)
۴. ناپدیدسازی اجباری:	<ul style="list-style-type: none"> • ناپدیدشدگان دهه ۶۰ • قتل‌های زنجیره‌ای (۱۳۷۷) • گورهای جمعی (خاوران و ...)
۵. سرکوب آزادی بیان و رسانه:	<ul style="list-style-type: none"> • زندانی کردن روزنامه‌نگاران • توقیف نشریات • سانسور اینترنت و فیلترینگ • قطع اینترنت در اعتراضات
۶. سرکوب اقلیت‌های قومی و مذهبی:	<ul style="list-style-type: none"> • بهائیان (محرومیت سیستماتیک) • سنّی‌ها (محدودیت عبادت در تهران) • مسیحیان و یهودیان تازه‌مسلمان • کردنا، بلوج‌ها، عرب‌ها، ترکمن‌ها • دراویش گنابادی

۷. نقض حقوق زنان:

- حجاب اجباری و مجازات بدنی
- نابرابری حقوقی (ارث، شهادت، طلاق)
- گشت ارشاد و خشونت سازمان یافته
- مورد مهسا (ژینا) امینی

۸. نقض حقوق کارگران:

- ممنوعیت سندیکاهای مستقل
- بازداشت فعالان کارگری
- عدم پرداخت دستمزد و بی‌تأمینی

۹. سرکوب اعتراضات مردمی:

- ۱۸ تیر ۱۳۷۸ (کوی دانشگاه)
- جنبش سبز ۱۳۸۸
- آبان ۱۳۹۸ (کشتار بیش از ۱۵۰۰ نفر)
- جنبش ژن، ژیان، نازادی ۱۴۰۱

۱۰. تروریسم دولتی و ترور فراسرزمی:

- ترور مخالفان در خارج (قاسملو، شرفکنندی، فرخزاد و ...)
- بمبگذاری آمیا (آرژانتین)
- عملیات تروریستی در اروپا (رستوران میکونوس، ویلپیت و ...)
- گروگان‌گیری سفارت آمریکا (۱۳۵۸)

استاندارد مستندسازی بر اساس *Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations* و *ICC Evidence Collection Guidelines* (۲۰۲۰) :

i. هر واقعه: چه کسی، چه چیزی، کجا، کی، چگونه

ii. شناسایی قربانی (بارضایت یا ناشناس)

iii. شناسایی عاملان و زنجیره‌ی فرماندهی

iv. ادله‌ی فیزیکی و دیجیتال

v. شهادت شاهدان و بازماندگان

vi. تأیید متقارط (cross-verification)

vii. حفظ زنجیره‌ی ادله (chain of custody)

viii. فراداده (metadata) و هشگذاری دیجیتال

ادامه از صفحه‌ی قبل

عنصر شرح

۲.۱۰ موضع ۲.۸: شناسایی مسببین، عاملین و مبادران

عنصر	شرح
تعريف	ایجاد بانک اطلاعاتی مسئولان نقض حقوق بشر با سطح‌بندی مسئولیت بر اساس حقوق بین‌الملل کیفری.
سطوح مسئولیت	<p>هرم مسئولیت — بر اساس اساسنامه‌ی رم</p> <p>۱. مسئولیت فرماندهی (Command Responsibility): مقامات ارشدی که دستور سرکوب را صادر کرده‌اند یا از آن آگاه بوده و جلوگیری نکرده‌اند (ماده‌ی ۲۸ اساسنامه‌ی رم)</p> <p>۲. مبادرت مستقیم (Direct Perpetration): افرادی که شخصاً اقدام مجرمانه انجام داده‌اند (بازجو، تیرانداز، شکنجه‌گر)</p> <p>۳. مشارکت مشترک (Co-perpetration): مشارکت مشترک در طرح مجرمانه (ماده‌ی ۲۵(الف))</p> <p>۴. معاونت و مساعدت (Aiding and Abetting): کمک مادی یا معنوی به ارتکاب جرم (ماده‌ی ۲۵(ج))</p> <p>۵. تحریک (Inducement/Solicitation): ترغیب و تشویق به ارتکاب جرم (مانند سخنرانی‌های تحریک‌آمیز مقامات)</p> <p>۶. سهم در اقدام گروهی (Contribution to Group Action): مشارکت در فعالیت گروهی مجرمانه با آگاهی از نیت گروه (ماده‌ی ۲۵(د))</p>

ساختار پرونده‌ی فردی برای هر فرد شناسایی شده:

- i. مشخصات هویتی کامل (نام، سمت، عکس)
- ii. سوابق خدمتی و جایگاه در ساختار قدرت
- iii. نمودار ارتباطی (*link chart/network diagram*) — نشان‌دهنده زنجیره‌ی فرماندهی
- iv. فهرست جرایم منتبه با ادله
- v. سطح مسئولیت (از ۶ سطح فوق)
- vi. وضعیت فعلی (محل اقامت، وضعیت تحریمی)
- vii. ارزیابی امکان تعقیب قضایی (در کدام حوزه‌ی صلاحیتی)

عنصر	شرح
نمونه‌ی تاریخی	<ul style="list-style-type: none"> پروژه‌ی سزار (سوریه): یک عکاس نظامی سوری (<i>Caesar</i>) ۵۵، ۰۰۰ عکس از اجساد شکنجه‌شده‌گان را قاچاق کرد — مبنای «قانون سزار» آمریکا و تعقیب مقامات سوری در اروپا پرونده‌ی انور رسلان (آلمان ۲۰۲۲): محاکمه‌ی رئیس بازجویی سوریه در کوبلنتس بر اساس صلاحیت جهانی — اولین محاکومیت جرایم علیه بشریت مرتبط با سوریه پرونده‌ی حمید نوری (سوئد ۲۰۲۲): محاکمه‌ی دست‌یار دادیار اوین به اتهام مشارکت در کشتار ۶۷ — مستقیماً مرتبط با ایران گاچاچا (رواندا): دادگاه‌های محلی/ستنی رواندا که بیش از ۲۰.۱ میلیون پرونده‌ی مربوط به نسل‌کشی را رسیدگی کردند

ذ. ۱۰.۳.۸: حفاظت از شهود و قربانیان

عنصر	شرح
تعريف	ایجاد برنامه‌ی حمایت از شهود و قربانیان که اطلاعات یا شهادت ارائه می‌دهند.
سازوکارها	<ol style="list-style-type: none"> ناشناس‌سازی هويت: استفاده از نام مستعار و کدگذاري در تمام استاد شهادت از راه دور: استفاده از ویدئوکنفرانس با تغییر صدا و تصویر ارزیابی خطر فردی: برای هر شاهد، تحلیل خطر (<i>risk assessment</i>) انجام شود مشاوره‌ی حقوقی: ارائه‌ی راهنمایی درباره‌ی حقوق و مسئولیت‌ها حمایت روان‌شنختی: ارجاع به متخصصان تروماتی اختصاصی حمایت مادی اضطراری: در صورت تهدید جانی، کمک به جابه‌جایی
نمونه	<ul style="list-style-type: none"> برنامه‌ی حمایت شهود (<i>Victims and Witnesses Unit</i>) ICC برنامه‌ی <i>ICTY</i> برای شهادت محترمانه تجربه‌ی کمیسیون حقیقت و آشتی آفریقای جنوبی (<i>TRC</i>) در حمایت از شهود

ذ. ۱۱. حوزه‌ی نهم: صلاحیت جهانی و تعقیب در دادگاه‌های ملی

ذ. ۱۱.۱: موضوع ۱.۹: شناسایی فرصت‌های صلاحیت جهانی

عنصر	شرح
تعريف	<p>صلاحیت جهانی (<i>Universal Jurisdiction</i>) به معنای توانایی دادگاه‌های ملی یک کشور برای رسیدگی به جرایم بین‌المللی (نسل‌کشی، جرایم علیه بشریت، جرایم جنگی، شکنجه) بدون توجه به محل وقوع جرم یا تابعیت مرتكب و قربانی.</p>

عنصر	شرح
کشورهای دارای قوانین مناسب	<p>کشورهای با بهترین چارچوب صلاحیت جهانی</p> <p>۱. آلمان: قانون جرایم علیه حقوق بین‌الملل (— <i>Völkerstrafgesetzbuch</i> —) ۲۰۰۲ — صلاحیت جهانی محض (بدون نیاز به ارتباط) — واحد ویژه <i>ZBK</i> در پلیس فدرال — موفق‌ترین الگو (پرونده‌های سوریه و عراق)</p> <p>۲. سوئد: پرونده‌ی حمید نوری — نقطه‌ی عطف برای ایران — واحد جرایم بین‌المللی در پلیس سوئد</p> <p>۳. فرانسه: واحد تحقیق جرایم علیه بشریت (<i>Pôle crimes contre l'humanité</i>) — پرونده‌های سوریه و رواندا</p> <p>۴. هلند: واحد جرایم جنگی (<i>Team Internationale Misdrijven</i>)</p> <p>۵. بلژیک: پیشناز صلاحیت جهانی (با محدودیت‌های ۲۰۰۳)</p> <p>۶. آرژانتین: پرونده‌ی شکایت علیه فرانکو (اسپانیا) — پرونده‌ی باز علیه ایران (آمیا)</p> <p>۷. کانادا: قانون جرایم علیه بشریت و جرایم جنگی (۲۰۰۰) — برنامه‌ی «بدون پناهگاه امن» (<i>No Safe Haven</i>)</p> <p>۸. بریتانیا: امکان تعقیب محدود (نیاز به رضایت دادستان کل)</p>

فعالیت دادگاه در سایه

- i. شناسایی مظنونان مقیم هر کشور
- ii. تهییه «پرونده‌ی آماده‌ی تعقیب» (*prosecution-ready dossier*) مطابق با قوانین آن کشور
- iii. ارتباط با وکلای متخصص در هر حوزه‌ی صلاحیتی
- iv. حمایت از شاکیان خصوصی در طرح شکایت
- v. پیگیری و گزارش‌دهی از روند پرونده‌ها

۲.۱۱.۹ موضوع ۲.۹: شکایت به دیوان بین‌المللی دادگستری (ICJ)

عنصر	شرح
تعریف	بررسی امکان طرح شکایت دولتی علیه ایران در <i>ICJ</i> بر اساس معاهدات دوجانبه یا چندجانبه که ایران عضو آنهاست.

عنصر	شرح
مبانی صلاحیتی ممکن	۱. کنوانسیون منع نسل کشی (۱۹۴۸): ایران عضو است — ماده‌ی ۹ حق ارجاع به <i>ICJ</i> (الگوی گامبیا علیه میانمار (۲۰۱۹)
صلاحیتی	۲. کنوانسیون مبارزه با شکنجه (<i>CAT</i>): ایران امضا کرده اما تصویب نکرده — محدودیت
کنوانسیون رفع تبعیض نژادی (<i>CERD</i>): ایران عضو است — سابقه‌ی ارجاع (اوکراین علیه روسیه (۲۰۲۲)	۳.
معاهده‌ی مودت ایران و آمریکا (۱۹۵۵): مبنای پرونده‌های قبلی ایران در <i>ICJ</i>	۴.

محدودیت اساسی	محدودیت
<p>دادگاه در سایه حق طرح دعوا در <i>ICJ</i> ندارد (فقط دولت‌ها دارند). اما می‌تواند:</p> <ul style="list-style-type: none"> • مستندات و تحلیل حقوقی تهیه کند • دولت‌های ثالث را ترغیب و حمایت کند • به عنوان <i>amicus curiae</i> (دوست دادگاه) یادداشت ارائه دهد <p>الگوی الهام‌بخش: گامبیا در شکایت علیه میانمار با حمایت سازمان همکاری اسلامی عمل کرد. آیا کشوری حاضر است با حمایت دادگاه در سایه علیه ایران در <i>ICJ</i> اقامه‌ی دعوا کند؟</p>	

ذ. ۱۲. حوزه‌ی دهم: موضوعات ویژه و نوآورانه

ذ. ۱.۱۲. موضوع ۱۰: اکوساید و جرایم زیست‌محیطی

عنصر	شرح
تعریف	<p>بررسی و مستندسازی تخریب عمدمی یا ناشی از بی‌توجهی محیط زیست به عنوان جرم بین‌المللی نوظهور (ecocide). نمونه‌ها:</p> <ul style="list-style-type: none"> • خشکشدن دریاچه‌ی ارومیه • بحران آب خوزستان و اصفهان • فرونشست زمین در دشت‌ها • آلودگی هوای شدید کلان‌شهرها • انتقال آب بین حوضه‌ای بدون ارزیابی محیطی • تخریب جنگل‌ها و تالاب‌ها

مبانی حقوقی	<ul style="list-style-type: none"> • تلاش بین‌المللی برای افزودن «اکوساید» به عنوان جرم پنجم اساسنامه‌ی رم (پیشنهاد ۲۰۲۱ کارگروه <i>Stop Ecocide</i>) • ماده‌ی ۸(۲)(ب)(iv) اساسنامه‌ی رم: تخریب گسترده‌ی محیط زیست در مخاصلات رأی مشورتی <i>ICJ</i> درباره‌ی تسلیحات هسته‌ای (۱۹۹۶): تعهد عدم آسیب به محیط زیست • اصل ۵۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی (که خود حکومت آن را نقض می‌کند)
-------------	---

عنصر	شرح
<p>نمونه‌ی تاریخی</p> <ul style="list-style-type: none"> • عامل نارنجی (ویتنام): تخریب جنگل‌ها توسط آمریکا — بحث‌های حقوقی پس از جنگ • آتش‌زدن چاه‌های نفت کویت (۱۹۹۱): محکومیت عراق و پرداخت خسارت • جنگل زدایی آمازون: تلاش‌ها برای محاکمه مقامات بزری‌لی 	

ذ. ۲۰.۱۰: موضوع ۲۰.۱۰: جرایم سایبری دولتی و قطع اینترنت

عنصر	شرح
<p>تعريف</p> <ul style="list-style-type: none"> • برسی و مستندسازی: • قطع عمده اینترنت در اعتراضات (<i>internet shutdowns</i>) — به عنوان ابزار سرکوب • حملات سایبری به زیرساخت‌های مدنی • جاسوسی سایبری از شهروندان و اپوزیسیون • نظارت دیجیتال فرائیر (<i>mass surveillance</i>) • استفاده از بدافزارهای دولتی (<i>state-sponsored malware</i>) 	

<p>مبنا حقوقی</p> <ul style="list-style-type: none"> • قطعنامه‌ی شورای حقوق بشر ۱۳/RES/32/A (۲۰۱۶): دسترسی به اینترنت حق بشری است • گزارش ویژه‌ی دیپرکل سازمان ملل درباره قطع اینترنت (۲۰۲۲) • راهنمای تالین (Tallinn Manual) درباره حقوق بین‌الملل قابل اعمال بر عملیات سایبری 	<p>مورد ایران</p> <ul style="list-style-type: none"> • آبان ۱۳۹۸: قطع کامل اینترنت به مدت ۷ روز — همزمان با کشتار ۱۵۰۰ نفر — عمده و برنامه‌ریزی شده • مهسا ۱۴۰۱: قطع مکرر و محدودسازی شدید • شبکه‌ی ملی اطلاعات (NIN): طرح جمهوری اسلامی برای جایگزینی اینترنت جهانی با شبکه‌ی داخلی قابل کنترل
--	--

ذ. ۳.۱۲: موضوع ۳.۱۰: فساد سیستماتیک و غارت ثروت ملی

عنصر	شرح
<p>تعريف</p> <ul style="list-style-type: none"> • مستندسازی فساد ساختاری نظام به عنوان جرم اقتصادی علیه ملت ایران: • بنیادهای اقتصادی نظامی (ستاد اجرایی فرمان امام، بنیاد مستضعفان، آستان قدس و ...) • اقتصاد سپاه و شرکت‌های تابعه (خاتم الانبیاء و ...) • اختلاس‌های بزرگ (باک زنجانی، پرونده‌ی بانکی و ...) • قاچاق سازمان یافته‌ی دولتی • پول‌شویی بین‌المللی 	

عنصر	شرح
مبناهای حقوقی <ul style="list-style-type: none"> کنوانسیون سازمان ملل علیه فساد (<i>UNCAC</i>) — ایران عضو اصول بازگرداندن دارایی‌ها (<i>asset recovery</i>) در <i>UNCAC</i> اصول اقتصادی عدالت انتقالی 	
خروجی <ul style="list-style-type: none"> «گزارش فساد سالانه» (<i>Annual Corruption Report</i>) نقشه‌ی ارتباطات مالی سران و نهادها تخمین حجم ثروت غارت شده پیشنهاد سازوکارهای بازگرداندن دارایی‌ها پس از گذار 	

۴.۱۲.۳ موضوع ۴.۱۰: نقض حقوق اقلیت‌های جنسی و جنسیتی (*LGBTQ+*)

عنصر	شرح
تعريف <ul style="list-style-type: none"> مستندسازی سرکوب سیستماتیک اقلیت‌های جنسی و جنسیتی: مجازات اعدام برای هم‌جنس‌گرایی در قانون مجازات اعدام‌های ثبت‌شده و ثبت‌نشده فشار برای تغییر جنسیت اجرایی آزار و شکنجه‌ی سیستماتیک محرومیت اجتماعی و اقتصادی 	
مبناهای حقوقی <ul style="list-style-type: none"> اصول یوگیاکارتا (<i>Yogyakarta Principles</i>) ۲۰۰۶ قطعنامه‌ی ۱۹/۱۷ شورای حقوق بشر (۲۰۱۱) — اولین قطعنامه‌ی سازمان ملل درباره‌ی حقوق <i>LGBTQ+</i> تفسیر ماده‌ی ۷ اساسنامه‌ی رم: «تعقیب و آزار» بر مبنای جنسیت 	

۵.۱۲.۴ موضوع ۵.۱۰: گروگان‌گیری دولتی (*State Hostage-Taking*)

عنصر	شرح
تعريف <ul style="list-style-type: none"> مستندسازی الگوی بازداشت شهر و ندان دوتابعیتی و خارجی به عنوان ابزار سیاسی و اهرم فشار: نازنین زاغری (بریتانیا-ایران) سیامک نمازی (آمریکا-ایران) احمدرضا جلالی (سوئد-ایران) وده‌ها مورد دیگر 	

عنصر	شرح
<ul style="list-style-type: none"> • مبنای حقوقی کنوانسیون بین المللی علیه گروگان‌گیری (۱۹۷۹) • قطعنامه‌ی A/RES/77/243 مجمع عمومی (۲۰۲۲): «مقابله با بازداشت خودسرانه‌ی دولتی در روابط بین دولت‌ها» • ابتکار کانادا: «اعلامیه‌ی علیه بازداشت خودسرانه‌ی دولتی» (<i>Declaration Against Arbitrary Detention in State-to-State Relations</i>) — کشور +۷۰، با ۲۰۲۱ 	امضاکننده
<ul style="list-style-type: none"> • بانک اطلاعاتی گروگان‌ها و بازداشت‌شدگان • تحلیل الگوی گروگان‌گیری و اهرم‌سازی • پیشنهاد سازوکار چندجانبه‌ی پاسخ‌دهی • حمایت حقوقی از خانواده‌ها 	خروجی

۶.۱۲. موضع ۶.۱۰: نقض حقوق آموزشی و آکادمیک

عنصر	شرح
<ul style="list-style-type: none"> • تعریف محرومیت بهانیان از تحصیلات دانشگاهی (۱۳۵۹) • اخراج اساتید و دانشجویان به دلایل سیاسی • «انقلاب فرهنگی» ۱۳۵۹ و تعطیلی دانشگاه‌ها • سرکوب شکل‌های دانشجویی • کنترل ایدئولوژیک محتوای آموزشی • ممانعت از تحصیل دختران در برخی رشته‌ها 	تعريف
<ul style="list-style-type: none"> • ماده‌ی ۲۶ اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر (حق آموزش) • ماده‌ی ۱۳ میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی • توصیه‌نامه‌ی یونسکو درباره‌ی آزادی آکادمیک 	مبنای حقوقی

ذ. ۱۳. حوزه‌ی یازدهم: جدول تطبیقی — درس‌هایی از تجربه‌های تاریخی

هدف این بخش
<p>استخراج موضوعات الهام‌بخش از تجربه‌های عدالت انتقالی و مقابله با فجایع در دیگر کشورها، برای غنی‌سازی فهرست موضوعات قابل بررسی دادگاه در سایه.</p>

ردیف	کشور / بحران	موضوعات کلیدی	سازوکار عدالت	درس برای ایران
۱	رواندا (۱۹۹۴)	نسل کشی ۸۰۰،۰۰۰ تویسی؛ محکمه‌ی رسانه‌ی نفرت‌پراکن <i>ICTR</i> (دادگاه بین‌المللی)؛ نقش رسانه‌ی نفرت‌پراکن؛ تجاوز دادگاه‌های گاچاچا (محلی)؛ قابل‌تعییم به صداوسیماهی ایران؛ سیستماتیک به عنوان ابزار جنگ؛ مدل چندلایه‌ی عدالت؛ شناسایی تجاوز جنسی به عنوان نسل کشی نقش همسایگان	نسل کشی (دادگاه بین‌المللی)؛ نقش رسانه‌ی نفرت‌پراکن؛ تجاوز دادگاه‌های گاچاچا (محلی)؛ قابل‌تعییم به صداوسیماهی ایران؛ سیستماتیک به عنوان ابزار جنگ؛ مدل چندلایه‌ی عدالت؛ شناسایی تجاوز جنسی به عنوان نسل کشی	
۲	یوگوسلاوی سابق (۱۹۹۹-۱۹۹۱)	پاکسازی قومی در بوسنی؛ نسل کشی سربرینتسا؛ محاصره <i>IRMCT</i> (سازوکار باقیمانده)؛ سارایوو؛ جرایم در کوزوو؛ تخریب میراث فرهنگی به عنوان جرم جنگی	پاکسازی قومی (۲۰۱۷-۱۹۹۳)؛ ساقه‌ی تعقیب بالاترین مقامات؛ مسئولیت فرماندهی؛ تخریب میراث فرهنگی	محکمه‌ی رئیس جمهور (میلوشویچ)؛ ساقه‌ی تعقیب بالاترین مقامات؛ دادگاه‌های ملی بوسنی
۳	میانمار / روہینگیا (۲۰۱۷)	پاکسازی قومی ۷۰۰،۰۰۰؛ شکایت گامبیا در <i>ICJ</i> ؛ تحقیق <i>ICC</i> ؛ هیئت حقیقت‌یاب سازمان <i>IHM</i> ؛ آتش‌زدن روستاهای انکار شهر وندی	شکایت گامبیا در <i>ICJ</i> ؛ تحقیق <i>ICC</i> ؛ هیئت حقیقت‌یاب سازمان <i>IHM</i> ؛ آتش‌زدن روستاهای انکار شهر وندی	الگوی «دولت ثالث شاکی» آیا روہینگیا؛ تجاوز سیستماتیک؛ کشوری حاضر است علیه ایران؛ شکایت کند؟ قرار موقت <i>ICJ</i> ؛ سازوکار مستندسازی بلندمدت
۴	سودان / دارفور (۲۰۰۳-اکنون)	ارجاع شورای امنیت به <i>ICC</i> ؛ محدودیت‌های اجرای حکم زاغوه؛ شبه‌نظامیان جنگاود؛ حکم بازداشت البشیر (۲۰۰۹)؛ بدون همکاری دولت‌ها؛ اهمیت فشار جایه‌جایی اجباری کشورها در دستگیری مستمر حتی بدون دستگیری؛ تحول پس از سقوط البشیر	نسل کشی قبایل فور، مساعد، بدون همکاری دولت‌ها؛ اهمیت فشار جایه‌جایی اجباری کشورها در دستگیری مستمر حتی بدون دستگیری	محدودیت‌های اجرای حکم <i>ICC</i> ؛ بدون همکاری دولت‌ها؛ اهمیت فشار جایه‌جایی اجباری
۵	اویغورها / چین (۲۰۱۷-اکنون)	بازداشتگاه‌های اجباری ۱+؛ دادگاه اویغور لندن ۲۰۲۱؛ نزدیک‌ترین الگو به دادگاه در سایه: میلیون نفر؛ نسل کشی فرهنگی؛ — الگوی دادگاه مردمی؛ ساختار غیردولتی با اثرگذاری عقیم‌سازی اجباری؛ کار اجباری؛ تحریم‌های هدفمند (مکنیتسکی)؛ بین‌المللی؛ نسل کشی فرهنگی قطعنامه‌های پارلمانی؛ نظارت دیجیتال فراگیر؛ نظارت دیجیتال شبکه‌ی ملی اطلاعات	بازداشتگاه‌های اجباری ۱+؛ دادگاه اویغور لندن ۲۰۲۱؛ نزدیک‌ترین الگو به دادگاه در سایه: میلیون نفر؛ نسل کشی فرهنگی؛ — الگوی دادگاه مردمی؛ ساختار غیردولتی با اثرگذاری عقیم‌سازی اجباری؛ کار اجباری؛ تحریم‌های هدفمند (مکنیتسکی)؛ بین‌المللی؛ نسل کشی فرهنگی قطعنامه‌های پارلمانی؛ نظارت دیجیتال فراگیر؛ نظارت دیجیتال شبکه‌ی ملی اطلاعات	

ردیف	کشور / بحران	موضوعات کلیدی	سازوکار عدالت	درس برای ایران
۶	سوریه (۲۰۱۱-اکنون)	کشتار غیرنظمامیان (۵۰۰،۰۰۰+); <i>IIM</i> (سازوکار مستندسازی); <i>IIM</i> (الگوی سازوکار مستندسازی استفاده از سلاح شیمیایی؛ محکمات صلاحیت جهانی ایران؛ محکمات آلمان نقشه‌ی راه شکنجه‌ی سیستماتیک؛ آوارگی (آلمان، سوئد)؛ پرونده‌ی سزار؛ تعقیب مقامات ایرانی؛ نقش ایران در سوریه مسئولیت مشترک؛ پرونده‌ی کمیسیون تحقیق سازمان ملل سازار الهام‌بخش		
۷	کامبوج / خمره‌ای سرخ (۱۹۷۵-۱۹۷۹)	نسل‌کشی ۷.۱ میلیون نفر؛ <i>ECCC</i> (دادگاه فوق العاده) کامبوج (— تأسیس ۲۰۰۳) از نرسیدن آن است؛ قتل نخبگان اردوگاه‌های سال بعد)؛ ترکیب قضات ملی و همپریدی ممکن برای دوره‌ی گذار ایران	درس مهم: دیر رسیدن عدالت بهتر	
۸	آفریقای جنوبی (آپارتاید)	جداسازی نژادی نظاممند؛ سرکوب خشونت‌بار اعتراضات (سووتون ۱۹۷۶)؛ بازداشت و شکنجه‌ی فعالان؛ ترورهای دولتی	کمیسیون حقیقت و آشتبی (TRC)؛ مدل <i>TRC</i> یکی از گزینه‌های عفو مشروط در مقابل اعتراف کامل؛ عدالت انقلالی ایران؛ تحریم‌های ورزشی و فرهنگی تجربه‌ی قابل تکرار؛ تحول مسالمات‌آمیز الهام‌بخش	
۹	آرژانتین (حکومت نظامی ۱۹۷۶-۱۹۸۳)	نایابدی‌سازی ۳۰،۰۰۰ نفر؛ کمیسیون ملی نایابدی‌شدنگان خوتنا (۱۹۸۵)؛ ابطال قوانین عفو شکنجه‌ی سیستماتیک در <i>ESMA</i> (CONADEP)؛ محکمه‌ی خوازان؛ سرقت نوزادان؛ ادامه‌ی محکمات تا نوزادان آزمایش <i>DNA</i> دهه‌ها بعد؛ محکمه‌ی خوتنا الگوی محکمه‌ی رهبران	مهم‌ترین درس: حتی قوانین عفو قابل ابطال‌اند؛ مادران میدان می‌یو	

ردیف	کشور / بحران	موضوعات کلیدی	سازوکار عدالت	درس برای ایران
۱۰	شیلی (پینوشه ۱۹۷۳-۱۹۹۰)	کودتا علیه آنده؛ ناپدیدسازی و شکنجه (۲۰۰۰+ کشته)؛ عملیات کمیسیون رتیگ (Rettig ۱۹۹۱)؛ بازداشت پینوشه: حتی دیکتاتور بازنیسته مصون نیست؛ صلاحیت کندور؛ استادیوم ملی به عنوان جهانی اسپانیا الگوی فعالسازی؛ بازداشتگاه محکمات داخلی پس از ۲۰۰۰	کمیسیون رالچ (Valech ۲۰۰۳)؛ بازداشت پینوشه در لندن (۱۹۹۸)؛ جهانی اسپانیا الگوی فعالسازی؛ بازداشتگاه	درس برای ایران
۱۱	سیراللون (جنگ داخلی ۱۹۹۱-۲۰۰۲)	قطع دست و پای غیرنظمیان؛ دادگاه ویژه سیراللون (SCSL)؛ مسئولیت مقامات ایرانی در سوریه، عراق و یمن؟ سربازگیری کودکان؛ خشونت جنسی گسترده؛ الماس‌های خونین محکمه‌ی چارلز تیلور	محکمه‌ی رئیس‌جمهور کشور دیگر	
۱۲	تیمور شرقی (۱۹۹۹)	خشونت پس از همه‌پرسی استقلال؛ هیئت‌های ویژه دادگاه ناحیه‌ی الگوی گذار؛ کمیسیون پذیرش، حقیقت تخریب ۷۰٪ زیرساخت‌ها؛ نقش کشور ناقض آیا ساختار مشترک شبه‌نظمیان اندونزیابی	همه‌پرسی تحت نظارت سازمان ملل ۴۰۰، ۱ کشته و ۳۰۰ آواره؛ دلیلی؛ کمیسیون پذیرش، حقیقت و آشتی؛ مسئولیت مقامات ایرانی در سوریه، عراق و یمن؟ سربازگیری کودکان بسیج نوجوانان در جنگ ایران-عراق؛ مدل هیبریدی مقرن به صرفه	
۱۳	لیبی (۲۰۱۱)	ارجاع شورای امنیت به ICC؛ تنها اجرای کامل R2P هم مدارک شهروندی؛ استفاده از مزدوران؛ زندان ابوسلیم (قتل عام ۱۹۹۶)	سرکوب خشونت‌بار اعتراضات؛ الهام‌بخش و هم هشداردهنده؛ هرج و مرج پس از سقوط لزوم حکم بازداشت قذافی	حکم برای «روز بعد»؛ حکم ICC بدون دستگیری محمدویت‌های عملی

ردیف	کشور / بحران	موضوعات کلیدی	سازوکار عدالت	درس برای ایران
۱۴	عراق (دوره‌ی صدام و پس از آن)	انفال و نسل‌کشی کردها (۱۹۸۸); دادگاه ویژه‌ی عراق؛ محکمه و تحریم‌های فراگیر عراق نمونه‌ی آنچه حلبچه (سلاح شیمیایی)؛ سرکوب UNITAD اعدام صدام (۲۰۰۶)؛ محکمه‌ی صدام نباید تکرار شود؛ شیعیان (۱۹۹۱)؛ تالاب خشکانی؛ (مستندسازی جرایم داعش)؛ انتقاد از عدم دادرسی منصفانه؛ تحریم‌های فراگیر دادگاه‌های ملی؛ انفال نمونه‌ی نسل‌کشی قومی؛ حلبچه سلاح شیمیایی و مسئولیت فروشنده‌گان	دادگاه ویژه‌ی عراق؛ محکمه و تحریم‌های فراگیر عراق نمونه‌ی آنچه حلبچه (سلاح شیمیایی)؛ سرکوب UNITAD اعدام صدام (۲۰۰۶)؛ محکمه‌ی صدام نباید تکرار شود؛ شیعیان (۱۹۹۱)؛ تالاب خشکانی؛ (مستندسازی جرایم داعش)؛ انتقاد از عدم دادرسی منصفانه؛ تحریم‌های فراگیر دادگاه‌های ملی؛ انفال نمونه‌ی نسل‌کشی قومی؛ حلبچه سلاح شیمیایی و مسئولیت فروشنده‌گان	دادگاه ویژه‌ی عراق؛ محکمه و تحریم‌های فراگیر عراق نمونه‌ی آنچه حلبچه (سلاح شیمیایی)؛ سرکوب UNITAD اعدام صدام (۲۰۰۶)؛ محکمه‌ی صدام نباید تکرار شود؛ شیعیان (۱۹۹۱)؛ تالاب خشکانی؛ (مستندسازی جرایم داعش)؛ انتقاد از عدم دادرسی منصفانه؛ تحریم‌های فراگیر دادگاه‌های ملی؛ انفال نمونه‌ی نسل‌کشی قومی؛ حلبچه سلاح شیمیایی و مسئولیت فروشنده‌گان
۱۵	گواتمالا (جنگ داخلی ۱۹۶۰-۱۹۹۶)	نسل‌کشی بومیان مایا؛ ۲۰۰،۰۰۰ کمیسیون روشنگری تاریخی محکمه‌ی رئیس‌جمهور سابق در کشته و ناپدیدشده؛ ارتش و دادگاه ملی الگوی عدالت انتقالی (CEH)؛ محکمه‌ی ریوس مونت شبه‌نظمیان؛ حمایت آمریکا از CICIG — اولین محکمه‌ی داخلی؛ CICIG الگوی همکاری نظامیان بین‌المللی-ملی؛ نقش جامعه‌ی مدنی نسل‌کشی در دادگاه ملی؛ CICIG (کمیسیون ضد فساد سازمان ملل) در پیگیری عدالت +۳۰ ساله	نسل‌کشی بومیان مایا؛ ۲۰۰،۰۰۰ کمیسیون روشنگری تاریخی محکمه‌ی رئیس‌جمهور سابق در کشته و ناپدیدشده؛ ارتش و دادگاه ملی الگوی عدالت انتقالی (CEH)؛ محکمه‌ی ریوس مونت شبه‌نظمیان؛ حمایت آمریکا از CICIG — اولین محکمه‌ی داخلی؛ CICIG الگوی همکاری نظامیان بین‌المللی-ملی؛ نقش جامعه‌ی مدنی نسل‌کشی در دادگاه ملی؛ CICIG (کمیسیون ضد فساد سازمان ملل) در پیگیری عدالت +۳۰ ساله	نسل‌کشی بومیان مایا؛ ۲۰۰،۰۰۰ کمیسیون روشنگری تاریخی محکمه‌ی رئیس‌جمهور سابق در کشته و ناپدیدشده؛ ارتش و دادگاه ملی الگوی عدالت انتقالی (CEH)؛ محکمه‌ی ریوس مونت شبه‌نظمیان؛ حمایت آمریکا از CICIG — اولین محکمه‌ی داخلی؛ CICIG الگوی همکاری نظامیان بین‌المللی-ملی؛ نقش جامعه‌ی مدنی نسل‌کشی در دادگاه ملی؛ CICIG (کمیسیون ضد فساد سازمان ملل) در پیگیری عدالت +۳۰ ساله

ذ. ۱۴

حوزه‌ی دوازدهم: موضوعات تکمیلی الهام‌گرفته از تجربه‌های جهانی

هدف

موضوعات زیر بر اساس بررسی تطبیقی بخش قبل به فهرست اضافه می‌شوند.

ذ. ۱.۱۴

موضوع ۱.۱۲: رسانه‌ی نفرت‌پراکن و مسئولیت کیفری

عنصر	شرح
بررسی مسئولیت کیفری رسانه‌هایی که به طور سیستماتیک نفرت، تبعیض و خشونت علیه گروه‌های خاص را ترویج کرده‌اند.	تعریف
<ul style="list-style-type: none"> ● صداوسیماهی جمهوری اسلامی: - پخش اعتراضات اجباری - تبلیغات ضد بهایی - تحریک خشونت علیه معترضان - تحقیر اقلیت‌های قومی - تبلیغات جنگ طلبانه ● روزنامه‌ی کیهان و رسانه‌های وابسته به سپاه ● شبکه‌های مجازی حکومتی (سایبری سپاه و بسیج) ● منابر و خطبه‌های جمعه‌ی رسمی 	مصادری ایران

نمونه‌ی تاریخی

پرونده‌ی رسانه‌ی رواندا — *ICTR*

در پرونده‌ی «رسانه‌ها» (*Media Case*) ۲۰۰۳ سه مدیر رسانه‌ی رواندایی را به اتهام تحریک مستقیم و علنی به نسل کشی محکوم کرد:

- فردیناند ناهیمانا (مدیر رادیو *RTLM*)
- ژان بوسکو باراگویتزا (مدیر رادیو *RTLM*)
- حسن نگزه (مدیر روزنامه‌ی کانگورا)

اصل تبیت شده: «رسانه‌ای که آگاهانه و مستقیماً به خشونت و نسل کشی تحریک کند، مسئولیت کیفری دارد.»

فعالیت دادگاه

۱. آرشیو کامل برنامه‌های تحریک‌آمیز صداوسیما
۲. تحلیل محتوای نفرت‌پراکنی (*content analysis*) به روش علمی
۳. شناسایی مسئولان تولید و پخش
۴. تدوین کیفرخواست سایه برای مدیران ارشد
۵. ارائه مستندات به *UNESCO* و سازمان‌های آزادی رسانه (*CPJ, RSF*)

ذ ۲.۱۴. موضع ۲.۱۲: سربازگیری و بسیج کودکان

عنصر	شرح
تعريف	<p>بررسی و مستندسازی استفاده از کودکان و نوجوانان زیر ۱۸ سال در:</p> <ul style="list-style-type: none"> • جنگ ایران-عراق (بسیج دانش آموزان، عملیات‌های انتحاری، مین‌روبی انسانی) • نیروهای نیابتی (فاطمیون، زینبیون) — اعزام نوجوانان افغان و پاکستانی به سوریه • بسیج دانش آموزی و آموزش‌های نظامی • تشکیل «دسته‌های خودجوش» در سرکوب اعتراضات
مبناه حقوقی	<ul style="list-style-type: none"> • ماده ۸(۲)(ب)(xxvi) اساسنامه‌ی رم: سربازگیری کودکان زیر ۱۵ سال جرم جنگی • پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک درباره مشارکت کودکان در مخاصمات مسلحانه • اصول پاریس (۲۰۰۷) — آزادسازی و بازپذیری کودکان سرباز
نمونه تاریخی	<ul style="list-style-type: none"> • پرونده‌ی توماس لو班گا (ICC ۲۰۱۲): اولین محکومیت ICC — سربازگیری کودکان در کنگو سابقه‌ساز • پرونده‌ی دومینیک اونگون (ICC ۲۰۲۱): ارتش مقاومت خداوند (اوگاندا) — سربازگیری و بردگی جنسی کودکان • سیراللون: کودکان سرباز انقلابیون — SCSL

ذ ۳.۱۴. موضع ۳.۱۲: تخریب و غارت میراث فرهنگی

عنصر	شرح
تعريف	<p>مستندسازی تخریب عمدى یا ناشی از بی‌توجهی میراث فرهنگی ایران:</p> <ul style="list-style-type: none"> • تخریب بافت‌های تاریخی شهری • آسیب به محوطه‌های باستان‌شناسی به‌واسطه‌ی سدسازی و طرح‌های عمرانی • تخریب گورستان‌ها (گورستان بهانیان، خاوران و ...) • سرقت و قاچاق آثار باستانی • تغییر نام‌ها و محو هويت تاریخی مکان‌ها • تبدیل اماكن تاریخی به ساختمان‌های حکومتی/مذهبی
مبناه حقوقی	<ul style="list-style-type: none"> • کنوانسیون لاهه (۱۹۵۴) برای حمایت از اموال فرهنگی در مخاصمات مسلحانه • کنوانسیون میراث جهانی UNESCO (۱۹۷۲) • ماده ۸(۲)(ب)(ix) اساسنامه‌ی رم: حمله‌ی عمدى به اماكن تاریخی و مذهبی • پرونده‌ی المهدی (ICC ۲۰۱۶): تخریب مقابر تیمبوکتو (مالی) — اولین محکومیت صرفاً برای تخریب میراث فرهنگی

ذ ۴.۱۴. موضع ۴.۱۲: نقض حقوق بین‌المللی بشردوستانه در مخاصمات خارجی

عنصر	شرح
تعريف	<p>بررسی مسئولیت جمهوری اسلامی در نقض حقوق بشر و حقوق بشردوسانه در خارج از مرزهای ایران از طریق نیروهای نظامی یا نیابتی:</p> <ul style="list-style-type: none"> • سوریه: نقش سپاه قدس و نیروهای فاطمیون/زنیبیون در حمایت از اسد — مشارکت در محاصره و بمباران غیرنظامیان • عراق: نقش شبهنظامیان حشد الشعوبی وابسته به ایران — اتهامات پاکسازی قومی • یمن: حمایت از حوثی‌ها — حملات موشکی به غیرنظامیان عربستان • لبنان: حزب الله به عنوان بازوی نظامی ایران — جنگ ۲۰۰۶ و پس از آن • فلسطین / غزه: حمایت از حماس و جهاد اسلامی — پیچیدگی‌های حقوقی
مبنا حقوقی	<ul style="list-style-type: none"> • کنوانسیون‌های ژنو (۱۹۴۹) و پروتکل‌های الحاقی (<i>extraterritorial obligations</i>) • مسئولیت دولت برای اقدامات خارج از سرزمین (<i>complicity</i>) در جرایم بین‌المللی • ماده‌ی ۲۵(۳)(ج) اساسنامه‌ی رم: معاونت و مساعدت
نمونه	<ul style="list-style-type: none"> • پرونده‌ی تیلور (<i>SCSL</i>): رئیس جمهور لیبریا به دلیل حمایت از شورشیان سیراللون محاکوم شد. الگوی مسئولیت برای حمایت از گروههای مسلح پرونده‌ی نیکاراگوئه (<i>ICJ</i> ۱۹۸۶): مسئولیت آمریکا برای حمایت از کنترالا حقوق بین‌الملل عرفی درباره‌ی مداخله

۵.۱۴. موضع ۵.۱۲: عدالت جنسیتی و خشونت جنسی سیستماتیک

عنصر	شرح
تعريف	<p>مستندسازی خشونت جنسی و جنسیتی به عنوان ابزار سرکوب سیاسی:</p> <ul style="list-style-type: none"> • تجاوز در بازداشتگاه‌ها (کهربیزک ۱۳۸۸ و ...) • «ازدواج‌های اجباری» پیش از اعدام (دهه‌ی ۶۰) • آزمایش بکارت اجباری • خشونت جنسی در سرکوب اعتراضات (جنبش ژن ژیان نازادی) • حجاب اجباری به عنوان خشونت جنسیتی نهادینه
مبنا حقوقی	<ul style="list-style-type: none"> • پرونده‌ی آکایسو (<i>ICTR</i> ۱۹۹۸): تجاوز به عنوان عنصر نسل‌کشی • پرونده‌ی کونارچ (<i>ICTY</i>): تجاوز به عنوان جرم علیه بشریت • ماده‌ی ۷(۱)(ز) اساسنامه‌ی رم: تجاوز، بردگی جنسی، فحشای اجباری به عنوان جرایم علیه بشریت
قطعنامه‌ی ۱۳۲۵ شورای امنیت (۲۰۰۰)	<ul style="list-style-type: none"> • قطعنامه‌ی ۱۳۲۵ شورای امنیت (۲۰۰۰): زنان، صلح و امنیت • کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان (<i>CEDAW</i>)

عنصر	شرح
خروجی	
۱.	بانک اطلاعاتی اختصاصی خشونت جنسی با بالاترین سطح محترمانگی (<i>gender-sensitive interview protocol</i>)
۲.	پروتکل مصاحبه‌ی حساس به جنسیت
۳.	حمایت روان‌شناسی تخصصی از شاهدان
۴.	تحلیل الگوی سیستماتیک (<i>pattern analysis</i>)
۵.	کیفرخواست سایه برای فرماندهان مسئول

ذ.۶.۱۴.۲ موضع ۶.۱۲: حق تعیین سرنوشت و حقوق اقوام

عنصر	شرح
تعريف	<p>بررسی وضعیت حقوقی اقوام و ملیت‌های ساکن ایران در چارچوب حقوق بین‌الملل:</p> <ul style="list-style-type: none"> • کردها، بلوجها، عرب‌ها (آوازی‌ها)، آذری‌ها، ترکمن‌ها، لرها، گیلکی‌ها و ... • حق تعیین سرنوشت داخلی (<i>internal self-determination</i>) — نه لزوماً جدایی بلکه خودمختاری، فدرالیسم یا عدم‌تمرکز • حقوق زبانی و فرهنگی • عدم تبعیض در توسعه‌ی اقتصادی مناطق

ملاحظات حساس	هشدار بسیار مهم
این موضع بالاترین پتانسیل اختلاف‌زایی در اپوزیسیون ایرانی را دارد. دادگاه در سایه باید:	<p>این موضع بالاترین پتانسیل اختلاف‌زایی در اپوزیسیون ایرانی را دارد. دادگاه در سایه باید:</p> <ul style="list-style-type: none"> • از تبدیل شدن به ابزار هر جریان سیاسی خاص (تجزیه طلب یا مرکزگرایی) پرهیزد • بر حقوق فردی و جمیعی مستند در حقوق بین‌الملل تمرکز کند • موضع صریح درباره‌ی تمامیت ارضی نگیرد (خارج از صلاحیت دادگاه) • صرفاً نقض حقوق را مستند و ارزیابی کند

- مبناهای حقوقی
- ماده‌ی ۱ مشترک میثاقین (حق تعیین سرنوشت)
 - اعلامیه‌ی حقوق اشخاص متعلق به اقلیت‌ها (۱۹۹۲)
 - اعلامیه‌ی حقوق اقوام بومی (*UNDRIP*) (۲۰۰۷)
 - ماده‌ی ۲۷ میثاق حقوق مدنی و سیاسی (حقوق اقلیت‌ها)

ذ.۷.۱۴.۲ موضع ۷.۱۲: نقض آزادی مذهبی و عقیده

عنصر	شرح
تعريف	<p>مستندسازی نقض سیستماتیک آزادی مذهب و عقیده:</p> <ul style="list-style-type: none"> • بهانیان: سرکوب شده‌ترین اقلیت مذهبی — محرومیت از تحصیل، شغل، مالکیت؛ زندان؛ اعدام؛ تخریب اماکن مقدس • مسیحیان تازه‌ایمان (<i>converts</i>): زندان و شکنجه به اتهام «ارتداد» • سنی‌ها: ممنوعیت ساخت مسجد در تهران؛ تبعیض در استخدام دولتی دراویش گتابادی: سرکوب خشونت بار ۲۰۱۸ • یهودیان: فشار مستمر و تبلیغات ضدسامی • زرتشیان: محدودیت‌های اجتماعی و حقوقی • بی‌دینان و ملحدان: مجازات اعدام برای «ارتداد» در قانون مجازات
مبنا حقوقی	<ul style="list-style-type: none"> • ماده‌ی ۱۸ میثاق حقوق مدنی و سیاسی • تفسیر عمومی شماره‌ی ۲۲ کمیته‌ی حقوق بشر • گزارش‌های گزارشگر ویژه‌ی آزادی مذهب و عقیده • قطعنامه‌های مجمع عمومی درباره‌ی مبارزه با عدم تحمل مذهبی

ذ. ۱۵. جمع‌بندی نهایی پیوست ک

خلاصه‌ی فهرست موضوعات

این پیوست ۱۲ حوزه‌ی موضوعی با بیش از ۴۰ موضوع مشخص برای بررسی دادگاه در سایه شناسایی کرده است:

۱. تحریم‌ها (۶ موضوع)

۲. مستندسازی جرائم (۳ موضوع)

۳. مداخله‌ی بشردوستانه و *R2P* (۴ موضوع)

۴. تحریم‌ها — طبقه‌بندی و ارزیابی (۴ موضوع)

۵. عوامل و نفوذی‌ها (۳ موضوع)

۶. وابستگان سران (۲ موضوع)

۷. همکاری بین‌المللی (۳ موضوع)

۸. افشا و مستندسازی (۳ موضوع)

۹. صلاحیت جهانی (۲ موضوع)

۱۰. موضوعات ویژه (۶ موضوع)

۱۱. درس‌های تاریخی (۱۵ مورد تطبیقی)

۱۲. موضوعات تكمیلی (۷ موضوع)

اصول راهنمای:

• فهرست باز و قابل بسط است

• هر موضوع دارای تعریف، مبنای حقوقی، پرسش‌های کلیدی، و نمونه‌های تاریخی است

- اولویت‌بندی موضوعات توسط هیئت عالی انجام می‌شود
- برخی موضوعات (مداخله، اقوام) حساسیت بالا دارند و نیازمند احتیاط ویژه هستند

ذ. ۱۶

حوزه‌ی اول: مواجهه با وابستگان مقام‌ها

حساسیت موضوع

این حوزه از حساس‌ترین موضوعات داوری است. هرگونه اقدام علیه «وابستگان» باید از آزمون‌های سخت‌گیرانه‌ی مسئولیت فردی (*individual responsibility*) و تناسب عبور کند. مجازات خانوادگی (*collective punishment*) ممنوع است.

ذ. ۱.۱۶

موضوع ۱.۱: اخراج فرزندان و بستگان سران

عنصر	شرح
تعريف	درخواست از دولت‌های ثالث (کانادا، بریتانیا، آلمان، ...) برای لغو اقامات یا تابعیت و اخراج فرزندان و بستگان سران جمهوری اسلامی.
نوع پرونده	نوع ب (داوری تصمیم سیاسی) + نوع الف (مستندسازی ثروت‌های نامشروع)
تعاریف لازم	<ul style="list-style-type: none"> • سران: رهبر، رئیس جمهور، اعضای شورای نگهبان، فرماندهان سپاه و بسیج (از سطح سرتیپ به بالا)، رؤسای قوه‌ی قضائیه، دادستان‌ها و قضات حکم‌دهنده‌ی اعدام سیاسی، وزرای اطلاعات و کشور، فرمانداران استان‌ها در دوره‌های سرکوب. • وابستگان نسبی: فرزندان، همسران، والدین، خواهران و برادران. • وابستگان سببی: داماد، عروس، خویشاوندان سببی درجه‌ی اول. • وابستگان عملکردی: اشخاصی که رابطه‌ی خویشاوندی ندارند اما از ثروت یا نفوذ مقام بهره‌مند شده‌اند (شرکای تجاری، واسطه‌های مالی).

آزمون سه‌لایه‌ای پیشنهادی

آزمون ویژه‌ی وابستگان

لایه‌ی ۱ — ذی‌نفعی فعال: آیا شخص از ثروت‌های حاصل از فساد یا سرکوب بهره‌مند شده؟
(مثالاً تحصیل در دانشگاه گران‌قیمت خارجی با پول مشکوک)

لایه‌ی ۲ — مشارکت فعال: آیا شخص خودش در فعالیت‌های حکومتی، تبلیغاتی، اطلاعاتی، یا اقتصادی حکومت نقش دارد؟

لایه‌ی ۳ — غربت ایدئولوژیک: آیا شخص فعالانه از ایدئولوژی حکومت دفاع یا تبلیغ می‌کند؟

نتیجه‌گیری:

- هر سه لایه مثبت **اخراج توصیه شده**
- لایه‌ی ۱ و ۲ مثبت تحریم مالی توصیه شده
- فقط لایه‌ی ۱ مثبت **بررسی بیشتر**
- هیچ لایه مثبت نیست اقدامی توصیه نمی‌شود

عنصر	شرح
نمونه‌ی تاریخی	اوکراین (از ۲۰۲۲): اتحادیه‌ی اروپا فرزندان و خویشاوندان بسیاری از الیگارش‌ها و مقام‌های روسی را تحريم کرد — اما فقط آن‌هایی که خود ذی‌نفع فعال بودند. مدل ذی‌نفعی فعال.
کره‌ی شمالی:	تحریم‌های شورای امنیت شامل اعضای خانواده‌ی رهبری نیز هست — اما این مدل بسیار استثنایی و بحث‌برانگیز است.
درس:	تحریم خانوادگی فقط بر اساس رابطه‌ی خویشاوندی — بدون اثبات ذی‌نفعی یا مشارکت فعال — مجازات جمعی محسوب می‌شود و با حقوق بین‌الملل مغایرت دارد.
ملاحظات ویژه	<ul style="list-style-type: none"> • فرزندان خردسال هرگز مشمول نمی‌شوند. • فرزندان بالغ فقط در صورت اثبات ذی‌نفعی فعال. • حق دفاع: هر شخص نامُبُرد حق دارد از طریق وکیل تسعیری دفاع شود. • جمهوری اسلامی تلاش خواهد کرد از این موضوع بهره‌برداری تبلیغاتی کند — آزمون سلایه‌ای مستدل، بهترین سپر دفاعی است.

۲.۱۶. موضع ۲.۱: عوامل، نفوذی‌ها و دست‌نشاندگان

عنصر	شرح		
تعريف	شناسایی و مواجهه با اشخاصی که در خارج از کشور به نوع جمهوری اسلامی فعالیت می‌کنند: عوامل اطلاعاتی، لایست‌ها، فعالان رسانه‌ای حکومتی، اعضای شبکه‌های نفوذ (<i>influence networks</i> ، و مدیران مالی ثروت‌های حکومتی.		
نوع پرونده	نوع الف (مستدسازی) + نوع ب (توصیه‌ی اقدام)		
طبقه‌بندی پیشنهادی	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding: 5px; text-align: center; background-color: #334477; color: white;">سه سطح عاملیت</td> </tr> <tr> <td style="padding: 10px;"> <p>سطح ۱ — عامل مستقیم (<i>Agent</i>): شخصی که مستقیماً از نهاد اطلاعاتی-امنیتی جمهوری اسلامی دستور می‌گیرد (امامور وزارت اطلاعات، سپاه قدس، ...). بالاترین سطح خطر. توصیه: گزارش به مراجع قضایی و امنیتی کشور میزبان.</p> <p>سطح ۲ — نفوذی (<i>Influence Agent</i>): شخصی که بدون رابطه‌ی رسمی اطلاعاتی، اما به صورت آگاهانه و مستمر منافع حکومت را در فضای عمومی، رسانه‌ای، یا سیاسی پیش می‌برد. توصیه: افشاء عمومی مستند + درخواست ثبت به عنوان <i>foreign agent</i></p> <p>سطح ۳ — همراه ناآگاه (<i>Unwitting Asset</i>): شخصی که بدون آگاهی کامل، مورد بهره‌برداری اطلاعاتی حکومت قرار گرفته. توصیه: تماس محترمانه و هشدار. افشاء عمومی فقط در صورت عدم تعییر رفتار.</p> </td> </tr> </table>	سه سطح عاملیت	<p>سطح ۱ — عامل مستقیم (<i>Agent</i>): شخصی که مستقیماً از نهاد اطلاعاتی-امنیتی جمهوری اسلامی دستور می‌گیرد (امامور وزارت اطلاعات، سپاه قدس، ...). بالاترین سطح خطر. توصیه: گزارش به مراجع قضایی و امنیتی کشور میزبان.</p> <p>سطح ۲ — نفوذی (<i>Influence Agent</i>): شخصی که بدون رابطه‌ی رسمی اطلاعاتی، اما به صورت آگاهانه و مستمر منافع حکومت را در فضای عمومی، رسانه‌ای، یا سیاسی پیش می‌برد. توصیه: افشاء عمومی مستند + درخواست ثبت به عنوان <i>foreign agent</i></p> <p>سطح ۳ — همراه ناآگاه (<i>Unwitting Asset</i>): شخصی که بدون آگاهی کامل، مورد بهره‌برداری اطلاعاتی حکومت قرار گرفته. توصیه: تماس محترمانه و هشدار. افشاء عمومی فقط در صورت عدم تعییر رفتار.</p>
سه سطح عاملیت			
<p>سطح ۱ — عامل مستقیم (<i>Agent</i>): شخصی که مستقیماً از نهاد اطلاعاتی-امنیتی جمهوری اسلامی دستور می‌گیرد (امامور وزارت اطلاعات، سپاه قدس، ...). بالاترین سطح خطر. توصیه: گزارش به مراجع قضایی و امنیتی کشور میزبان.</p> <p>سطح ۲ — نفوذی (<i>Influence Agent</i>): شخصی که بدون رابطه‌ی رسمی اطلاعاتی، اما به صورت آگاهانه و مستمر منافع حکومت را در فضای عمومی، رسانه‌ای، یا سیاسی پیش می‌برد. توصیه: افشاء عمومی مستند + درخواست ثبت به عنوان <i>foreign agent</i></p> <p>سطح ۳ — همراه ناآگاه (<i>Unwitting Asset</i>): شخصی که بدون آگاهی کامل، مورد بهره‌برداری اطلاعاتی حکومت قرار گرفته. توصیه: تماس محترمانه و هشدار. افشاء عمومی فقط در صورت عدم تعییر رفتار.</p>			

عنصر	شرح
	پرسش‌های کلیدی
i.	استاندارد اثبات عاملیت چقدر باید سخت‌گیرانه باشد؟ (خطر اتهام ناروا بسیار بالاست)
ii.	تفاوت بین «لابی‌گری مشروع» و «نفوذ اطلاعاتی» کجاست؟
iii.	آیا اشخاص ایرانی تبار شاغل در رسانه‌های دولتی (<i>HispanTV</i> , <i>Press TV</i>) عامل محسوب می‌شوند؟
iv.	سازوکار حفاظت از افراد ناحق متهم شده چیست؟
v.	آیا افشاری عمومی در همه‌ی موارد مناسب است یا در برخی موارد اقدام محروم‌انه بهتر است؟

نمونه‌های تاریخی **FARA** قانون آمریکا (۱۹۳۸): قانون ثبت عوامل خارجی — الزام به افشاری فعالیت‌های لابی‌گری به نفع دولت‌های خارجی. ایران یکی از کشورهایی است که عوامل آن بارها *FARA* را نقض کرده‌اند. استرالیا (۲۰۱۸، **FITS Act**): قانون مشابه *FARA* اما سخت‌گیرانه‌تر — پس از کشف نفوذ‌گسترده‌ی چین در سیاست استرالیا تصویب شد.

بریتانیا (۲۰۲۳، **National Security Act**): جدیدترین قانون ضد جاسوسی و نفوذ خارجی — شامل جرم‌انگاری فعالیت اطلاعاتی پنهان و الزام ثبت فعالیت‌های سیاسی به نفع دولت‌های خارجی. کانادا (۲۰۲۴، **Foreign Influence Transparency Registry**): قانون جدید شفافیت نفوذ خارجی — واکنش به نفوذ چین در سیاست کانادا. قبل استفاده به عنوان مبنای درخواست ثبت عوامل ایرانی نیز هست.

ذ. ۱۷. حوزه‌ی دوم: «خاکستری‌ها» — جایگاه افراد بینابینی

چرا این بخش مهم است؟

در هر فرایند گذار سیاسی، بزرگ‌ترین بخش جمعیت نه در اردوگاه سرکوب‌گران قرار دارد و نه در صفت مقاومت فعال. این «اکثریت خاکستری» سرنوشت گذار را تعیین می‌کند. نحوه‌ی مواجهه با آن‌ها از مهم‌ترین تصمیمات راهبردی هر جنبش آزادی‌خواهانه است.

ذ. ۱.۱۷. موضوع ۱.۲: تعریف و شناخت «خاکستری‌ها»

تعريف	شرح
افرادی که نه کاملاً حکومتی‌اند و نه کاملاً اپوزیسیون:	<ul style="list-style-type: none"> • ورزشکارانی که پرچم حکومت را حمل می‌کنند اما اعتراض نمی‌کنند و شعار نمی‌دهند؛ • هنرمندانی که در نهادهای حکومتی فعالیت دارند اما در خفا از جنبش حمایت می‌کنند؛ • تاجرانی که با نهادهای حکومتی کار می‌کنند اما به مردم هم خدمت می‌رسانند؛ • اساتید دانشگاه‌های دولتی؛ • کارمندان دولت بدون نقش سرکوب‌گرانه.

عنصر	شرح
چالش اساسی	<p style="text-align: center;">معلم اخلاقی</p> <p>آیا در شرایط انتخابی، سکوت مساوی با همراهی است؟ یا باید شرایط فشار بر افراد داخل ایران را در نظر گرفت و پذیرفت که بسیاری انتخاب‌های محدودی دارند؟</p> <p>دادگاه در سایه باید بین دو افراط پپرهیزد:</p> <ul style="list-style-type: none"> • افراط ۱: هر کس ساکت است، مقصراست مجازات جمعی و بی‌عدالتی • افراط ۲: هر کس سرکوب نکرده، بی‌گناه است نادیده‌گرفتن تسهیل‌کنندگان سرکوب

۲.۱۷.۲ موضوع «نرdban خاکستری» — طبقه‌بندی پنج‌پله‌ای

عنصر	شرح
تعريف	<p>«نرdban خاکستری» یک طیف پیوسته است که از سکوت همدلانه تا مشارکت غیرمستقیم در سرکوب را در بر می‌گیرد. هدف: جایگزین کردن قضاآوت سیاه‌وسفید با ارزیابی ساختارمند و عادلانه.</p>

پله‌های نرdban

نرdban خاکستری — پنج پله

۱. خاکستری روشن — مقاوم خاموش: کارمندان و متخصصانی که بدون مشارکت در سرکوب، به دلایل معیشتی یا وطن‌دوستانه در ایران مانده‌اند و در خفا با جنبش همدلاند. **هیچ اقدامی علیه آن‌ها توصیه نمی‌شود.** در صورت امکان، حمایت شوند.
۲. خاکستری روشن — منفعل: افرادی که نه مشارکت فعال در سرکوب دارند و نه حمایت پنهانی از جنبش. **صرف‌سرکوت کرده‌اند.** اقدامی توصیه نمی‌شود. اما انتظار همکاری آتی وجود دارد.
۳. خاکستری میانه — ذی نفع بدون مشارکت: کسانی که از امکانات حکومت بهره‌مند شده‌اند (بورسیه‌ی حکومتی، قرارداد دولتی، ...) بدون مشارکت مستقیم در سرکوب. بررسی موردي. اولویت: شفاف‌سازی منابع مالی.
۴. خاکستری تیره — همراه فعل: کسانی که فعالانه (اما نه در نقش سرکوب‌گر) با حکومت همکاری می‌کنند: تبلیغات، لایبی‌گری، حضور در مراسم رسمی، دفاع رسانه‌ای. **افشای مستند. درخواست ثبت به عنوان عامل خارجی در صورت فعالیت خارج از کشور.**
۵. خاکستری بسیار تیره — مباشر غیرمستقیم: کسانی که بدون حضور مستقیم در صحنه‌ی سرکوب، اما با تأمین مالی، فنی، یا اطلاعاتی به دستگاه سرکوب کمک کرده‌اند. **مستندسازی + کیفرخواست سایه + درخواست تحریم هدفمند.**

عنصر	شرح
۱ مقاوم خاموش	همایت
۲ منفعل	بی‌اقدام
۳ ذی‌نفع	بررسی
۴ همراه فعال	افشا
۵ مباشر غیرمستقیم	تعقب
	نمودار بصری

- معیارهای تشخیص
- i. منبع درآمد: آیا از بودجهٔ عمومی، نهادهای حکومتی، یا شرکت‌های وابسته حقوق می‌گیرد؟
 - ii. فعالیت عمومی: آیا در رسانه‌ها، مراسم رسمی، یا فضای مجازی از حکومت دفاع می‌کند؟
 - iii. نقش در سرکوب: آیا مستقیم یا غیرمستقیم در عملیات سرکوب، سانسور، بازجویی، یا قضاوت مشارکت دارد؟
 - iv. دسترسی به اطلاعات: آیا به اطلاعات حساس حکومتی دسترسی دارد و آن‌ها را فاش نمی‌کند؟
 - v. ثروت نامتاسب: آیا ثروتی بسیار فراتر از درآمد رسمی خود دارد؟
 - vi. رفتار در لحظات بحرانی: در جریان اعتراضات ۱۳۹۸، ۱۳۹۸ و ۱۴۰۱ چه موضعی گرفت؟

ویژگی پویایی نردنی
<p>اصل مهم: نردنی پویایی</p> <p>افراد می‌توانند بین پله‌ها حرکت کنند:</p> <ul style="list-style-type: none"> • فردی در پله‌ی ۴ (همراه فعال) که استعفا دهد و اطلاعات افشا کند می‌تواند به پله‌ی ۱ برود • فردی در پله‌ی ۲ (منفعل) که قرارداد مالی با نهاد سرکوب‌گر بینند به پله‌ی ۳ یا ۴ می‌رود • ارزیابی دوره‌ای (هر ۶ ماه) ضروری است

۳.۱۷.۲ موضوع ۳.۲: «خروج از خاکستری» — معیارها و مشوق‌ها

عنصر	شرح
تعريف	«خروج از خاکستری» یعنی تغییر وضعیت از سکوت یا همراهی منفعلانه به موضع‌گیری فعالانه در برابر حکومت. این فرایند می‌تواند تدریجی یا ناگهانی باشد.
معیارهای خروج	<ol style="list-style-type: none"> ۱. اعلام موضع عمومی: بیانیه‌ی رسمی، مصاحبه، حضور در تجمعات (حتی اگر کوتاه باشد). ۲. استعفا از سمت حکومتی: استعفای علی‌از هرگونه موقعیت در نهادهای دولتی، قضایی، یا نظامی. ۳. همکاری با نهادهای مستقل: ارائه اطلاعات، کمک مالی، یا مشارکت در پروژه‌های مستقل. ۴. حمایت از زندانیان سیاسی: کمک به خانواده‌ی زندانیان، امضا نامه‌های آزادی، یا حمایت رسانه‌ای. ۵. تحریم شخصی: تحریم خودخواسته از هرگونه همکاری با حکومت (حتی در سطح خرد). ۶. سوتزنی (<i>whistleblowing</i>): افشاء اطلاعات داخلی درباره‌ی فساد یا سرکوب — بالاترین ارزش خروج.

عنصر	شرح
مشوق‌های خروج بسته‌ی تشویقی خروج از خاکستری	<p>دادگاه در سایه باید نه فقط «تبیه خاکستری‌ها» بلکه تشویق خروج را هم در دستور کار داشته باشد:</p> <ol style="list-style-type: none"> ۱. عدم تعقیب گذشته: افرادی که پیش از نقطه‌ی مشخصی از حکومت جدا شوند، از بررسی فعالیت‌های گذشته‌شان (در پله‌های ۳-۱) معاف شوند ۲. حمایت امنیتی: حفاظت هویت سوت‌زن‌ها و افشاگران ۳. حمایت حقوقی: مشاوره‌ی رایگان برای کسانی که به‌دبیال استعفا یا فرار از ایران اند ۴. به‌رسمیت‌شناسی عمومی: تقدیر از افرادی که با شجاعت از حکومت جدا شده‌اند (با رضایت خودشان) ۵. نقش در دوره‌ی گذار: وعده‌ی مشارکت در ساختارهای آینده برای متخصصانی که به‌موقع جدا شوند

پرسش‌های کلیدی i. آیا «خروج از خاکستری» باید توسط خود فرد اعلام شود یا توسط نهادهای مستقل تشخیص داده شود؟

ii. چه مدت زمانی باید از «خروج» بگذرد تا فرد از وضعیت خاکستری خارج شود؟

iii. آیا «خروج» یکباره است یا تدریجی؟

iv. آیا «بازگشت به خاکستری» پس از خروج ممکن است؟ (مثالاً فردی که پس از اعلام مخالفت، دوباره با حکومت همکاری کند)

v. آیا «خروج» باید مستند شود یا صرف ادعای شفاهی کافی است؟

vi. آیا برای افراد داخل ایران (که خطر دستگیری دارند) معیارهای متفاوتی باید تعریف شود؟

۴.۱۷.۳ موضع ۴.۲: نمونه‌های تاریخی مرتبط

نمونه	شرح	درس برای ایران
نازی‌زدایی آلمان (Denazification)	جمعیت به پنج دسته تقسیم شد:	-
۱۹۵۰-۱۹۴۵	(۱) مجرمان اصلی <i>Major</i>)	-
(۲) مجرمان (<i>Offenders</i>)	-	-
(۳) مجرمان جزئی <i>Lesser</i>)	-	-
(۴) مجرمان (<i>Offenders</i>)	-	-

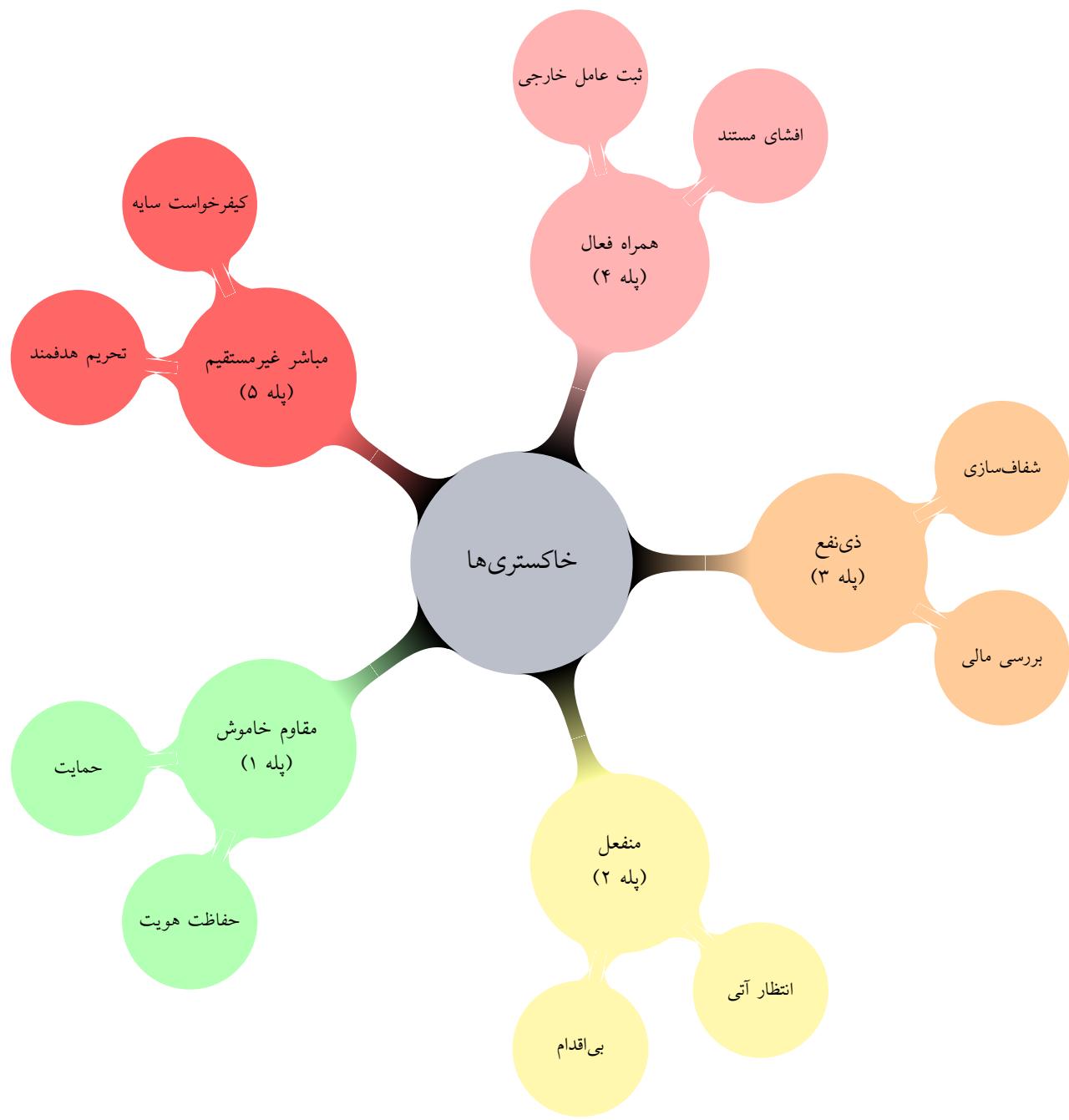
نمونه	شرح	درس برای ایران
(۴) پیروان (Followers) (۵) تبرئه شدگان (Exonerated)	درس مثبت: طبقه‌بندي ساختارمند از عدالت کور جلوگیری کرد. درس منفی: فرایند بسیار کند بود و بسیاری از مجرمان واقعی از لابه‌لای طبقه‌بندي فرار کردند. «نردنیان خاکستری» دادگاه در سایه باید ساده‌تر و عملیاتی‌تر باشد.	بیش از ۸ میلیون نفر بررسی شدند.
گاچاچا — رواندا ۲۰۱۲-۱۹۹۴	دادگاه‌های محلی جمعیت را به سه دسته تقسیم کردند بر اساس سطح مشارکت در نسل‌کشی. افراد دسته‌ی سوم (پیروان) با اعتراف و خدمات اجتماعی آزاد شدند. بیش از ۲۰.۱ میلیون پرونده رسیدگی شد.	مدل عدالت ترمیمی محلی. اعتراف در ازای تخفیف مجازات — آیا مدلی مشابه برای «خاکستری‌ها»‌ی ایرانی طراحی شدنی است؟
جنبيش ضد آپارتايد آفریقای جنوبی	افراد بر اساس میزان همکاری با رژیم آپارتاید طبقه‌بندي می‌شدند: از همکاران فعال تا مخالفان خاموش. بازیکنان فوتبال، کمیسیون حقیقت و آشتی (TRC) بسته برای «خروج هنرمندان، و دانشگاهیانی که از رژیم جدا شدند، نقش نمادین مهمی در تضعیف مشروعیت حکومت داشتند.	تأثیر نمادین «خروج» افراد سرشناس بسیار بیشتر از تأثیر عملی آن است.
همبستگی (Solidarność) لهستان ۱۹۸۹-۱۹۸۰	کارگران در کارخانه‌ها به صورت تدریجی از همراهی با رژیم خارج شدند: (۱) اعتراضات محلی، (۲) تشکیل سندیکای مستقل، (۳) اعتضاب سراسری، (۴) مذاکرات با حکومت.	الگوی خروج تدریجی: لازم نیست خروج ناگهانی و قهرمانانه باشد. مراحل میانی (مانند عدم شرکت در انتخابات فرمایشی، عدم حضور در مراسم رسمی) هم ارزشمند است.
مفهوم «همدلی پنهان» (Hidden) (Sympathizers)	در بسیاری از جنبش‌های مقاومت (فرانسه‌ی اشغالی، اروپای شرقی، آفریقای جنوبی)، افرادی وجود داشتند که در ظاهر همراه رژیم بودند اما در خفا از مقاومت حمایت می‌کردند.	درس کلیدی: نباید فرض شود که هر کس در دستگاه دولت حضور دارد، دشمن است. بسیاری از تحولات بزرگ تاریخی با «خیانت نخبگان حکومتی» (elite defecction) آغاز شده‌اند — و دادگاه در سایه باید بستری برای تسهیل این فرایند باشد.

ذ.۱۷.۲ ملحوظات اخلاقی و خطوط قرمز

اصول بنیادین مواجهه با خاکستری‌ها

۱. اصل تفاوت بین داخل و خارج: افراد داخل ایران تحت فشار شدید زندگی می‌کنند و انتخاب‌های محدودی دارند. معیارهای ارزیابی آن‌ها باید ملایم‌تر از معیارهای ارزیابی افراد مقیم خارج باشد.
۲. اصل بار اثبات: برای هر ادعایی درباره «خاکستری تیره» بودن فرد، بار اثبات بر عهده‌ی مدعی است — نه بر عهده‌ی فرد متهم.
۳. اصل تناسب پیامدها: پیامدهای ارزیابی هر پله باید متناسب با سطح مشارکت باشد. هیچ‌گاه از ابزارهای پله‌ی ۵ (کیفرخواست) برای فرد پله‌ی ۲ (منفعل) استفاده نشود.
۴. اصل تشویق، نه تنبیه: هدف اصلی نزدبان خاکستری تشویق خروج از حکومت است — نه «تبیه ساکтан».
۵. اصل حق دفاع: هر فرد ارزیابی شده حق دارد از طریق مکانیسم اعتراض رسمی، رتبه‌بندی خود را به چالش بکشد.
۶. اصل عدم انتشار عمومی: رتبه‌بندی افراد در پله‌های ۱ تا ۳ هرگز به صورت عمومی منتشر نمی‌شود. فقط پله‌های ۴ و ۵ (با ادلی محکم) ممکن است موضوع افشاءی عمومی شوند.
۷. اصل محترمانگی داخل: هرگونه اطلاعات درباره «مقاومان خاموش» (پله‌ی ۱) باید با بالاترین سطح امنیتی محافظت شود — افشاءی هویت آن‌ها مستقیماً جان آن‌ها را به خطر می‌اندازد.

جمع‌بندی بصری: نقشه‌ی مفهومی حوزه‌ی خاکستری‌ها

شکل ۵: نقشه‌ی مفهومی حوزه‌ی خاکستری‌ها

پایان بخش — مواجهه با وابستگان، عوامل و خاکستری‌ها

۱۸. ذ جمع‌بندی: ماتریس کلان موضوعات قابل بررسی

توضیح

جدول زیر فهرست یکپارچه و نهایی تمام موضوعاتی است که دادگاه در سایه می‌تواند در دستور کار قرار دهد. هر موضوع با اولویت، نوع پرونده و سطح حساسیت مشخص شده است.

ردیف	حوزه	موضوع	
۱		اعدام‌های سیاسی و کشتار	۶۷
۲		شکنجه و بدرفتاری سیستماتیک	
۳	۱:	بازداشت خودسرانه و ناپدیدسازی	
۴	۲:	سرکوب اعتراضات (آبان ۹۸، زینا ۱۴۰۱)	
۵	۳:	سرکوب آزادی بیان و رسانه	
۶	۴:	نقض حقوق اقلیت‌های قومی و مذهبی	
۷		حجاب اجباری و نابرابری حقوقی	
۸	۵:	خسونت جنسی سیستماتیک در بازداشتگاهها	
۹	۶:	سرکوب اقلیت‌های جنسی (LGBTQ+)	
۱۰		نقض حقوق آموزشی زنان	
۱۱		R2P	ارزیابی شرایط R2P
۱۲	R2P		مناطق پرواز ممنوع و کریدور بشردوستانه
۱۳	R2P		ارجاع به ICC
۱۴			تأسیس دادگاه ویژه / هیبریدی
۱۵			تحریم‌های هدفمند فردی (مگنیتسکی)
۱۶	۷:		تحریم‌های بخشی — ارزیابی و پیشنهاد
۱۷	۸:		تحریم‌های ثانویه و فراسرزمینی
۱۸			ارزیابی شدت و تناسب — شاخص‌سازی
۱۹			شناسایی عوامل اطلاعاتی و نفوذی‌ها
۲۰	۹:		معیارهای ادله و دادرسی منصفانه
۲۱			سازوکارهای مواجهه و نتایج
۲۲	۱۰:		تعريف سران و وابستگان
۲۳	۱۱:		مستندسازی ثروت و درخواست مستندسازی
۲۴			درخواست لغو اقامات و اخراج (فردی/مستند)
۲۵	۱۲:		همکاری با گزارشگران ویژه‌ی سازمان ملل
۲۶	۱۳:		همکاری با IIMM و هیئت‌های حقیقت‌یاب
۲۷			مشارکت در تدوین قطعنامه‌ها

ردیف	حوزه	موضوع	حساسیت	اولویت	نوع پرونده
۲۸	مشترک	بانک اطلاعاتی جامع نقض حقوق بشر	متوسط	الف	
۲۹	مشترک	شناسایی مسیبین و زنجیره‌ی فرماندهی	بالا	الف	
۳۰		حافظت از شهود و قربانیان	بسیار بالا	—	
۳۱	مشترک	تعقیب از طریق صلاحیت جهانی	متوسط	ب	
۳۲	مشترک	شکایت در ICJ از طریق دولت ثالث	بالا	ب	
۳۳		اکوساید و جرایم زیست محیطی	متوسط	الف/ج	
۳۴		جرائم سایبری دولتی و قطع اینترنت	کم	الف	
۳۵	مشترک	فساد سیستماتیک و غارت ثروت ملی	متوسط	الف/ب	
۳۶	مشترک	گروگان‌گیری دولتی	کم	الف/ب	
۳۷		نقض حقوق آموزشی و آکادمیک	کم	الف	
۳۸		نقض آزادی مذهب و عقیده	متوسط	الف	
۳۹		رسانه‌ی نفرتپراکن و مسئولیت کیفری	متوسط	الف	
۴۰	مشترک	سربازگیری و بسیج کودکان	متوسط	الف	
۴۱	مشترک	تخريب و غارت میراث فرهنگی	کم	الف	
۴۲		نقض حقوق بشر دوستانه در مخاصمات خارجی	بالا	الف	
۴۳		عدالت جنسیتی و خشونت جنسی سیستماتیک	بسیار بالا	الف	
۴۴		حق تعیین سرنوشت و حقوق اقوام	بسیار بالا	ج	

جدول ذ. ۵۳: ماتریس کلان ۴۴ موضوع قابل بررسی در دادگاه در سایه

راهنمای جدول

- نوع پرونده: الف = اعلامدادخواهی داخلی؛ ب = اعلامدادخواهی بین‌المللی؛ ج = تحلیل گفتمنی
- اولویت: فوری و حیاتی؛ ب = بلندمدت
- حساسیت: بسیار بالا = بالاترین خطر سوءاستفاده و اختلاف‌زایی؛ کم = اجماع گسترده

ذ.۱۹. نقشه‌ی راه زمانی: اولویت‌بندی موضوعات

شكل ذ.۲: نقشه‌ی راه زمانی: اولویت‌بندی موضوعات

یادداشت پایانی

جمع‌بندی

این فهرست شامل ۴۴ موضوع اصلی در ۱۲ حوزه‌ی موضوعی است که دادگاه در سایه می‌تواند آنها را در دستور کار خود قرار دهد.

فهرست بر اساس:

۱. موضوعات مطرح شده توسط پیشنهادهندۀ تجربه‌ی ۱۵ کشور و بحران تاریخی
۲. اصول و موازین حقوق بین‌الملل
۳. واقعیت‌های سیاسی و عملیاتی تدوین شده و قابل بازنگری و توسعه است.
۴. اصول حاکم بر انتخاب و اولویت‌بندی موضوعات:

- فوریت و شدت نقض حقوق بشر
- دسترسی به ادله و امکان مستندسازی
- اثرگذاری بر فشار بینالمللی
- اجماع‌پذیری در اپوزیسیون
- پتانسیل بهره‌برداری منفی حکومت
- ظرفیت عملیاتی دادگاه در هر مرحله

پایان پیوست — فهرست موضوعات قابل بررسی

این پیوست بخشی از سنند جامع «دادگاه در سایه — بسته‌ی پیشنهادی نخبگانی» است.

«عدالت تأخیری، عدالت انکاری است.

اما عدالت شتابزده، عدالت نیست.

ما راه سوم را پیشنهاد می کنیم:
عدالت اندیشیده.»

تمام حقوق این سند متعلق به هیچ کس و همه کس است.
مهدی سالم؛ ریچموند هیل

Creative Commons BY-SA 4.0

نسخه ۶.۰ — ۳ اسفند ۱۴۰۴

برای بحث، نقد، و بهبود.